

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
NATIONAL CENTRE FOR SOCIAL RESEARCH**

ΈΡΕΥΝΑ- ΜΕΛΕΤΗ

**Ο ΜΕΤΑΝΑΣΤΗΣ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΥΠΟ : 1950-2005
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ *ΤΑ ΝΕΑ***

ΦΑΝΗ ΚΟΥΝΤΟΥΡΗ

Κείμενα Εργασίας 2008/15
Working Papers 2008/15

**ΚΕΙΜΕΝΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
WORKING PAPERS**

**ΑΘΗΝΑ
ATHENS**

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
NATIONAL CENTRE FOR SOCIAL RESEARCH**

ΈΡΕΥΝΑ- ΜΕΛΕΤΗ

**Ο ΜΕΤΑΝΑΣΤΗΣ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΥΠΟ : 1950-2005
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ *ΤΑ ΝΕΑ***

ΦΑΝΗ ΚΟΥΝΤΟΥΡΗ

Κείμενα Εργασίας 2008/15
Working Papers 2008/15

Στο πλαίσιο του ερευνητικού έργου με τίτλο «Αθήνα και Μετανάστευση: Εμείς και οι Άλλοι, οι Άλλοι και Εμείς 2005-2007», ΕΠΑΝ/Γ'ΚΠΣ, Μέτρο 3.3., Δράση 3.3.1.- Αριστεία σε Ερευνητικά Ινστιτούτα της ΓΓΕΤ, στη βάση της υπ' αριθμ 14123/Β1/3.3.1./4872/6-12-05 Απόφασης Ένταξης της σχετικής Πράξης με τίτλο «Αριστεία σε Ερευνητικά Ινστιτούτα ΓΓΕΤ (2^{ος} κύκλος στο ΕΠΑΝ, Μέτρο3.3. και με αριθμ. πρωτ. 22672 (ΦΟΡ) 1719/20-12-05.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
1. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ ΜΕΤΑΝΑΣΤΗ	10
1.1. Το αρνητικό στερεότυπο του μετανάστη τη δεκαετία του 90	11
1.2. Η κατασκευή του προβλήματος της μετανάστευσης από τον Τύπο	12
2. ΤΟ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	15
2.1. Επιλογή της εφημερίδας και του χρόνου της έρευνας	16
2.2. Η κατηγοριοποίηση του υλικού	18
ΠΛΑΝΟ	21
I. Η ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΑΛΛΟΔΑΠΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΑΤΖΕΝΤΑ	23
1. 1 ^{ος} ΚΥΚΛΟΣ ΔΗΜΟΣΙΟΠΟΙΗΣΗΣ: Η ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΠΛΑΙΣΙΩΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ	23
2. 2 ^{ος} ΚΥΚΛΟΣ ΔΗΜΟΣΙΟΠΟΙΗΣΗΣ: Η ΑΤΟΜΟΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΛΑΙΣΙΩΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ	27
3. 3 ^{ος} ΚΥΚΛΟΣ ΔΗΜΟΣΙΟΠΟΙΗΣΗΣ : ΟΙ ΛΕΚΤΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ	30
II. Η ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΙΑΚΗ ΥΠΕΡΙΣΧΥΣΗ ΤΟΥ ΈΛΛΗΝΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΗ	35
III. ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	41
1. ΔΕΚΑΕΤΙΑ 80: Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΑΛΛΟΔΑΠΟΥ ΕΡΓΑΤΗ	42
2. ΔΕΚΑΕΤΙΑ 90: Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΛΑΘΡΟΜΕΤΑΝΑΣΤΗ	46
2.1. Ο Λαθρομετανάστης	47
2.2. Ο ρατσισμός στην ημερήσια διάταξη	53
IV. Η ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΟΥ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ: Η ΕΝΟΧΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΑΛΛΟΔΑΠΟΥ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΥ	57
1. ΤΑ ΝΕΑ-ΤΟ ΒΗΜΑ -ΕΘΝΟΣ-ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΤΥΠΙΑ: ΟΙ ΣΥΜΠΛΟΚΕΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΑΛΒΑΝΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΕΥΘΥΝΕΣ ΤΩΝ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ	60
<i>Τα Νέα</i>	61
<i>Το Βήμα της Κυριακής</i>	64
<i>Έθνος</i>	65
<i>Ελευθεροτυπία</i>	66
2. ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ – ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ- ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ : ΟΙ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΕΣ ΕΥΘΥΝΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΕΣ ΦΙΓΟΥΡΕΣ ΤΩΝ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ	67
<i>Ελεύθερος Τύπος</i>	67
<i>Απογευματινή</i>	69
<i>Καθημερινή</i>	72
3. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ–ΑΥΓΗ: ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ	73
V. Η «ΑΝΑΚΑΛΥΨΗ» ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΜΕΤΑΝΑΣΤΗ	77
1. Ο ΜΕΤΑΝΑΣΤΗΣ –ΘΥΜΑ	78
2. ΣΤΡΟΦΗ ΣΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ	80
ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ	85
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	89
1. Βιβλιογραφία για θέματα μετανάστευσης	89
2. Βιβλιογραφία για θέματα ατζέντας και πλαισίωσης	90
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	93
1. Η φόρμα ταξινόμησης των δημοσιευμάτων	95
2. Πίνακες ποσοτικής κατανομής των θεματικών κατηγοριών	97
3. Γραφήματα ποσοτικής κατανομής των κατηγοριών αλλοδαπής μετανάστευσης	99

ΠΙΝΑΚΕΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΑΡΙΘΜΟΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ. - ΠΙΝΑΚΑΣ 2: ΑΡΙΘΜΟΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ.....	18
ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Ο ΠΟΣΟΤΙΚΟΣ ΚΑΤΑΜΕΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΘΕΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ	28
ΠΙΝΑΚΑΣ 4: ΟΙ ΛΕΚΤΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΜΕΤΑΝΑΣΤΗ: ΤΑ ΝΕΑ 1950-2005.....	32
ΠΙΝΑΚΑΣ 5: ΟΙ ΤΙΤΛΟΙ ΤΩΝ ΡΕΠΟΡΤΑΖ ΓΙΑ ΤΗ ΛΑΘΡΟΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ: 1990 ΚΑΙ 1995.....	52
ΠΙΝΑΚΑΣ 6: ΤΑ ΝΕΑ : ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΟΥ ΚΟΥΡΔΑΛΛΟΥ - ΤΙΤΛΟΙ ΡΕΠΟΡΤΑΖ	61
ΠΙΝΑΚΑΣ 7: ΤΑ ΝΕΑ : ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΟΥ ΚΟΥΡΔΑΛΛΟΥ - ΤΙΤΛΟΙ ΡΕΠΟΡΤΑΖ	62
ΠΙΝΑΚΑΣ 8: ΤΟ ΒΗΜΑ: ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΟΥ ΚΟΥΡΔΑΛΛΟΥ - ΤΙΤΛΟΙ ΡΕΠΟΡΤΑΖ.....	64
ΠΙΝΑΚΑΣ 9: ΈΘΝΟΣ : ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΟΥ ΚΟΥΡΔΑΛΛΟΥ - ΤΙΤΛΟΙ ΡΕΠΟΡΤΑΖ	65
ΠΙΝΑΚΑΣ 10: ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ : ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΟΥ ΚΟΥΡΔΑΛΛΟΥ - ΤΙΤΛΟΙ ΡΕΠΟΡΤΑΖ	66
ΠΙΝΑΚΑΣ 11: ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ: ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΟΥ ΚΟΥΡΔΑΛΛΟΥ - ΤΙΤΛΟΙ ΡΕΠΟΡΤΑΖ	68
ΠΙΝΑΚΑΣ 12: ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ: ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΟΥ ΚΟΥΡΔΑΛΛΟΥ - ΤΙΤΛΟΙ ΡΕΠΟΡΤΑΖ	69
ΠΙΝΑΚΑΣ 13: ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ : ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΟΥ ΚΟΥΡΔΑΛΛΟΥ - ΤΙΤΛΟΙ ΡΕΠΟΡΤΑΖ.....	72
ΠΙΝΑΚΑΣ 14: ΑΥΓΗ : ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΟΥ ΚΟΥΡΔΑΛΛΟΥ - ΤΙΤΛΟΙ ΡΕΠΟΡΤΑΖ	74
ΠΙΝΑΚΑΣ 15: ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ: ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΟΥ ΚΟΥΡΔΑΛΛΟΥ - ΤΙΤΛΟΙ ΡΕΠΟΡΤΑΖ	75
ΠΙΝΑΚΑΣ 16: Ο ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΠΟΣΟΤΙΚΟΣ ΚΑΤΑΜΕΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ ΤΗΣ ΑΛΛΟΔΑΠΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ	97
ΠΙΝΑΚΑΣ 17: Η ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΘΕΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ ΤΗΣ ΑΛΛΟΔΑΠΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ (%)	99
ΠΙΝΑΚΑΣ 18: Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ: ΛΑΘΡΟΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ, ΔΗΜΟΣΙΑ ΤΑΞΗ, ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΕΡΓΑΣΙΑ.....	99

ΕΙΣΑΓΩΓΗ *

Από τις αρχές της δεκαετίας του 70 σημειώνονται μεταναστευτικές εισροές προς την Ελλάδα, τόσο από την εγγύς Ανατολή όσο και από την Αφρική. Εντούτοις, το μαζικό μεταναστευτικό ρεύμα των αρχών της δεκαετίας του 90 ανέδειξε με έντονο τρόπο στο δημόσιο χώρο ένα πρόβλημα που η Ελλάδα, ως μία κατεξοχήν χώρα αποστολής μεταναστών, δεν είχε ακόμα αντιμετωπίσει.

Η μεταναστευτική κίνηση της δεκαετίας του 90 συνοδεύτηκε από την παραγωγή ενός ισχυρού δημόσιου λόγου γύρω από τον αλλοδαπό μετανάστη. Η ανάδυση ενός τέτοιου λόγου ήταν απόρροια, αφενός, της αύξησης των ειδησεογραφικών αναφορών και των δημόσιων δράσεων σχετικά με τη μεταναστευτική κίνηση και, αφετέρου, της εμπλοκής ποικίλων δρώντων (θεσμικοί φορείς, πολιτικοί, δημοσιογράφοι) στο σχολιασμό της. Τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη συγκρότηση του πλαισίου του δημόσιου διαλόγου και επηρέασαν τους όρους πρόσληψης της μεταναστευτικής εισροής. Τόσο η επιλογή των ειδήσεων για τους μετανάστες όσο και ο τρόπος παρουσιάσής τους βάρυναν καθοριστικά στην κοινωνική κατασκευή του μετανάστη και των στερεοτυπικών προσλήψεων που συνόδευαν την είσοδό του στην Ελλάδα. Πολύ περισσότερο που η έξαρση της μεταναστευτικής κίνησης συνέπεσε με την «απελευθέρωση» της ραδιοτηλεόρασης και την ίδρυση των πρώτων ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών, οι οποίοι συνέβαλλαν στην αλλαγή του τοπίου της ενημέρωσης στην Ελλάδα. Παράλληλα, η μαζική μετανάστευση της δεκαετίας του 90, προσανατόλισε σε σημαντικό βαθμό το ενδιαφέρον της επιστημονικής κοινότητας στη μελέτη του ρόλου του Τύπου στη συγκρότηση των αντιλήψεων για τον μετανάστη την κρίσιμη αυτή δεκαετία.

Η έρευνα αυτή επιχειρεί τη διερεύνηση της συμβολής του Τύπου στην κοινωνική κατασκευή της αλλοδαπής μετανάστευσης, ως κατάστασης προβληματικής, μέσα από έναν ευρύτερο χρονολογικά ορίζοντα πενήντα- πέντε ετών. Για το σκοπό αυτό συγκεντρώσαμε και μελετήσαμε τα δημοσιεύματα της εφημερίδας ΤΑ ΝΕΑ που αφορούν στη μετανάστευση, από το 1950 έως το 2005, το κύριο σώμα της έρευνας, αλλά και τα δημοσιεύματα εννέα εφημερίδων που αναφέρονται στην εξέγερση του 1995, στις φυλακές Κορυδαλλού, όπου οι κρατούμενοι μετανάστες έπαιξαν πρωταγωνιστικό ρόλο.

Οι διακυμάνσεις, μέσα στις δεκαετίες, της πλαισίωσης του αλλοδαπού μετανάστη και η διαφοροποιούμενη εννοιολόγησή του, οι μετατοπίσεις της

---

* Ευχαριστώ θερμά την Ιωάννα Τσίγκανου και την Ιωάννα Παπαθανασίου για τις παρατηρήσεις τους κατά τη διάρκεια συλλογής του υλικού και σύνταξης του κειμένου.

μεταναστευτικής πολιτικής και οι αποτυπώσεις της στον Τύπο, η αντιπαραβολή της εικόνας του Έλληνα οικονομικού μετανάστη με εκείνη του αλλοδαπού οικονομικού μετανάστη, το κυμαινόμενο ενδιαφέρον για το μεταναστευτικό πρόβλημα είναι μερικά από τα θέματα που αναδεικνύονται μέσα από την έρευνα αυτή.

Ο Τύπος αποτελεί έναν ισχυρό, αλλά όχι τον αποκλειστικό, δρώντα στη διαδικασία συγκρότησης και ανάδυσης ενός προβλήματος στη δημόσια σφαίρα. Η εγγραφή ενός προβλήματος στην πολιτική ατζέντα είναι μία σύνθετη διαδικασία που εμπλέκει την παρουσία ποικίλων δρώντων και απαιτεί θεσμικές και κοινωνικές δράσεις οι οποίες δύνανται να επηρεάσουν τις σηματοδοτήσεις του προβλήματος. Μέσα στο πλαίσιο αυτής της εργασίας θα περιοριστούμε στην κατασκευή της εικόνας του μετανάστη από τον Τύπο και στην επακόλουθη συγκρότηση της μετανάστευσης σε δημόσιο πρόβλημα.

1. Η συμβολή του Τύπου στην κοινωνική κατασκευή του μετανάστη

Μετά τη μαζική άφιξη- Αλβανών κυρίως- μεταναστών στις αρχές της δεκαετίας του 90 κυριάρχησε στο δημόσιο χώρο το αρνητικό στερεότυπο εξίσωσης του «αλλοδαπού» με τον «λαθρομετανάστη» ο οποίος στη συνέχεια ταυτίστηκε με τον «επικίνδυνο εγκληματία» (Καρύδης, 2004, Βούλγαρης, 1995). Η αρνητική δημοσιότητα που ταυτίζει τον μετανάστη με την παραβατικότητα αντανακλάται στις δημοσκοπήσεις και τις έρευνες που συνδέουν στατιστικά την παρουσία του μετανάστη με την αύξηση της εγκληματικότητας και στις πολιτικές ρυθμίσεις που διευθετούν τη φύλαξη των συνόρων και τα ζητήματα των παράνομων αλλοδαπών, προχωρώντας ενίοτε σε εκκαθαριστικές «επαναπροωθήσεις», στα ποικίλα δημοσιογραφικά ρεπορτάζ που «αποδεικνύουν» την παραβατική δράση των αλλοδαπών μεταναστών αλλά και στους δημόσιους λόγους περί ρατσισμού και ξενοφοβίας. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Β. Καρύδης «διαπιστώνουμε μία αλματώδη αύξηση στα ποσοστά της αρνητικής για την παρουσία των μεταναστών αντίληψης, η οποία δεν οφείλεται σε αύξηση του μεταναστευτικού πληθυσμού ούτε σε κάποια μεταβολή στην εθνική σύνθεση ή την κοινωνική συμπεριφορά των μεταναστών αλλά προφανώς στην αρνητική πρόσληψη της εικόνας του «ξένου» και την αντίστοιχη κοινωνική του (ανα)παράσταση» (Καρύδης, 1996:122).

Τίθεται επομένως το πρόβλημα κατανόησης των συνθηκών που οδήγησαν στην ενίσχυση της αρνητικής δημοσιότητας για τους αλλοδαπούς μετανάστες. Είναι βέβαιο ότι τα ΜΜΕ ήταν καθοριστικοί παράγοντες στη διάδοση της αρνητικής αναπαράστασης του μετανάστη και στη διαμόρφωση των πλαισίων πρόσληψής της.

1.1. Το αρνητικό στερεότυπο του μετανάστη τη δεκαετία του 90

Ο ρόλος των ΜΜΕ στην κοινωνική κατασκευή της εικόνας του μετανάστη- εγκληματία κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 90 έχει προσελκύσει το ενδιαφέρον πολλών ερευνητών με αποτέλεσμα μια πλούσια βιβλιογραφία γύρω από το θέμα των αναπαραστάσεων του αλλοδαπού οικονομικού μετανάστη στον ημερήσιο ελληνικό τύπο.

Ο διαμεσολαβητικός ρόλος του Τύπου ως προς την εμπέδωση της στερεοτυπικής αντίληψης του μετανάστη-εγκληματία έχει καταστεί αντικείμενο έρευνας ποικίλων μελετών. Κάποιες επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στην αναπαραστασιακή πρόσδεση της παράνομης μετανάστευσης (λαθρομετανάστευση) των αρχών της δεκαετίας του 90 στο χώρο της εγκληματικότητας (Βαμβακάς, 1997), άλλες στην κατίσχυση του εγκληματικού στερεοτύπου του μετανάστη στον Τύπο, το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 90 (Παύλου, 2001) και στην κατασκευασμένη από τα ΜΜΕ απειλητική μορφή του «μετανάστη-εγκληματία» (Κωνσταντινίδου, 2001), καθώς και στην περαιτέρω αναγωγή του μετανάστη σε «κοινωνικό εχθρό» (Τσουκαλά, 2001). Σημαντική θεωρούμε τη διαπίστωση του Β. Καρύδη ο οποίος μίλησε για τον καθοριστικό ρόλο των μέσων μαζικής επικοινωνίας στη σύνδεση της μαζικής άφιξης των Αλβανών στις αρχές της δεκαετίας του 90 με την εκλαμβανόμενη ως ραγδαία αύξηση της εγκληματικότητας (Καρύδης, 1996).

Οι συγγραφείς αντλούν το υλικό τους από τη δεκαετία του 90 αφιερώνοντας την ανάλυσή τους στις αναπαραστασιακές πρακτικές του ημερήσιου αθηναϊκού ή θεσσαλονικιώτικου (όπως κάνει ο Μ. Παύλου) τύπου. Οι έρευνες μελετούν τις αναπαραστάσεις ελληνικών εφημερίδων μέσα από την επιλογή συγκεκριμένων περιόδων: η Χ. Κωνσταντινίδου παρακολούθησε τα δημοσιεύματα τεσσάρων μηνών (Φεβρουάριος- Μάιος) του 1998, ο Β. Βαμβακάς μελέτησε τον εμπορικό τύπο της περιόδου 1991-1995, η Α. Τσουκαλά τους τέσσερις πρώτους μήνες του 1998 και του 2000 (Ιανουάριος-Μάιος) και ο Μ. Παύλου το φθινόπωρο του 1997. Στο ενδεικτικό αυτό δείγμα των ερευνών αξίζει να προσθέσουμε δύο διπλωματικές εργασίες που συντάχθηκαν στο πλαίσιο του διατμηματικού Μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών «Κοινωνικός Αποκλεισμός και Μειονότητες». Η εργασία της Κρυσταλλίας- Μαρίας Καραχάλιου που φέρει τον τίτλο «Η μελέτη των κοινωνικών αναπαραστάσεων στα ΜΜΕ: η παρουσίαση του φαινομένου της εγκληματικότητας στον ημερήσιο Τύπο» επικεντρώθηκε σε δύο ημερήσιες εφημερίδες για το διάστημα από 1η Ιουνίου έως 15 Ιουλίου 2000. Η εργασία του Ευάγγελου Κωνσταντίνου «Η εικόνα του οικονομικού μετανάστη στα ΜΜΕ και ο φόβος τους εγκλήματος» επικεντρώθηκε στους επτά μήνες του 1999 (Απρίλιος- Μάιος).

Να σημειώσουμε, σε αυτό το σημείο, τη συμβολή της Μ. Πετρονώτη στις αναπαραστάσεις στον ελληνικό τύπο των Ερυθραίων. Χωρίς να αποτελεί, όπως η ίδια η συγγραφέας σημειώνει, μία συστηματική καταγραφή του ημερήσιου τύπου, η απόπειρά της αυτή αποτελεί μία σημαντική συμβολή ανάγνωσης της αρθρογραφίας ήδη από τη δεκαετία του 70, όταν οι Ερυθραίοι έρχονται στην Ελλάδα. Η Μ. Πετρονώτη αντιμετωπίζει τις αναπαραστάσεις ως πληροφορίες που προσανατολίζουν «τη σκέψη των γηγενών προοιωνίζοντας το πώς αντιδρούν όταν έρθουν άμεσα σε επαφή με τους πρόσφυγες» (Πετρονώτη, 1998:33).

Η συμβολή των παραπάνω εργασιών, και κυρίως εκείνων που αντλούν το υλικό τους από τη δεκαετία του 90, είναι σημαντική στην κατανόηση των στερεοτύπων που κατίσχυσαν στο δημόσιο χώρο μετά τη μαζική είσοδο των μεταναστών.

1.2. Η κατασκευή του προβλήματος της μετανάστευσης από τον Τύπο

Η παρούσα έρευνα στοχεύει σε μια ευρύτερη, χρονολογικά, προσέγγιση των διακυμάνσεων της εικόνας των αλλοδαπών μεταναστών αναζητώντας και άλλες αναπαραστασιακές προσδέσεις πέρα από αυτή του μετανάστη στην εικόνα του εγκληματία. Επιπλέον, όπως έχουμε ήδη σημειώσει, στο κείμενο που ακολουθεί θα επιχειρήσουμε να εντάξουμε τις αναπαραστασιακές διακυμάνσεις του μετανάστη στον τρόπο που ο έντυπος τύπος, μέσα από την προνομιακή του θέση στο συσχετισμό των κοινωνικών δυνάμεων, συμβάλλει στην κατασκευή του προβλήματος της μετανάστευσης.

Μέσω των γνωσιακών επιδράσεων της πληροφορίας ο έντυπος τύπος συμβάλλει στη διαμόρφωση της ατζέντας, στην ανάδειξη δηλαδή των προβλημάτων και των εναλλακτικών τους ορισμών στη δημόσια σφαίρα, γεγονός που δρα καταλυτικά τόσο στις δημόσιες αντιλήψεις περί της σημασίας των προβλημάτων αυτών όσο και στις πολιτικές πρακτικές και τις δημόσιες πολιτικές. Μέσα στο πλαίσιο αυτό, ο ανταγωνισμός των πολιτικών ομάδων για τον έλεγχο των δημόσιων αντιλήψεων καθίσταται πρωταρχικός στόχος των πολιτικών στρατηγικών.

Η διαχείριση των δημόσιων προβλημάτων υπόκειται στους μηχανισμούς επιλογής, ιεράρχησης και πλαισίωσης (framing)¹ που τα μέσα ενημέρωσης επιστρατεύουν στην επεξεργασία των ειδήσεων. Οι μηχανισμοί αυτοί αποκτούν ιδιαίτερη στρατηγική σημασία τόσο για την προσοχή που θα τύχουν τα προβλήματα

---

¹ Για τη λειτουργία του πλαισίου βλ. Goffman E., *Frame Analysis*, New York, Free Press, 1974. Για την λειτουργία του μηχανισμού της πλαισίωσης στην τηλεόραση βλ. Iyengar S., *Is anyone responsible? How Television frames political issues*, Chicago, University of Chicago Press, 1991.

όσο και για τον έλεγχο του ορισμού τους². Οι τρόποι με τους οποίους οι ορισμοί των προβλημάτων ενεργοποιούνται στην επεξεργασία της πολιτικής πληροφορίας από τα μέσα επικοινωνίας επιδρούν στη νομιμοποίηση κάποιων δρώντων και στον αποκλεισμό άλλων ή προσφέρουν συναίνεση σε πρακτικές, ενώ μπορεί να οδηγήσουν στην εγγραφή ορισμένων προβλημάτων στην πολιτική ατζέντα και στην ανάληψη πολιτικής δράσης.

Ο Τύπος επηρεάζει επομένως τη δυναμική του μεταναστευτικού φαινομένου και της εικόνας του μετανάστη μέσα από τους μηχανισμούς της ορατότητας και της πλαισίωσης. Την ίδια στιγμή που η αλλοδαπή μετανάστευση κερδίζει σταδιακά ορατότητα και συγκροτείται ως πρόβλημα διακριτό μέσα στο σύνολο των πολιτικών και κοινωνικών προβλημάτων, η πλαισίωσή του από τα μέσα ενημέρωσης προσδίδει στο πρόβλημα ορισμένα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά.

Ο μηχανισμός της πλαισίωσης εστιάζει στη διαδικασία ορισμού ενός προβλήματος, μιας κατάστασης ή ενός πολιτικού διακυβεύματος, ως αποτέλεσμα της επιλεκτικής παρουσίασης και της διάκρισης ορισμένων χαρακτηριστικών που προσανατολίζουν σε μία συγκεκριμένη ερμηνεία του αντικειμένου (Gerstlé, 2004 :101). Η επίδραση της πλαισίωσης συνίσταται στο να επισείσει την προσοχή πάνω σε μία ή περισσότερες όψεις ενός προβλήματος. Με άλλα λόγια, μέσω της πλαισίωσης, αυτό που μεταβάλλεται είναι το βάρος που προσδίδεται στην αντίληψη για το επίμαχο γεγονός. Σύμφωνα με τον Gerstlé (2004: 102), οι Gamson και Modigliani (1989) αντιμετωπίζουν το πλαίσιο σαν «την κεντρική οργανωτική ιδέα που δίνει νόημα στα γεγονότα και αναδεικνύει τη φύση του διακυβεύματος». Ο Gamson (1996) σημειώνει ότι πρόκειται για την οργανωτική αρχή που δίνει συνάφεια και ερμηνεία σε ένα σύνολο συμβόλων, ενώ για τον Entman (1993), «πλαισίωση είναι η επιλογή ορισμένων πλευρών μιας αντιληπτής πραγματικότητας και η ανάδειξή τους σε προεξέχοντα μέρη ενός μηνύματος για την προώθηση ενός συγκεκριμένου ορισμού ενός προβλήματος, μίας αιτιακής ερμηνείας, μίας ηθικής εκτίμησης ή/και μίας υπόδειξης που αφορά στη διαχείριση του εν λόγω αντικειμένου».

Μπορούμε να διακρίνουμε διάφορους τύπους πλαισίωσης που θα χρησιμοποιήσουμε άλλωστε και στην επεξεργασία του υλικού. Δίπλα σε αυτό που ο Gerstlé (2004 :102) ονομάζει «πλαισίωση διαμόρφωσης» του αντικειμένου που συνίσταται στον ορισμό και την κατασκευή του περιγράμματός του, ο Iyengar (1991)

---

² Οι μηχανισμοί αυτοί αποτελούν στρατηγικές επιλογές και εξαρτώνται τόσο από τις ιδιότητες του δημοσιογραφικού πεδίου όσο και του ευρύτερου πλαισίου οικονομικής οργάνωσης των μέσων. Τόσο το ιδιοκτησιακό καθεστώς των ιδιωτικών ραδιοτηλεοπτικών μέσων που δημιουργεί κανόνες εμπορευματικής δημοσιογραφίας, όσο η ρουτίνα του δημοσιογραφικού επαγγέλματος που οδηγεί σε νόρμες επιλογής ειδήσεων ή ακόμα οι ιδεολογικές στρατηγικές και οι αναπαραστάσεις των ίδιων των δημοσιογράφων αποτελούν παράγοντες που εμπλέκονται ενεργά συνδιαμορφώνοντας τόσο τα κριτήρια επιλογής των προβλημάτων όσο και τα κριτήρια παρουσίασης τους.

συλλαμβάνει την «πλαisiώση καταλογισμού», του αιτιακού δηλαδή καταλογισμού της ευθύνης διαχείρισης ή πρόκλησης του προβλήματος. Ωστόσο όπως σημειώνει ο Gerstlé (2004 :102) είναι «χρήσιμη η διάκριση των δύο πλαisiών. Η ανάδειξη ορισμένων διαστάσεων ενός προβλήματος δεν οδηγεί απαραίτητα στην απόδοση μιας ευθύνης. Με άλλα λόγια, η κατηγοριοποίηση ενός διακυβεύματος δεν αντιστοιχεί στην αξιολόγησή του.» Ο Iyengar επιμένει στην αντίθεση ανάμεσα στην *περιπτωσιολογική πλαisiώση* και στη *θεματική πλαisiώση* των γεγονότων στα μέσα ενημέρωσης³. Πλαisiώνοντας «θεματικά» την είδηση τα μέσα ενημέρωσης λειτουργούν έτσι ώστε να προτρέπουν στο συλλογικό καταλογισμό της ευθύνης (σε δομικούς παράγοντες και κυβερνητικές πολιτικές), ενώ πλαisiώνοντας την είδηση περιπτωσιολογικά συμβάλλουν στην απόδοση ευθύνης σε ατομικά κίνητρα (Δεμερτζής, 2002:373). Θα χρησιμοποιήσουμε αυτή τη διάκριση χωρίς να προχωρήσουμε σε ζητήματα πρόσληψης και ερμηνείας των γεγονότων από την πλευρά των πολιτών-αναγνωστών.

Να επισημάνουμε ότι, το μεταναστευτικό ζήτημα πλαisiώνεται από τον Τύπο, μετά το 2000, με θέματα που εντάσσουν τους μετανάστες σε ένα οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον ευρύτερο (*θεματική πλαisiώση*): τα δημοσιεύματα αναφέρονται στις δυσκολίες εύρεσης δουλειάς, στα προβλήματα της δεύτερης γενιάς μεταναστών, στα προβλήματα της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής, στην κρίση της ανεργίας που μαστίζει τους μετανάστες κλπ. Αντίθετα, τη δεκαετία του 90, στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος του τύπου, βρίσκεται η παραβατική δράση του μετανάστη, εγκληματικότητα και λαθρομετανάστευση (*περιπτωσιολογική πλαisiώση*). Συνοψίζοντας, ο μηχανισμός της πλαisiώσης επιχειρεί την κατηγοριοποίηση ενός διακυβεύματος είτε μέσα από την ανάθεσή του σε μία τάξη προβλήματος (οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό, πολιτιστικό κλπ.), είτε μέσα από τον καταλογισμό της ευθύνης ενός προβλήματος σε έναν θεσμό Gerstlé (2004).

Ο τρόπος με τον οποίο η μετανάστευση συγκροτείται ως πρόβλημα μέσα από τους μηχανισμούς πλαisiώσης και ορατότητας, που η εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ επιστρατεύει, συνιστά τη βασική μεθοδολογική επιλογή της εργασίας αυτής.

Είναι χρήσιμο να συμπληρώσουμε στο σημείο αυτό ότι η επιλογή αυτή θα κριθεί μέσα από δύο χρόνους ανάδυσης του θέματος στη θεματολογία του τύπου. Θα προχωρήσουμε λοιπόν, στο πλαίσιο αυτής της εργασίας στη διάκριση ανάμεσα στις

---

³ Για τη διάκριση ανάμεσα σε θεματική (thematic) και περιπτωσιολογική (episodic) πλαisiώση των ειδήσεων βλ. S. Iyengar. *Is Anyone Responsible? How television frames political issues*, Chicago and London: The University of Chicago Press, 1991. S. Iyengar, M.D. Peters, D.Kinder. Experimental Demonstrations of the “Not-So-Minimal” consequences of television news programs, *American Political Science Review*, vol.76, (1982), no 4. Ν. Δεμερτζής. *Πολιτική Επικοινωνία*, Αθήνα: Παπαζήσης, 2002, σελ. 373, 377.

συγκυρίες ρουτίνας και τις *συγκυρίες κρίσης* (Kountouri, 2006 :31) : το υλικό που έχουμε συγκεντρώσει δεν αφορά μόνο τα δημοσιεύματα μιας αθηναϊκής εφημερίδας αλλά και την έρευνα μιας κρίσης, της εξέγερσης του Κορυδαλλού τον Νοέμβριο του 1995. Η *συγκυρία κρίσης* αποτελεί μία στιγμή συμπίκνωσης των προβλημάτων και των ορισμών τους. Αντιπαραβάλλεται δε ως προς τις *συγκυρίες ρουτίνας* εφόσον τα προβλήματα εμφανίζουν μία τέτοια επιτακτικότητα που οι λύσεις μοιάζουν να πρέπει να δοθούν άμεσα και με σαφήνεια. Ο ορισμός επομένως των προβλημάτων, των υπευθύνων, των αιτιών και των συνεπειών και των λύσεων γίνεται με εξαιρετικά σαφείς όρους έτσι ώστε οι διαχωρισμοί ανάμεσα σε καλούς και κακούς, ανάμεσα σε υπεύθυνους και σε τιμωρητές πράξεις να καθίστανται ιδιαίτερα ευκρινείς.

Οι δύο αυτές χρονικότητες θα βοηθήσουν στην αποσαφήνιση ορισμένων ερωτημάτων. Από τη μία, η ένταξη της αλλοδαπής μετανάστευσης σε μια ιστορική συνέχεια αποκαλύπτει τις διακυμάνσεις στον τρόπο πλαισίωσής της και βοηθά στην αποκατάσταση της σύνδεσης του Τύπου με τις ευρύτερες πολιτικές, θεσμικές και άλλες κοινωνικές διαδικασίες. Συνοψίζοντας αυτό που θα αναλύσουμε στη συνέχεια διεξοδικά, οι αφηγηματικές τεχνικές και οι αναπαραστασιακές πρακτικές του Τύπου στο θέμα της μετανάστευσης επηρεάζονται και επηρεάζουν με τη σειρά τους άλλες κοινωνικές και πολιτικές δράσεις. Η αποκατάσταση αυτής της συνέχειας οδηγεί σε μια θεώρηση της εικόνας του μετανάστη, όχι μόνο ως αποτέλεσμα των αναπαραστάσεων του Τύπου αλλά και των στρατηγικών διαφορετικών δρώντων και των συσχετισμών δύναμης μέσα στην κοινωνία. Επιπλέον, η *συγκυρία ρουτίνας* εναλλάσσεται με τη *συγκυρία κρίσης*, όπου ένα σύνολο λόγων αναδεικνύει και παγιώνει υφέρπουσες κοινωνικές αντιλήψεις. Η προσεκτική θεώρηση της συγκυρίας κρίσης αναδεικνύει με μεγάλη σαφήνεια και ένταση τις κοινωνικές διακρίσεις και τους διαχωρισμούς αλλά και την ευκολία στιγματισμού των ήδη περιθωριοποιημένων ομάδων.

Παράλληλα, θα εξετάσουμε τον τρόπο που η κατασκευή της εικόνας του αλλοδαπού συστήνεται σε αντιπαράθεση με την εικόνα του Έλληνα μετανάστη, αλλά και το ιστορικό των λέξεων που οι δημοσιογράφοι χρησιμοποιούν για να περιγράψουν τις δράσεις των μεταναστών.

2. Το πρωτόκολλο της έρευνας

Η ανάληψη μιας τέτοιας ερευνητικής υπόθεσης επιτάσσει την εξέταση των μεθοδολογικών μας επιλογών ως προς την επιλογή της εφημερίδας αλλά και της μεθόδου βάσει της οποίας επεξεργαζόμαστε το υλικό. Στη συνέχεια, θα προχωρήσουμε, αφενός, στην παρουσίαση των ποσοτικών κατανομών του υλικού που θα

χρησιμοποιήσουμε και, αφετέρου, στις κατηγορίες που έχουμε καθορίσει προκειμένου το υλικό να είναι και στατιστικά διαχειρίσιμο.

2.1. Επιλογή της εφημερίδας και του χρόνου της έρευνας

Η επιλογή της εφημερίδας ΤΑ ΝΕΑ, ως βασικό πραγματολογικό δεδομένο της παρούσας έρευνας, έγινε διότι πρόκειται για μια εφημερίδα καθημερινή με αδιάκοπη και σημαντική κυκλοφορία. Μεθοδολογική επιλογή της εργασίας αποτέλεσε η εξέταση μιας εφημερίδας η οποία θα είχε τη δυνατότητα να καλύψει χρονολογικά όλη την υπό εξέταση περίοδο, από το 1950 έως το 2005. Στην επιλογή αυτή δεν εμπίπτει η περίπτωση κάποιων μεταπολιτευτικών εφημερίδων, όπως ο ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ και η ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ. Εξάλλου, με βάση το κριτήριο αυτό δεν συμπεριλάβαμε την ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, μια μεγάλη και σημαντική σε κυκλοφορία εφημερίδα που ιδρύθηκε το 1919, η οποία όμως επέλεξε να διακόψει την κυκλοφορία της κατά τη διάρκεια της επτάχρονης δικτατορίας, για να επανεκδοθεί τον Σεπτέμβριο του 1974. Επίσης, δεν συμπεριλαμβάνεται ΤΟ ΒΗΜΑ, που εκδίδεται, βέβαια, από το 1922, ανεστάλη όμως η καθημερινή του έκδοση το 1982 για να παραμείνει σε κυκλοφορία μόνο το ΒΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, οπότε σε αυτή την περίπτωση δεν θα ήταν δυνατή η παρακολούθηση της καθημερινής ειδησεογραφίας.

Το πρώτο φύλο των «ΑΘΗΝΑΪΚΩΝ ΝΕΩΝ» κυκλοφόρησε στις 28 Μαΐου 1931 και έκτοτε συνέχισε αδιάκοπα ακόμα και την περίοδο της επτάχρονης δικτατορίας. Εκτός από όνομα η εφημερίδα δεν άλλαξε εκδοτική και επιχειρηματική γραμμή καθώς με το θάνατο του Δημήτρη Λαμπράκη (1958) ανέλαβε ο γιος του Χρήστος, ο οποίος παρέμεινε επικεφαλής του συγκροτήματος μέχρι σήμερα. Η αδιάκοπη λειτουργία της εφημερίδας έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην επιλογή της εφόσον διασφάλιζε τη συνοχή του πραγματολογικού μας υλικού για όλη τη διάρκεια των πενήντα πέντε ετών της έρευνας. Από την άποψη αυτή, η εφημερίδα μας κάλυψε τόσο χρονολογικά, εφόσον είχαμε τις απαιτούμενες εκδόσεις για όλα τα επιλεγμένα έτη, όσο και υφολογικά εφόσον παρέμεινε σε μια ενιαία εκδοτική γραμμή. Βάσει του δεύτερου κριτηρίου δεν επιλέξαμε το ΈΘΝΟΣ, που, αν και σημαντική εκδοτική εφημερίδα που τίθεται σε λειτουργία ήδη από το 1913, διέκοψε την κυκλοφορία της το 1970, ύστερα από την καταδίκη των υπευθύνων της εφημερίδας από το στρατοδικείο Αθηνών. Το ΈΘΝΟΣ επανεκδόθηκε το 1981 υπό μια νέα εκδοτική ευθύνη και επιχειρηματική μορφή.

Στα κριτήρια επιλογής της εφημερίδας ΤΑ ΝΕΑ πρέπει να προσθέσουμε τα σημαντικά ποσοστά αναγνωσιμότητας της εφημερίδας. Όπως αναφέρει ο Χρ. Πασαλάρης, αρχισυντάκτης κάποτε της εφημερίδας, στον Τάκη Ψαράκη «πρόκειται για τη μόνη ελληνική εφημερίδα με 20 χρόνια στην πρώτη κυκλοφορία» (από το 1957

μέχρι το 1968 και από το 1975 μέχρι το 1982)» (Ψαράκης, 1993:188). Η απήχηση της εφημερίδας, η οποία απολαμβάνει και σήμερα υψηλής αναγνωσιμότητας, δεν ευνόησε την επιλογή εφημερίδων όπως η ΕΣΤΙΑ, η ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, αλλά και η ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, η οποία δεν είχε ανάλογη εκδοτική επιτυχία.

Θα εξετάσουμε συμπληρωματικά πολλές από τις προαναφερθείσες εφημερίδες στην περίπτωση της «εξέγερσης του Κορυδαλλού». Πιο συγκεκριμένα, εκτός από τα δημοσιεύματα της εφημερίδας ΤΑ ΝΕΑ, συγκεντρώσαμε δημοσιεύματα που αφορούν την εξέγερση των φυλακισμένων στις φυλακές Κορυδαλλού, τον Νοέμβριο του 1995, διάρκειας περίπου έξι ημερών, στις οποίες πρωταγωνιστικό ρόλο φέρονται να έχουν οι αλλοδαποί κρατούμενοι. Παρακολουθήσαμε όλη τη διαδρομή κάλυψης της εξέγερσης από διαφορετικές εφημερίδες, στοχεύοντας στη διερεύνηση των εναλλακτικών αποτυπώσεων του γεγονότος. Το δείγμα αποτελείται από τις εφημερίδες: ΤΑ ΝΕΑ, ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, ΑΥΓΗ, ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, ΈΘΝΟΣ, ΤΟ ΒΗΜΑ ΚΑΙ ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ.

Σε ό,τι αφορά την επιλογή του χρόνου της έρευνας, να επισημάνουμε ότι τα δημοσιεύματα που επιλέξαμε να κωδικοποιήσουμε είναι αυτά των μηνών Μαΐου-Νοεμβρίου των ακόλουθων ετών : 1950, 1955, 1960, 1965, 1970, 1975, 1980, 1985, 1990, 1995, 2000, 2005. Επομένως μελετήσαμε συνολικά 24 μήνες.

Η επιλογή της πενταετίας για τα υπό εξέταση έτη έγινε, αφενός, με στόχο τον περιορισμό του υλικού και, αφετέρου, γιατί θεωρήσαμε το διάστημα των πέντε ετών ικανό να αποτυπώσει την επίδραση των γεγονότων στις αναπαραστάσεις του μετανάστη. Οι άλλες εναλλακτικές επιλογές, της δεκαετίας ή του μικρότερου της πενταετίας διαστήματος, δεν επιλέχθηκαν για δύο λόγους: η χρονική έκταση της δεκαετίας είναι ένα μεγάλο διάστημα κατά το οποίο γεγονότα σημαντικά δύναται να καταγράψουν αλλαγές στην εικόνα του μετανάστη που η έρευνα δεν θα ήταν σε θέση να συλλάβει. Στη διάρκεια τόσο μεγάλων περιόδων ο απόηχος ενός γεγονότος είτε χάνεται είτε υποκαθίσταται από άλλα γεγονότα χωρίς να δίνεται στον ερευνητή η δυνατότητα καταγραφής του. Από την άλλη, η επιλογή ενός διαστήματος δύο ή τριών ετών θα οδηγούσε ενδεχομένως στη συσσώρευση μεγάλης ποσότητας υλικού που δεν θα ήταν ποιοτικά επικερδής σε σχέση με το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Θεωρήσαμε, επομένως, ότι η πενταετία αποτελεί μία χρονική έκταση επαρκή για τη δυνατότητα που παρέχει στην παρατήρηση και την καταγραφή των αλλαγών.

Να επισημάνουμε ότι καταλήξαμε στην επιλογή των μηνών Μαΐου και Νοεμβρίου αφού πραγματοποιήσαμε αρχικά δύο δοκιμαστικές έρευνες: μία έρευνα καταγραφής των δημοσιευμάτων τριών συνεχόμενων μηνών και μία κυλιόμενη έρευνα (καταγραφή μίας ημέρας την εβδομάδα κατά τη διάρκεια όλου του χρόνου). Τόσο η

ποσότητα όσο και η ποιότητα των δημοσιευμάτων δεν παρουσίαζαν ιδιαίτερες διαφορές ανάμεσα στις τρεις επιλογές. Ωστόσο οι δύο μήνες Μάιος και Νοέμβριος προσέθεταν έναν ακόμα παράγοντα που κρίθηκε σημαντικός στην αξιολόγησή μας : οι δύο μήνες θεωρούνται ότι προσελκύουν εποχικούς μετανάστες που μετακινούνται με σκοπό να απασχοληθούν στις γεωργικές, κυρίως, εργασίες. Θεωρήσαμε τη συνθήκη αυτή σημαντική τόσο ως προς τα δημοσιεύματα που αναφέρονται στη δράση των μεταναστών όσο και στις αναπαραστάσεις των δράσεων αυτών από τις εφημερίδες.

Οι παρακάτω πίνακες παρουσιάζουν αναλυτικά τον αριθμό των δημοσιευμάτων που μελετήσαμε:

Πίνακας 1: Αριθμός Δημοσιευμάτων.
Τα Νέα : 1950-2005

Πίνακας 2: Αριθμός Δημοσιευμάτων.
Η εξέγερση του Κορδαλλού

Έτος	Μάιος	Νοέμβριος
1950	2	-
1955	1	1
1960	3	-
1965	-	1
1970	1	-
1975	-	2
1980	5	7
1985	2	1
1990	12	8
1995	10	6
2000	16	10
2005	3	8

Σύνολο N: 103

Εφημερίδα	Αριθμός Φύλλων
Τα Νέα	8
Ελευθεροτυπία	21
Καθημερινή	11
Αυγή	10
Ριζοσπάστης	8
Ελεύθερος Τύπος	7
Απογευματινή	10
Το Βήμα	2

Σύνολο N: 77

2.2. Η κατηγοριοποίηση του υλικού

Η θεματική ανάλυση περιεχομένου είναι η μέθοδος που χρησιμοποιήσαμε στην ανάλυση του Τύπου. Η μέθοδος αναφέρεται στη συστηματική καταγραφή και ταξινόμηση του ρητού περιεχομένου των επιλεγμένων δημοσιευμάτων. Η θεματική ανάλυση επιτρέπει να προχωρήσουμε συστηματικά στον εντοπισμό, την αναδιάταξη και την ποσοτική καταμέτρηση των θεμάτων με τα οποία καταπιάνονται τα μιντιακά κείμενα. Με αυτή την έννοια η *κατηγοριοποίηση* είναι η μετατροπή ενός δεδομένου σώματος (corpus) σε έναν αριθμό θεμάτων αντιπροσωπευτικών του περιεχομένου προς ανάλυση⁴. Η επιλογή της μεθόδου έγινε λόγω της δυνατότητας που παρέχει στη

⁴ Για μία παρουσίαση της μεθόδου βλ. P.Paillé, A. Mucchieli, *L'analyse qualitative en sciences sociales et humaines*, Paris, Armand Colin, 2003, εδώ σ. 124.

διαχείριση μεγάλου αριθμού δεδομένων και στη στατιστική επεξεργασία του υλικού. Επιπλέον, επιτρέπει τη συστηματοποίηση της ανάλυσης και την αποφυγή εντυπώσεων στην περιγραφή των δεδομένων.

Η θεματική ανάλυση των δημοσιευμάτων έγινε με άξονα τις δύο δράσεις μέσα από τις οποίες ο έντυπος τύπος παρεμβάινει στη σύσταση του μεταναστευτικού φαινομένου: την ορατότητα του θέματος και την πλαισίωσή του. Με άλλα λόγια, η ανάλυση στοχεύει, αφενός, στην *ταξινόμηση* του υλικού ανάλογα με την ορατότητά του μεταναστευτικού φαινομένου (έκταση, αναφορά στο πρωτοσέλιδο, χρήση φωτογραφίας) και, αφετέρου, στην *κατηγοριοποίησή* του, την ένταξή του δηλαδή σε ένα αναφορικό πλαίσιο ανάλογα με τα ειδικά θέματα που προβάλλονται από το δημοσίευμα, έτσι όπως αναδεικνύονται από τον τίτλο, τον υπότιτλο, τη φωτογραφία και τη λεζάντα, αλλά και την κατεύθυνση που δίνει στο κείμενο ο ίδιος ο συντάκτης του δημοσιεύματος.

Η κωδικοποίηση των θεμάτων θέτει μία σειρά από προβλήματα καθώς η διαδικασία δεν είναι αυτονόητη. Τα συστατικά στοιχεία μίας πληροφορίας είναι συχνά αλληλένδετα και συγγενεύουν με δύο ή περισσότερα θέματα καθιστώντας την ένταξή τους σε μία κατηγορία προβληματική. Σε περίπτωση «διαπλοκής» των θεμάτων προτιμήσαμε σαν κριτήριο αξιολόγησης το θέμα στο οποίο το δημοσίευμα επέμεινε περισσότερο. Το «βάρος» κάθε θέματος στην ίδια μονάδα ανάλυσης υπολογίζεται σε σχέση με άλλα στοιχεία της πληροφορίας όπως οι λεζάντες που συνοδεύουν το ρεπορτάζ. Ο εντοπισμός των θεμάτων αποτελεί το πρώτο επίπεδο της ανάλυσης. Το δεύτερο είναι η συγχώνευση των θεμάτων σε κατηγορίες πιο γενικές. Να σημειώσουμε ότι η κατηγοριοποίηση αποσκοπεί στην κατασκευή ομογενών αλλά και αλληλοαποκλειόμενων ενοτήτων.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η κατηγοριοποίηση είναι μία διαδικασία υποκειμενική, και ως ένα βαθμό αυθαίρετη, επιλέξαμε κατηγορίες περισσότερο περιγραφικές παρά αναλυτικές. Απομονώσαμε δηλαδή τα στοιχεία εκείνα που «βαραίνουν» περισσότερο στο δημοσίευμα και τα εντάξαμε σε κατηγορίες ανάλογα με τις δικές τους ιδιότητες, αποφεύγοντας τις «έξωθεν» κατασκευές ή την απόδοση χαρακτηριστικών που δεν φέρουν τα ίδια τα δημοσιεύματα.

Οι κατηγορίες που απομονώσαμε είναι οι ακόλουθες:

Δημόσια Τάξη: Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει θέματα παραβατικότητας είτε αυτά αφορούν στη διάπραξη ληστειών και την εκτέλεση εγκληματικών πράξεων, είτε σε άλλες παράνομες δραστηριότητες.

Εργασία: Θέματα είτε για τις εργασιακές διαστάσεις της αλλοδαπής μετανάστευσης είτε για τα προβλήματα εργασίας που αντιμετωπίζουν οι αλλοδαποί εργάτες στην Ελλάδα.

Λαθρομετανάστευση: Δημοσιεύματα που αφορούν στη λαθραία είσοδο αλλοδαπών στην Ελλάδα.

Ελληνική Μετανάστευση: Δημοσιεύματα για τη μετανάστευση των Ελλήνων στο εξωτερικό.

Μεταναστευτική Πολιτική: Όλα τα θέματα που αναφέρονται στη νομοθεσία για τα θέματα μετανάστευσης, στις ειδικές κυβερνητικές ρυθμίσεις, στις συνεντεύξεις ή δηλώσεις υπουργών για νομοσχέδια μετανάστευσης.

Πολιτική: Ειδήσεις για θέματα πολιτικής διαχείρισης της μετανάστευσης, διπλωματικά ζητήματα, οι πολιτικές εξελίξεις στην Αλβανία τη δεκαετία του 90.

Γενικά Στοιχεία Μετανάστευσης: Στατιστικά στοιχεία για τη μετανάστευση στην Ελλάδα, ειδικά στοιχεία για τη «θηλυκή μετανάστευση», ειδήσεις που αφορούν τις επιδράσεις της μετανάστευσης στη δημόσια υγεία.

Ρατσισμός: Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει δημοσιεύματα, στα οποία γίνεται ευθεία αναφορά στον ρατσισμό και τη ξενοφοβία, είτε μέσα από δημοσκοπήσεις είτε μέσα από δημοσιογραφικές έρευνες.

Για τη θεματική ανάλυση του περιεχομένου των εφημερίδων υιοθετήσαμε μία φόρμα καταγραφής η οποία παρατίθεται στο παράρτημα της παρούσας εργασίας. Η υιοθέτηση της φόρμας αποσκοπεί στην ομοιόμορφη καταγραφή και ταξινόμηση του δείγματος ώστε να καθίσταται εφικτή η σύγκρισή του αλλά και η μετατροπή του σε ποσοτικά δεδομένα.

Εκτός από τα βασικά στοιχεία του ρεπορτάζ (τίτλος του ρεπορτάζ, ημερομηνία, εφημερίδα) καταγράψαμε και τους λεκτικούς προσδιορισμούς που χρησιμοποιούνται στο ρεπορτάζ για την εννοιολόγηση του οικονομικού μετανάστη, τη ρουμπρίκα όπου εντάσσει το θέμα η εφημερίδα, την πηγή του ρεπορτάζ έτσι όπως εμφανίζεται μέσα στο άρθρο, την ιεράρχηση του γεγονότος ανάλογα με τη σελίδα που εμφανίζεται στην εφημερίδα και την έκτασή του, καθώς και τα υπόλοιπα μορφολογικά στοιχεία που χρησιμοποιεί η εφημερίδα για να τονίσει το θέμα (φωτογραφίες, γράμματα έντονα, πλαίσιο στο ρεπορτάζ κλπ).

Πλάνο

Η εργασία χωρίζεται σε πέντε κεφάλαια.

Το πρώτο κεφάλαιο αναφέρεται στη διαδικασία ανάδειξης της αλλοδαπής μετανάστευσης στη δημόσια ατζέντα. Θα εξετάσουμε τη διαδικασία αυτή μέσα από *τρεις κύκλους δημοσιοποίησης* του προβλήματος όπου αναδεικνύονται οι διαφορετικές πλαισιώσεις και οι διακυμάνσεις των λεκτικών προσδιορισμών του προβλήματος στη διάρκεια των πενήντα πέντε χρόνων.

Στο δεύτερο κεφάλαιο επιχειρούμε μία αντιπαραβολή: θα αντιπαραθέσουμε την εικόνα του Έλληνα μετανάστη, όπως αυτή κατίσχυσε σε όλη τη διάρκεια μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 80, στην εικόνα του αλλοδαπού μετανάστη. Η διάκριση των δύο μεταναστευτικών κινήσεων (από και προς την Ελλάδα) επιδιώκεται μέσα από την προσωποποιημένη αναπαράσταση του Έλληνα μετανάστη απέναντι στον χωρίς ταυτότητα αλλοδαπό, τον γενικευμένο «Άλλο» (Καρύδης, 1996:162).

Στο τρίτο κεφάλαιο θίγουμε τη βασική μετατόπιση που συντελείται από τη δεκαετία του 80 στη δεκαετία του 90. Από την οικονομική επικινδυνότητα που ενσαρκώνει πρωτίστως ο μετανάστης στον εσωτερικό καταμερισμό εργασίας περνάμε στην υπερίσχυση της παραβατικής εικόνας του αλλοδαπού μετανάστη, έτσι όπως αυτή αναδείχθηκε μέσα από τη θεματική της λαθρομετανάστευσης.

Το τέταρτο κεφάλαιο εστιάζει στον τρόπο που οι εφημερίδες πλαισίωσαν, στην περίπτωση της εξέγερσης του Κορυδαλλού, τον αλλοδαπό κρατούμενο όχι μόνο ως επικίνδυνο εγκληματία αλλά και ως υπαίτιο της εξέγερσης και της συνέχισής της. Ο αλλοδαπός κρατούμενος συστήνεται ως αυτόνομη στατιστική προβληματική κατηγορία του σφραγιστικού συστήματος. Θα δούμε ότι και αυτή η διάκριση εξυπηρετεί τον διαχωρισμό ανάμεσα σε Έλληνες και αλλοδαπούς κρατούμενους.

Στο τελευταίο κεφάλαιο εξετάζουμε τη μετατόπιση του μεταναστευτικού προβλήματος στις αρχές του 2000, σε μία απόπειρα σύνθεσης των διαφορετικών όψεων της αλλοδαπής μετανάστευσης. Υιοθετούμε την άποψη ότι, από το 2000, ο αλλοδαπός αντιμετωπίζεται περισσότερο ως οικονομικός μετανάστης, εννοώντας ότι γίνεται αντιληπτός μέσα από το πλέγμα των προβλημάτων που θέτει η μετακίνησή του από τη μία χώρα στην άλλη.

I. Η ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΑΛΛΟΔΑΠΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΑΤΖΕΝΤΑ

Στο κεφάλαιο αυτό θα θίξουμε τη συνολική διαδικασία ανάδειξης της αλλοδαπής μετανάστευσης στη δημόσια ατζέντα έτσι όπως καταγράφεται στα πενήντα πέντε χρόνια της έρευνας. Ενδιαφερόμαστε για τους τρόπους με τους οποίους το μεταναστευτικό πρόβλημα δημοσιοποιείται : πότε και πως η αλλοδαπή μετανάστευση αναδεικνύεται ως πρόβλημα στο δημόσιο χώρο, ποια είναι τα θέματα που αποκτούν ορατότητα και ποιοι είναι οι λεκτικοί προσδιορισμοί που χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν το πρόβλημα.

Θα διακρίνουμε τρεις κύκλους δημοσιοποίησης, περιγράφοντας έτσι τα καθοριστικά για την ανάδειξη του προβλήματος στάδια: ο πρώτος αφορά στην τοποθέτηση του προβλήματος μέσα σε ένα γενικότερο πλαίσιο αναφοράς στο οποίο αναδεικνύονται οι πολιτικές, κοινωνικές προϋποθέσεις και συνέπειες του προβλήματος. Ας διακρίνουμε αυτόν τον κύκλο ως θεματική πλαισίωση: πλαισιώνοντας θεματικά την είδηση ο τύπος λειτουργεί ώστε οι αναγνώστες να αποδίδουν την ευθύνη για τις αιτίες του προβλήματος σε δομικούς παράγοντες και κυβερνητικές επιλογές. Ο δεύτερος κύκλος δημοσιοποίησης αφορά στην πλαισίωση του προβλήματος μονομερώς σε σχέση με συγκεκριμένες δράσεις (κοινωνικά παραβατικές) του αλλοδαπού στην Ελλάδα. Ο τύπος αυτός της πλαισίωσης (περιπτωσιολογικός) αποστρέφει την προσοχή του κοινού από τις ευρύτερες κατανοήσεις των συμβάντων προσωποποιώντας έτσι την υπαιτιότητα ανάληψης του προβλήματος. Ο τρίτος κύκλος αφορά στις λέξεις που συνοδεύουν την εννοιολόγηση του προβλήματος ή τη δράση του αλλοδαπού.

1. 1^{ος} κύκλος δημοσιοποίησης: η θεματική πλαισίωση του προβλήματος

Η αλλοδαπή μετανάστευση αργεί να αναδειχτεί ως πρόβλημα ορατό στον ελληνικό δημόσιο χώρο. Η μετανάστευση των Ελλήνων διατηρεί τα σκήπτρα της ορατότητας ακόμα και μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 80 οπότε και χάνεται από τη δημοσιότητα αφήνοντας πλέον την κυριαρχία στην αλλοδαπή μετανάστευση.

Παρόλο που, τη δεκαετία του 70⁵, Πακιστανοί, Ινδοί, Φιλιππινέζοι, Ταϊλανδοί, Λιβανέζοι, Λίβυοι, πολλοί λιγότεροι Σουδανοί (τη δεκαετία 60), πρόσφυγες από τη Γκάνα, την Αιθιοπία και τη Σιέρα Λεόνε εισρέουν στην Ελλάδα και απασχολούνται σε δουλειές που έχει δημιουργήσει η μετανάστευση και η απροθυμία Ελλήνων για εργασίες (ναυπηγεία, νοσοκομεία, ταβέρνες, υπηρετικό προσωπικό, κτηνοτροφεία, ορυχεία), δεν συναντάμε στο υλικό μας άρθρα που να αναφέρονται σε αυτές τις μεταναστευτικές εισροές. Όπως σημειώνει ο Στρ. Γεωργούλας : «Από τη δεκαετία του 70 και μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1980, η οικονομική κρίση στις χώρες της Δυτ. Ευρώπης, οι επενδύσεις στην ελληνική οικονομία και κατ'επέκταση η ανάγκη για εργατικά χέρια, δημιουργούν δύο μεταναστευτικά κύματα προς την Ελλάδα. Ένα κύμα παλιννόστησης κυρίως αλλά και ένα σημαντικό ποσοστό ατόμων από χώρες του Τρίτου Κόσμου (Αφρική, Ασία) οι οποίοι έβρισκαν δουλειά σε βιομηχανία, εμπόριο και υπηρεσίες, σε εργασίες χαμηλού γοήτρου, συνήθως ανθυγιεινές και κακοπληρωμένες. Σύμφωνα με την απογραφή της ΕΣΥΕ το 1991, επρόκειτο για 130000 αλλοδαπούς με τις οικογένειές τους, ενώ οι νόμιμα εργαζόμενοι ήταν γύρω στις 24000 σύμφωνα με το Υπουργείο Εργασίας.⁶» Η Μουσουρού (1991:105) αναφέρει ότι οι μετανάστες αυτοί αγνοούνται από την εργατική νομοθεσία, το Κράτος, οι περισσότεροι είναι παράνομοι, και την κοινή γνώμη. Θα προσθέταμε σε αυτό το σημείο ότι καθοριστικό ρόλο στη δημόσια άγνοια για το θέμα αυτό παίζει η υποβάθμιση του προβλήματος από την πλευρά του Τύπου.

Το πρώτο, στο υλικό μας, ρεπορτάζ που επιχειρεί να καταγράψει τους «αλλοδαπούς» που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα το συναντούμε το 1985 (Τα Νέα, 1/11/1985) με τίτλο «Ανεργία: Μία ανοιχτή πληγή. Αλλοδαποί σε δουλειές που δεν θέλουν οι ντόπιοι». Ο υπότιτλος του ρεπορτάζ αναφέρει: «Ξένοι εργάτες απασχολούνται σε θέσεις εργασίας Ελλήνων. Λεπτομερή στοιχεία δεν υπάρχουν αλλά το πρόβλημα δεν είναι οξύ». Να σημειώσουμε ότι η πηγή του ρεπορτάζ, που είναι ο υποστράτηγος του τμήματος Αλλοδαπών, μία δημόσια, επομένως, αρχή, αναφέρει ότι στην Ελλάδα ζουν νόμιμα 30150 αλλογενείς αλλοδαποί από Ασία και Αφρική (Αιγύπτιοι, Λιβανέζοι, Ιρακινοί, Φιλιππινέζοι, Πακιστανοί).

---

⁵ Ο Στράτος Γεωργούλας στην ανάλυσή του για τη μεταναστευτική κίνηση προς Ελλάδα αναφέρει ότι δεν πρόκειται για νέο φαινόμενο, ενώ επιχειρεί την ιστορική διάσταση του φαινομένου σημειώνοντας: «Είναι ενδεικτικά τα στοιχεία για ένα εκατομμύριο μη γηγενείς που καταφθάνουν στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών πολέμων, για 25.000 άτομα που μετακινούνται από την Αν. Ρωμυλία (Βουλγαρία) στην Ελλάδα με τη συμφωνία του 1919, για 1,4 εκατομμύρια Ελλήνων από τη Μικρά Ασία, τον Πόντο και την Καππαδοκία μετά τη Μικρασιατική καταστροφή του 1922 και για 350000 Κωνσταντοπουλιτών στη δεκαετία του 1950, όπως και το μεγαλύτερο μέρος της ελληνικής παροικίας στην Αίγυπτο μετά την πτώση του Φαρούκ». Στρ. Γεωργούλας, Η νέα μεταναστευτική κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα και η νομιμοποίησή της. Μετανάστες στην Ελλάδα./ Αθ. Μαρβάκης, Δ. Παρσανόγλου, Μ. Παύλου (επιμ.), Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2001, σελ. 202.

⁶ Στρ. Γεωργούλας, *όπ. παρ.*, σελ. 203.

Το δημοσίευμα βασίζεται σε συνέντευξη με τον κ. Φουκαράκη του τμήματος αλλοδαπών της Δ/σης Κρατικής Ασφάλειας και επιχειρεί την απόσπαση πληροφοριών σχετικά με την καταγραφή των αλλοδαπών (των «εγχρώμων» όπως αναφέρει ο συντάκτης του ρεπορτάζ), το ποσοστό των παράνομων αλλοδαπών, την ύπαρξη λαθρεμπόρων «μεσαζόντων», τα μεροκάματα που παίρνουν και τις δουλειές στις οποίες απασχολούνται, τις συνθήκες διαβίωσής τους, τις πόλεις που τους φιλοξενούν, τις ειδικές άδειες που φέρουν κλπ. Πρόκειται για μία πρώτη καταγραφή του προβλήματος τη στιγμή που, όπως γράφει και ο συντάκτης, «η αλήθεια είναι ότι πολλά στοιχεία δεν υπάρχουν. Μπορεί κανείς να βρει πάμπολλα στοιχεία στα σχετικά έντυπα που επιδίδει η ΕΟΚ, για όλες τις χώρες μέλη-μέλη της καθώς και για τις τρίτες χώρες, δεν θα βρει όμως στοιχεία για την χώρα μας. Δηλαδή πόσοι αλλοδαποί εργάζονται εδώ.»

Η δεύτερη απόπειρα καταγραφής των μεταναστών που δουλεύουν στην Ελλάδα έρχεται δέκα χρόνια μετά : «Οι ξένοι της Δυτικής Αθήνας : Πολωνοί, Ινδοί και Πακιστανοί βρίσκουν πιο εύκολα δουλειά και αμείβονται καλύτερα. Οι Αλβανοί αντιμετωπίζουν τα περισσότερα προβλήματα» (Τα Νέα, 8/05/95). Αξίζει να αναφέρουμε και τους τρεις υπότιτλους του ρεπορτάζ που είναι οι εξής: «400.000 περίπου λαθρομετανάστες στην Ελλάδα», «Φταίει η παραοικονομία», «Νόμος της σιωπής στις γυναίκες».

Το ρεπορτάζ εστιάζει το ενδιαφέρον του κυρίως στους μετανάστες που ζουν και εργάζονται στη Δυτική Αθήνα. Το δημοσίευμα χρησιμοποιεί τα στοιχεία της ΓΣΕΕ για να καταγράψει τον αριθμό των 400.000 λαθρομεταναστών στην Ελλάδα, αποδίδοντας πάλι, σύμφωνα με τη ΓΣΕΕ, τη μαζική είσοδο των μεταναστών στην παραοικονομία. Ωστόσο πέρα από την αναζήτηση των αιτιών και την καταγραφή των σύνθετων προβλημάτων, το δημοσίευμα επιχειρεί και την καταγραφή των προβλημάτων που δημιουργεί η μετανάστευση και, κυρίως, η παράνομη διαμονή των μεταναστών, τον κοινωνικό αποκλεισμό και την εγκληματικότητα. Το δημοσίευμα αυτό αρθρώνει, μέσα από τους λόγους της ΓΣΕΕ και των δημάρχων της Δυτικής Αθήνας όπου μένουν πολλοί μετανάστες, το αίτημα της κοινωνικής ενσωμάτωσης και της νομιμοποίησης αυτών που καλύπτουν εργασιακές ανάγκες.

Δύο είναι οι σημαντικές μετατοπίσεις στη συγκρότηση του προβλήματος από το άρθρο του 1985 σε αυτό του 1995. Η πρώτη μετατόπιση αφορά στην πηγή του ρεπορτάζ: ενώ μία δεκαετία πριν ο λόγος για τη μετανάστευση εκφέρεται από μία δημόσια αρχή, το 1995 στο δημοσίευμα συμμετέχουν τόσο οι ίδιοι οι μετανάστες, όσο και άλλοι κοινωνικοί και πολιτικοί φορείς. Είναι σαφές ότι η μετατόπιση αυτή σηματοδοτεί τη σχετική ωρίμανση του προβλήματος. Η δεύτερη μετατόπιση αφορά στις προεκτάσεις του προβλήματος: από τη σύνδεση του μεταναστευτικού ζητήματος

με τις επιπτώσεις που έχει στην αύξηση της ανεργίας των Ελλήνων, περνάμε στη σύνδεσή του με κοινωνικές προεκτάσεις, όπως η εγκληματικότητα, η επικινδυνότητα της παράνομης εργασίας και ο κοινωνικός αποκλεισμός.

Το τρίτο ρεπορτάζ που αφορά στις εργασιακές συνθήκες των αλλοδαπών στην Ελλάδα δημοσιεύεται το 2005: «Ζούμε διαρκώς με τον φόβο» Ούτε χαρτιά ούτε νόμιμη δουλειά για την πλειονότητα του 1,6 εκατ. μεταναστών στην Ελλάδα» (Τα Νέα, 9/11/2005). Πρέπει να σημειώσουμε, καταρχάς, ότι το άρθρο αυτό είναι το μικρότερο σε έκταση από τα άλλα δύο των προηγούμενων δεκαετιών. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι το 2005 το μεταναστευτικό ζήτημα έχει σε σημαντικό βαθμό εξειδικευτεί με αποτέλεσμα να υπάρχουν δημοσιεύματα που δεν επιχειρούν τόσο να καταγράψουν το πρόβλημα όσο να παρουσιάσουν τις διαφορετικές προβληματικές πτυχές που το συνθέτουν.

Να ξεκινήσουμε από την ποσοτική αύξηση του αριθμού των μεταναστών σε 1,6 εκατ., όπως αναφέρει το άρθρο. Αυτή η ποσοτική μετατόπιση συνοδεύεται από δύο ακόμα μετατοπίσεις, στο επίπεδο της πηγής και στο επίπεδο των προεκτάσεων του ζητήματος. Αν στο δημοσίευμα της δεκαετίας του 90, οι κοινωνικές συνέπειες του προβλήματος είχαν ως «πρωταρχικούς προσδιοριστές⁷» τη ΓΣΕΕ και τις δημοτικές αρχές των δυτικών συνοικιών, στο δημοσίευμα του 2005, το πρόβλημα προσδιορίζεται από τους ίδιους τους μετανάστες, οι οποίοι εμφανίζονται συλλογικά οργανωμένοι και εκφράζονται πλέον διαμέσου των εκπροσώπων τους και όχι μεμονωμένα, όπως στο ρεπορτάζ του 1995.

Στο επίπεδο της αντίληψης των προβλημάτων οι εκπρόσωποι των μεταναστών στοχοποιούν τις κρατικές πολιτικές και εκφράζουν τις ανησυχίες τους για τα ποικίλα προβλήματα που η πολιτική της μη ενσωμάτωσης δημιουργεί. Ο εκπρόσωπος της νιγηριανής κοινότητας στην Αθήνα Τόνι Μπριγκς περιγράφει αυτό που θεωρεί ότι αντιμετωπίζει καθημερινά η πλειονότητα του 1,6 εκατ. μεταναστών στην Ελλάδα: «Οι μισοί από εμάς έχουμε καταθέσει τα χαρτιά μας εδώ και χρόνια για να πάρουμε άδεια παραμονής και εργασίας. Ακόμα περιμένουμε... Όλο αυτό το διάστημα είναι σαν να μην υπάρχουμε. Χάνουμε ώρες και μεροκάματα στις δημόσιες υπηρεσίες. Μας διώχνουν από τις δουλειές μας και ζούμε διαρκώς με τον φόβο». Εκτός από τα προβλήματα της άδειας παραμονής και εργασίας, οι εκπρόσωποι των μεταναστών αναφέρονται και στα θέματα της δεύτερης γενιάς μεταναστών, τα προβλήματα

---

⁷ Χρησιμοποιούμε εδώ την έννοια του S. Hall που αναφέρεται στη διαφοροποιημένη πρόσβαση στα ΜΜΕ και για το προνόμιο που έχουν σε αυτή οι ηγετικές ομάδες της κοινωνίας. Βλ. S. Hall, C. Crichton, T. Jefferson, J. Clarke, B. Roberts. *Policing the Crisis*, London, Macmillan, 1978 και B. McNair. *Εισαγωγή στην Πολιτική Επικοινωνία*, Αθήνα: Κατάρτι, 2005, κυρίως σ. 238-245.

κοινωνικής απομόνωσης των παιδιών στα σχολεία, τα προβλήματα στέγης που αντιμετωπίζουν όπως και τους ιδιαίτερα επιβαρυσμένους αστυνομικούς ελέγχους.

Τα τρία αυτά δημοσιεύματα είναι σημαντικά καθώς προχωρούν στη θεματική παρουσίαση του προβλήματος: επιχειρείται, πιο συγκεκριμένα, η καταγραφή των αλλοδαπών που ζουν και εργάζονται στη χώρα μας, των συνθηκών διαβίωσής τους, των αιτιών που έχουν προξενήσει τη μαζική είσοδο των μεταναστών (το δημοσίευμα του 1995) και των κοινωνικών προβλημάτων που η παρουσία τους δημιουργεί αλλά και των προβλημάτων που οι ίδιοι οι οικονομικοί μετανάστες αντιμετωπίζουν.

Οι μετατοπίσεις των τριών άρθρων από τη μία δεκαετία στην άλλη είναι δηλωτικές των ευρύτερων αλλαγών που συντελούνται σχετικά με το μεταναστευτικό ζήτημα. Οι μετατοπίσεις αυτές θα μελετηθούν διεξοδικά στα επόμενα κεφάλαια, είναι ωστόσο χρήσιμο να κάνουμε δύο παρατηρήσεις. Η πρώτη παρατήρηση αφορά στη σταδιακή «διεύρυνση» του θέματος: από τη χρήση των δημόσιων αρχών, ως αποκλειστική πηγή στοιχείων για τους μετανάστες, περνάμε στην άντληση πληροφοριών από κοινωνικές και πολιτικές ομάδες για να καταλήξουμε στις μαρτυρίες των ίδιων των μεταναστών. Το δεύτερο στοιχείο είναι αυτό της μετατόπισης των αιτιών και των συνεπειών του προβλήματος: από τη σύνδεση της μετανάστευσης με την ανεργία των Ελλήνων, περνάμε στη διαπίστωση των κοινωνικών προβλημάτων, που παράγει ο αποκλεισμός τους, για να φτάσουμε στην ανάγνωση των ειδικών προβλημάτων που οι ίδιοι οι μετανάστες αντιμετωπίζουν.

Ιχνογραφείται εδώ η βασική διακύμανση της εικόνας του μετανάστη που διαπερνά το σύνολο της παρούσας εργασίας. Ο άγνωστος αλλοδαπός ενσαρκώνει αρχικά μία οικονομική απειλή η οποία διαχέεται στο κοινωνικό πεδίο, όπου ο μετανάστης συγκροτείται ως κοινωνικά επικίνδυνος, για να καταλήξει στην παρουσίασή του ως οικονομικού πλέον μετανάστη.

2. 2^{ος} κύκλος δημοσιοποίησης: Η ατομοκεντρική πλαισίωση του προβλήματος

Το πρόβλημα της μετανάστευσης και η συνεπαγόμενη εικόνα του μετανάστη δεν συγκροτείται αποκλειστικά σε σχέση με τις κοινωνικές και πολιτικές του προεκτάσεις. Ο δεύτερος κύκλος δημοσιοποίησης κυριαρχεί ποσοτικά του πρώτου κύκλου και εξειδικεύει ποιοτικά το πρόβλημα στις παράνομες δράσεις του αλλοδαπού μετανάστη.

Αποκαλούμε το δεύτερο αυτό κύκλο δημοσιοποίησης του προβλήματος ατομοκεντρικό με την έννοια της εστίασης, από την πλευρά της εφημερίδας, στο δράστη της κοινωνικής παραβίασης, αναζητώντας και εντοπίζοντας τις αιτίες όχι στις κοινωνικές ή πολιτικές συνθήκες, όπως στην περίπτωση της θεματικής πλαισίωσης,

αλλά στα ίδια τα άτομα⁸. Η περιπτωσιολογική πλαισίωση των προβλημάτων είναι ένας ειδησεογραφικός τρόπος απόδοσης των συμβάντων ιδιαίτερα προσφιλής στους ειδησεογραφικούς οργανισμούς: αυτός ο τρόπος εστίασης στο πρόβλημα συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά της δραματοποίησης και της προσωποποίησης που θεωρούνται ότι έχουν μεγάλη ειδησεογραφική αξία καθώς είναι ιδιαίτερα ελκυστικά για το κοινό. Πόσο μάλλον όταν πρόκειται για γεγονότα κοινωνικής παραβατικότητας τα οποία ως αρνητικά γεγονότα εκπληρώνουν με τον καλύτερο τρόπο τις ανάγκες των Μέσων⁹.

Θα παρακολουθήσουμε στην ενότητα αυτή τη σύνδεση της μετανάστευσης με συγκεκριμένες θεματικές κατηγορίες οι οποίες μέσα από την περιπτωσιολογική πλαισίωση αναδεικνύουν τις εξατομικευμένες εκδοχές του προβλήματος χωρίς να το εντάσσουν στο ευρύτερο κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο. Δύο είναι αυτές οι κατηγορίες που, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα, κυριαρχούν ποσοτικά και εξειδικεύουν το θέμα της μετανάστευσης : η «Δημόσια Τάξη» και η «Λαθρομετανάστευση».

Πίνακας 3: Ο ποσοτικός καταμερισμός των θεματικών κατηγοριών

	Γενικά	Δημόσια Τάξη	Εργασία	Λαθρο-μετανάστευση	Μεταναστευτική Πολιτική	Πολιτική	Ρατσισμός	Σύν.
1950		1			1			2
1955						1		1
1960		1						1
1980	1	4	3		2			10
1985			1					1
1990		4		10		6		20
1995	2	2	1	5	3		3	16
2000	2	11		3	5	1	4	26
2005		1	5		4		1	11
Σύνολο	5	24	10	19	15	7	8	88

Όπως φαίνεται από τον πίνακα η κρίσιμη χρονολογία ανάδειξης του θέματος στη δημόσια ατζέντα είναι η πενταετία 1990-1995. Η ορατότητα της μετανάστευσης είναι σημαντική, οι συνδηλώσεις της ωστόσο αρνητικές, καθώς κυριαρχεί η κατηγορία της «λαθρομετανάστευσης». Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 90, οι λαθραίοι

⁸ Η Έφη Λαμπροπούλου αναφέρει ως ένα από τα σημαντικά κριτήρια επιλογής ειδήσεων τις «ειδήσεις που αφορούν παραβιάσεις κοινωνικών κανόνων και που προτιμούν να προβάλλουν δράστες και θύματα, αναζητώντας και εντοπίζοντας τις αιτίες στα άτομα». Ε. Λαμπροπούλου. *Η βία και η εγκληματικότητα στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης*. Εγκληματίες και θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα/Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 2000, σ. 420-421.

⁹ Όπως αναφέρει η Ε. Λαμπροπούλου τα αρνητικά γεγονότα συμπληρώνουν ποικίλα χαρακτηριστικά που τα καθιστούν προσφιλή στα Μέσα : είναι σαφή και συγκεκριμένα, δημιουργούν αναταραχή, είναι αιφνίδια και απροσδόκητα ελκύνοντας έτσι το ενδιαφέρον του κοινού. Ε. Λαμπροπούλου. *Η βία και η εγκληματικότητα στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης*, οπ.παρ., σ.420-421.

μετανάστες δεν απασχολούν τον τύπο. Εξετάσαμε παραπάνω πως, στο δημοσίευμα του 1985, το βασικό αναφορικό πλαίσιο της μετανάστευσης είναι η επίδρασή της στην αύξηση της εγχώριας ανεργίας και επομένως στην οικονομική επικινδυνότητα του μετανάστη.

Η κυριαρχία της λαθρομετανάστευσης στην ανάδειξη του θέματος στη δημόσια σφαίρα θα προσανατολίσει όλες τις υπόλοιπες δράσεις που αφορούν το μεταναστευτικό φαινόμενο. Η πλειονότητα των δημοσιευμάτων, τη δεκαετία του 90, αναφέρεται, αφενός, στη λαθραία είσοδο στη χώρα αλλοδαπών εργατών, και, αφετέρου, στη μεταναστευτική πολιτική η οποία αντιμετωπίζει, την εποχή εκείνη, τη λαθρομετανάστευση ως το πλέον σημαντικό πρόβλημα. Επιπλέον, το σύνολο της δημόσιας αντιπαράθεσης στρέφεται γύρω από τη λαθρομετανάστευση και τις επιπτώσεις της στην ελληνική κοινωνία. Σε ειδικό κεφάλαιο θα αναπτύξουμε και τις εξειδικεύσεις στο περιεχόμενο της λαθρομετανάστευσης.

Μαζί με την κατηγορία της «λαθρομετανάστευσης», ο πίνακας αποδίδει τη διαχρονική παρουσία και ποσοτική υπεροχή της κατηγορίας «δημόσια τάξη». Πρόκειται για τη δεύτερη κυρίαρχη αρνητική συνδήλωση της μετανάστευσης, έτσι τουλάχιστον όπως φαίνεται να την αποτυπώνει η εφημερίδα. Τα θέματα που αφορούν στην παραβατικότητα των αλλοδαπών είναι τα μόνα που εμφανίζονται στο σύνολο των υπό εξέταση ετών και που, τελικά, παρουσιάζουν μία σημαντική ποσοτική υπερίσχυση στο σύνολο των θεμάτων για τη μετανάστευση. Να υπογραμμίσουμε ότι η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει και την σε βάρος των αλλοδαπών παραβατική δράση που, το 2000, αναδεικνύεται πλέον ως αποτέλεσμα της σταδιακής διεύρυνσης του προβλήματος. Η περίπτωση αυτή θα εξεταστεί διεξοδικά σε επόμενο κεφάλαιο.

Πρέπει να σημειώσουμε ότι κανένα από τα δημοσιεύματα που αναφέρονται στη λαθρομετανάστευση ή τη δημόσια τάξη δεν είναι ιδιαίτερα εκτενές· τα δημοσιεύματα μένουν στην αφήγηση της πηγής, που σε αυτές τις περιπτώσεις είναι συνήθως η αστυνομία, ενώ δεν αναφέρεται το κοινωνικό πλαίσιο της παραβατικής πράξης. Οι δημοσιογράφοι εστιάζουν στο πρόσωπο του δράστη και στο ίδιο το γεγονός του εγκλήματος, χωρίς να υπάρχουν αναφορές σχετικά με τις ευρύτερες συνθήκες παραγωγής των δράσεων αυτών¹⁰.

---

¹⁰ Είναι χρήσιμη σε αυτό το σημείο η παράθεση των διαπιστώσεων της Ε. Λαμπροπούλου σχετικά με τον τύπο και την εγκληματικότητα: «Η παρουσίαση της εγκληματικότητας στον Τύπο επικεντρώνεται στον τρόπο τέλεσης της πράξης, στη διαλεύκανσή της, στην απαγγελία κατηγορίας και στην καταδίκη. Καταστάσεις που συνδέονται με την τέλεση της πράξης και, συγκεκριμένα, κοινωνικοί παράγοντες που συμβάλλουν στην τέλεση του εγκλήματος όπως επίσης και η τύχη του δράστη και του θύματος μετά τη σύλληψη και καταδίκη, σπανίως αναφέρονται. Επί πλέον, η παρουσίαση γίνεται συνήθως από τη σκοπιά του παρέχοντος την πληροφορία, που είναι κυρίως η αστυνομία. Το κοινωνικό πλαίσιο της εγκληματικότητας και η πραγματική έκτασή της δεν προβάλλονται από τον Τύπο, η εγκληματική πράξη παρουσιάζεται με δραματικό τρόπο («Χασίς και στα περίπτερα»). Το έγκλημα επικεντρώνεται στο

Η κυριαρχία των θεμάτων της παραβατικότητας και της λαθρομετανάστευσης συγκροτούν επομένως το πρόβλημα της μετανάστευσης μέσα από την ανάδειξη αρνητικών πλαισίων εξατομικευμένης δράσης. Η ποσοτική κυριαρχία των κατηγοριών αυτών μονοπωλεί την ανάδειξη του προβλήματος και προσανατολίζει την ερμηνεία στην παράνομη δράση των αλλοδαπών μεταναστών.

Οι συνθήκες που επέτρεψαν την ανάδειξη στην ατζέντα του Τύπου της αλλοδαπής μετανάστευσης, στις αρχές του 1990, πρέπει να αναζητηθούν τόσο στη συγκυρία της εποχής της μαζικής εισόδου μεταναστών στην Ελλάδα όσο και στην πολιτική δυναμική της τοποθέτησης των πολιτικών κομμάτων επί της συγκυρίας αυτής. Ας σημειώσουμε ότι το θέμα σταδιακά αποκτά μεγαλύτερη ορατότητα στη θεματολογία, γεγονός που συνδέεται με την αύξηση τόσο των ρεπορτάζ όσο και την ποικιλία των πηγών των ρεπορτάζ. Το μεταναστευτικό ζήτημα αποκτά λοιπόν μία σημαντική κοινωνική δυναμική στα τέλη του 90 και στη συνέχεια το 2000, γεγονός που του δίνει μία ιδιαίτερη δυναμική μέσα στις ίδιες τις εφημερίδες οι οποίες ενορχηστρώνουν τις πολλαπλές αντιδράσεις και κινητοποιήσεις (ρεπορτάζ για τις συνθήκες διαβίωσης των μεταναστών, δημοσκοπήσεις και αρθρογραφία για το ρατσισμό, προσωπογραφίες μεταναστών κλπ.)

3. 3^{ος} κύκλος δημοσιοποίησης : Οι λεκτικοί προσδιορισμοί

Εκτός από τις κατηγορίες και τα πλαίσια που συγκροτούν το πρόβλημα της μετανάστευσης, οι λέξεις που σημασιοδοτούν τον μετανάστη είναι χαρακτηριστικές του τρόπου με τον οποίο το πρόβλημα συγκροτείται στο δημόσιο χώρο.

Το πρώτο ενδιαφέρον στοιχείο είναι η καθυστερημένη ονοματοδοσία στον αλλοδαπό μετανάστη του όρου «οικονομικός μετανάστης». Το δεύτερο στοιχείο είναι ότι η πορεία των λεκτικών προσδιορισμών είναι στενά συνδεδεμένη με τους δύο προηγούμενους κύκλους δημοσιοποίησης. Οι λεκτικοί προσδιορισμοί συνάδουν με το στάδιο ωρίμανσης του προβλήματος, την ποσοτική κυριαρχία του παραβατικού πλαισίου δράσης του μετανάστη, τον επίσημο λόγο και τους προσδιορισμούς που χρησιμοποιούνται από τους επίσημους φορείς, τον προσανατολισμό της μεταναστευτικής πολιτικής αλλά και την κυριαρχία, μέχρι τα τέλη του 80, του Έλληνα μετανάστη στις δημόσιες αναπαραστάσεις της μετανάστευσης.

πρόσωπο του δράστη και σε ορισμένα χαρακτηριστικά αυτού και της οικογένειάς του, απλουστεύεται ως γεγονός, ενώ για την ανάλυσή του χρησιμοποιούνται ορισμένες τυποποιημένες ερμηνείες (διαλυμένη οικογένεια, πρώην κατάδικος κ.λ.π.)» Ε. Λαμπροπούλου, Α. Αρφάρας. *Τύπος και Εγκληματικότητα*. Εγκληματίες και Θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα/ Αθήνα: ΕΚΚΕ, 2000, σελ. 440-441.

Προτού αναφερθούμε στις παραπάνω συνθήκες οφείλουμε να παρουσιάσουμε το λεξιλόγιο που ο Τύπος χρησιμοποιεί για να αναφερθεί στο φαινόμενο της μετανάστευσης. Ο παρακάτω πίνακας κωδικοποιεί ανά πενταετία την εξέλιξη των λεκτικών προσδιορισμών έτσι όπως αποτυπώνονται στους τίτλους των ρεπορτάζ. Να σημειώσουμε εδώ ότι θα χρησιμοποιήσουμε μόνο τους τίτλους των ρεπορτάζ έχοντας θέσει ως μεθοδολογική προϋπόθεση την παράμετρο της κοινωνικής ορατότητας των θεμάτων.

Πίνακας 4: Οι λεκτικοί προσδιορισμοί του μετανάστη: ΤΑ ΝΕΑ 1950-2005

Έτος	Λεκτικοί Προσδιορισμοί	Ενδεικτικός τίτλος ρεπορτάζ - Εφημερίδα Τα Νέα
1950	Εθνοτικοί	«Σύλληψη Αλβανού Ελασιτού» 2/05/1950
1960	Έλληνας μετανάστης/Ξένος	«Δίκτυο τεκέδων με ξένους και Έλληνες» 24/05/1960 «6500 κάτοικοι του νομού Πρεβέζης μετανάστες στην Δυτική Γερμανία» 8/11/1965
1970	Έλληνας μετανάστης/ Φυλετικοί προσδιορισμοί	«10.000 Έλληνες μεταναστεύουν κάθε χρόνο στην Αυστραλία» 30/05/1970 «Μαύρος προκαλεί πανικό σε μπαρ» 4/01/1974
1980	Φυλετικοί και Εθνοτικοί προσδιορισμοί Έλληνας μετανάστης Επιθετικοί προσδιορισμοί διαφοροποίησης: Ξένοι/Αλλοδαποί	«Ξένος ναυτικός σκότωσε Έλληνα με γροθιές» 2/05/1980 «Μαύροι ψαράδες στα καΐκια μας» 18/11/1980 «Άδεια εργασίας για τους Έλληνες μετανάστες στη Γερμανία» 16/11/1980 «Γιατί δεν μπορούν ψηφίσουν οι μετανάστες» 15/05/1985 «Τανζανός πέθανε μετά από γροθιά» 24/05/1980 «Αλλοδαποί κλέβουν τσάντες με παλιό κόλπο» 20/05/1980
1990	Εποχικοί εργάτες Λαθρομετανάστες Εθνοτικοί προσδιορισμοί	«Εισβολή εποχικών εργατών από τη Γιουγκοσλαβία και τη Πολωνία» 5/05/1990 «Κοστίζουν ακριβά στη Ρόδο οι λαθρομετανάστες» 22/05/1990 «Δούλευαν λαθραία 16 Γιουγκοσλάβοι» 2/05/1990 «Πρόβλημα οι λαθρομετανάστες» 9/05/1990 «Λαθρομετανάστες: Χαμογελώντας στο άγνωστο» 15/11/1990
1995	Ξένοι/Αλλοδαποί Λαθρομετανάστες Εθνοτικοί προσδιορισμοί 1 ^η χρήση : Μετανάστης	«Οι ξένοι της Δυτικής Αθήνας : Πολωνοί, Ινδοί και Πακιστανοί βρίσκουν πιο εύκολα δουλειά και αμείβονται καλύτερα. Οι Αλβανοί αντιμετωπίζουν τα περισσότερα προβλήματα.» 8/05/1995 «Εισβολή Αλβανών λαθρομεταναστών» 23/05/1995 «Μετανάστες φέρουν ασθένειες» 16/05/1995 «Νομοσχέδιο για τη νομιμοποίηση αλλοδαπών» 25/05/1995 «Όχι στους ξένους λένε οι 7 στους 10» 31/05/1995 «Πέλεκυς για την μαύρη εργασία. Ένας στους τέσσερις μισθωτούς στην Ελλάδα είναι παράνομος μετανάστης» 17/11/995
2000	Λαθρομετανάστες Μετανάστες-μετανάστευση Αλλοδαποί	«Όλο και περισσότερες γυναίκες αναζητούν αυτόνομα την τύχη τους στη Ελλάδα. Η μετανάστευση γίνεται θηλυκή» 24/05/2000 «140 λαθρομετανάστες στο έλεος της κακοκαιρίας» 5/05/2000 «Το σύνολό του ανέρχεται στο 7% του πληθυσμού και μόνο 300.000 είναι νόμιμοι. Ζουν μαζί μας 800000 μετανάστες.» 2/11/2000 «Δεύτερη ευκαιρία για 500000 λαθρομετανάστες» 15/11/2000 «Βαριά πρόστιμα για όσους απασχολούν παράνομα αλλοδαπούς» 7/11/2000
2005	Οικονομικοί μετανάστες, Αλλοδαποί ασφαλισμένοι, Παράνομοι μετανάστες	«Πρόταση να ψηφίσουν οι μετανάστες στις δημοτικές» 16/11/2005 «Πρωτοβουλία Γιώργου για μεταναστευτική πολιτική Για την ένταξη των οικονομικών μεταναστών στην κοινωνία» 9/11/2005 «Πρώτοι οι Αλβανοί στους αλλοδαπούς ασφαλισμένους» 24/11/2005 «Εκτός νομιμοποίησης μένουν 500.000 παράνομοι μετανάστες» 21/05/2005

Όπως προκύπτει από τον πίνακα οι λεκτικοί προσδιορισμοί που χρησιμοποιούνται από το 1950 για να περιγράψουν τον αλλοδαπό μετανάστη αποτελούνται από: Επιθετικούς προσδιορισμούς που δηλώνουν προσωρινότητα (εποχικοί εργάτες), επιθετικούς προσδιορισμούς που δηλώνουν παραβατικότητα (λαθραίοι, παράνομοι), επίθετα και ουσιαστικά που δηλώνουν διαφοροποίηση από τον ντόπιο πληθυσμό (ξένος, αλλοδαπός) αλλά και εθνοτικούς και φυλετικούς προσδιορισμούς. Σύμφωνα με την Α. Τσουκαλά : «η ανακοίνωση της εθνικότητας έχει πλέον μετατραπεί σε απόλυτη σταθερά του ορισμού κάθε αλλοδαπού «ενόχου». (2001: 57) ενώ ο Μ. Παύλου υπογραμμίζει σχετικά με την ειδησεογραφική χρήση των εθνοτικών προσδιορισμών: «Οι μετανάστες, αφού προσελκύσουν τη δημόσια σφαίρα του τύπου μέσα από την «ετικέτα» του επικίνδυνου και του κακοποιού, αναφέρονται εκεί μόνον μέσα από την ειδησεογραφικά σημαντική και «παν-περιεκτική» ιδιότητά τους, δηλαδή την εθνικότητα» (Παύλου, 2001:151).

Να υπογραμμίσουμε, τέλος, ότι η πρώτη φορά που συναντούμε στο υλικό μας το ουσιαστικό «μετανάστης» έχει αρνητικές συνδηλώσεις. Μέσα από το δημοσίευμα που φέρει τον τίτλο «Οι μετανάστες φέρουν ασθένειες» καλλιεργείται μια εικόνα απειλής για τη δημόσια υγεία, προσωποποιημένης στους μετανάστες. Στο υλικό μας συναντούμε για πρώτη φορά τη λέξη «μετανάστης» το 1995. Εξάλλου, όπως περιγράφει ο Μ. Παύλου, «η έκφραση «ξένοι μετανάστες» αντί για λαθρομετανάστες εμφανίστηκε το καλοκαίρι του 1998 κατ'αρχάς στα κρατικά μέσα ενημέρωσης ως προσπάθεια συγκράτησης της υστερίας που είχε εκδηλωθεί τους προηγούμενους μήνες και ενόψει της όποιας εκλογικευτικής στάσης της διοίκησης απέναντι στους μετανάστες αλλά και της ΕΣΗΕΑ» (Παύλου, 2001:139).

Οι λεκτικοί προσδιορισμοί που χρησιμοποιούνται συνδέονται με τις ευρύτερες κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες. Από τη μία, η καθυστέρηση χρήσης της λέξης «μετανάστης» ως προσδιοριστικής για τον αλλοδαπό μετανάστη, παραπέμπει στην αναπαραστασιακή πρόσδεση των δημόσιων αντιλήψεων περί μετανάστευσης στον Έλληνα μετανάστη. Η υπερίσχυση αυτή λειτούργησε διακριτικά ως προς τον αλλοδαπό μετανάστη, ο οποίος έπρεπε να διαχωριστεί από την εξιδανικευτική εικόνα του Έλληνα μετανάστη. Όπως άλλωστε αναφέρει ο Μ. Παύλου «αυτός ο θετικά φορτισμένος προσδιορισμός –λόγω της ιστορικής ελληνικής μετανάστευσης στο εξωτερικό- επίμονα δεν παραχωρείται στους πρόσφατα μεταναστεύσαντες πληθυσμούς.» (Παύλου, 2001: 140).

Από την άλλη, μια συνθήκη εξίσου σημαντική υπήρξε η μαζική είσοδος λαθραίων μεταναστών στις αρχές του 90 και ο επακόλουθος προσανατολισμός του περιεχομένου της μεταναστευτικής πολιτικής. Ο κυβερνητικός λόγος, μία από τις

βασικές πηγές του δημοσιογραφικού ρεπορτάζ, οριοθετεί τις αναπαραστάσεις και τις εννοιολογήσεις μέσα από το περιεχόμενο των δημόσιων πολιτικών. Η περιγραφή του Στρ. Γεωργούλα για το περιεχόμενο της μεταναστευτικής πολιτικής κάνει ιδιαίτερα σαφείς τις χρήσεις των λεκτικών προσδιορισμών της εφημερίδας στα πενήντα πέντε χρόνια που εξετάζουμε: «Γενικά στοιχεία του μοντέλου της «παλιάς» και μόνης (ελλείπει «νέας») μεταναστευτικής πολιτικής στην Ελλάδα είναι η προσωρινότητα της παραμονής του αλλοδαπού, η αντιμετώπιση αυτού ως εργάτη και όχι ως πολίτη και μάλιστα με προσφορά θέσεων εργασίας κοινωνικά ανεπιθύμητων, η αδιαφορία για την ανάπτυξη δικτύων κοινωνικής προστασίας, η έμφαση στην κατασταλτική πολιτική, η πρωτοκαθεδρία των φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου για την αντιμετώπιση ενός κοινωνικού προβλήματος και βέβαια η αναπαραγωγή και διατήρηση της παράνομης μετανάστευσης.» (Γεωργούλας, 2001, 207)

Οι προσδιορισμοί λαθρομετανάστης, εποχικός εργάτης, αλλοδαποί ανασφάλιστοι, παράνομοι μετανάστες καθορίζονται σε σημαντικό βαθμό από το περιεχόμενο της δημόσιας πολιτικής που αφορά στη διατήρηση της προσωρινότητας, στην οπτική της αντιμετώπισης του αλλοδαπού ως εργάτη και όχι ως πολίτη, στην έμφαση της παράνομης συμπεριφοράς, στη νομιμοποίηση των κατασταλτικών μηχανισμών.

Η χρήση, έστω και περιορισμένα, της λέξης οικονομικός μετανάστης στις αρχές του 2000 είναι το αποτέλεσμα μιας «διεύρυνσης» θεματικής της μετανάστευσης και ωρίμανσής της, θέματα που θα εξετάσουμε σε ειδικό κεφάλαιο της παρούσας εργασίας (βλ. Κεφάλαιο IV).

II. Η ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΙΑΚΗ ΥΠΕΡΙΣΧΥΣΗ ΤΟΥ ΈΛΛΗΝΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΗ

Μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 80 οι ειδήσεις σχετικά με το μεταναστευτικό φαινόμενο αναφέρονται πρωταρχικά στον Έλληνα μετανάστη. Η έντονη μεταναστευτική κίνηση από την Ελλάδα, μια κατεξοχήν χώρα αποστολής μεταναστών, προσανατόλισε σε σημαντικό βαθμό το ενδιαφέρον του τύπου μέχρι τη δεκαετία του 90, όταν η μαζική πλέον είσοδος στην Ελλάδα αλλοδαπών μεταναστών μετατόπισε το ενδιαφέρον στην μεταναστευτική εισροή.

Η έντονη ελληνική μεταναστευτική κίνηση ήταν η μία βασική συνθήκη που συνέβαλε στην ανάδειξη του Έλληνα μετανάστη στο κέντρο του δημόσιου ενδιαφέροντος. Μία δεύτερη εξίσου σημαντική συνθήκη ήταν η πολιτική δυναμική που έθεσε στο κέντρο της κρατικής δράσης τη σύσφιγξη των σχέσεων με την ελληνική διασπορά και την παλιννόστηση.

Η πρώτη περίοδος της μετανάστευσης των Ελλήνων, η υπερπόντια, λαμβάνει χώρα καθόλη την προπολεμική περίοδο (1821-1940): 511.191 άτομα φεύγουν από την Ελλάδα για να εγκατασταθούν σε άλλη ήπειρο και τα 462.983 από αυτά (το 91% περίπου) μεταναστεύουν στις ΗΠΑ. Στη διάρκεια της δεύτερης περιόδου της υπερπόντιας μετανάστευσης (1946-1977), 507.465 άτομα φεύγουν από την Ελλάδα για να εγκατασταθούν σε άλλη ήπειρο και μόνον τα 168.067 από αυτά (το 33% περίπου) μεταναστεύουν στις ΗΠΑ. Σύμφωνα πάντα με τα στοιχεία της Μουσούρου (1991:35) η εντυπωσιακή μείωση του ρεύματος προς τις ΗΠΑ συνοδεύεται από τη στροφή της μεταναστευτικής κίνησης προς την Αυστραλία : κατά τη δεκαετία του 1950 και τις αρχές της δεκαετίας του 1960, περίπου 200.000 Έλληνες μεταναστεύουν εκεί. Επίσης, κατά τη διάρκεια του 1970 (Μουσούρου: 36) ένας αρκετά μεγάλος αριθμός Ελλήνων τεχνικών απασχολούνται σε Αραβικές χώρες και ιδιαίτερα στις χώρες του Κόλπου¹¹.

Η δεύτερη φάση της μετανάστευσης, η ενδοευρωπαϊκή μετανάστευση (Μουσούρου: 48) καθίσταται μεταπολεμικά η κύρια κατεύθυνση μετανάστευσης από τη χώρα μας: μεταξύ των ετών 1955 και 1977 μετανάστευσαν από την Ελλάδα 1.236.280 άτομα. Από αυτούς οι 758.351 (61%) μετανάστευσαν στη Δυτική Ευρώπη και οι 638.141 (84%) αναχώρησαν για την Ομοσπονδιακή Γερμανία (Κασιμάτη 1984:

---

¹¹ Να σημειώσουμε ότι σύμφωνα με την Λ. Μουσούρου η μεταπολεμική περίοδος χαρακτηρίζεται από αλληπάλληλα ρεύματα εισροών από υπερπόντιες χώρες στην Ελλάδα-εισορών Ελλήνων προσφύγων λόγω της κατάρρευσης του αποικιακού καθεστώτος και της εσπευσμένης εγκατάλειψης χωρών (της Αφρικής κυρίως) όπως οι Έλληνες που φεύγουν το 1960 από το Κονγκό αλλά και η αλλαγή του καθεστώτος της Αιγύπτου που εγκαινιάζει ο Νάσερ αναγκάζουν σε φυγή τους Έλληνες τέλη του 50 και αρχές του 1960. Μουσούρου Λ., *Μετανάστευση και Μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Αθήνα : Gutenberg, 1991, σελ.36.

16). Δύο είναι οι αιχμές της μετανάστευσης: το 1962-1965 (με μέσο αριθμό μεταναστών 106.000 άτομα) και το 1969-1970 (με μέσο αριθμό μεταναστών 92.000 άτομα). Όσο διαρκεί το έντονο ρεύμα μετανάστευσης προς την Δυτική Ευρώπη παρατηρείται μία κίνηση παλιννόστησης, ασθενέστερη, βέβαια, της μετανάστευσης αλλά ενδεικτική ενός φαινομένου χαρακτηριστικού του ενδοευρωπαϊκού μεταναστευτικού ρεύματος.

Η μεταναστευτική κίνηση των Ελλήνων ήταν η μία παράμετρος του ενδιαφέροντος για τον Έλληνα μετανάστη στον εγχώριο τύπο. Η δεύτερη παράμετρος, παράγωγο της μεταναστευτικής αυτής κίνησης, ήταν η πολιτική δυναμική. Μετά το 1970, το ελληνικό κράτος παύει να εξαρτά αποκλειστικά το μεταναστευτικό φαινόμενο από την οικονομική πολιτική (η μετανάστευση εθεωρείτο τρόπος επίλυσης προβλημάτων που θέτει η οικονομική ανάπτυξη) και προσεγγίζει ευρύτερα το ζήτημα μέσα από τη σκοπιά σύσφιγξης της σχέσης «εθνικού κέντρου» και ελληνισμού της διασποράς και από τη σκοπιά της παλιννόστησης (Μουσούρου: 176-177). Παράλληλα με την ενίσχυση των σχέσεων με τους ομογενείς της διασποράς, η παλιννόστηση καθίσταται ιδιαίτερα σημαντική στην κυβερνητική ατζέντα. Να σημειώσουμε ότι, στο πλαίσιο αυτό, παρατηρείται σημαντικό ρεύμα μετακίνησης Σοβιετικών πολιτών ελληνικής καταγωγής προς την Ελλάδα αλλά και ρεύμα Ποντίων από το 1988. Συνολικά, μέχρι το 1991 έχουν επιστρέψει 25.000 άτομα (Καθημερινή, 17/2/1991).

Ο τρόπος που η υπό εξέταση εφημερίδα, ΤΑ ΝΕΑ, διαμεσολαβεί αυτές τις δυναμικές συστήνει δύο ενδιαφέρουσες αντιπαραθέσεις: του Έλληνα μετανάστη απέναντι στον αλλοδαπό μετανάστη και του ομογενή μετανάστη απέναντι στον αλλογενή μετανάστη. Οι αντιπαραθέσεις αυτές αποτελούν έναν ακόμη τρόπο κατασκευής από την εφημερίδα της εικόνας του μετανάστη.

Τις δεκαετίες που η μεταναστευτική κίνηση από την Ελλάδα είναι έντονη, ο Έλληνας μετανάστης και τα προβλήματα που συνοδεύουν τη μετανάστευσή του κυριαρχούν στα ΝΕΑ. Παράλληλα συστήνεται και η προσωπογραφία του μέσα από την οποία αναδεικνύονται όλες οι αρετές του. Απέναντι σε αυτόν, ο αλλοδαπός εργάτης ο οποίος εμφανίζεται στην Ελλάδα, ήδη από τη δεκαετία του 70, παραμένει άγνωστος και απών. Είναι επίσης ενδιαφέρον ότι ο Έλληνας μετανάστης δεν αντιπαρατέθηκε ποτέ στον αλλοδαπό. Σε κανένα ρεπορτάζ δεν υπάρχει σύγκριση των δύο μεταναστευτικών κινήσεων. Όταν η δημοσιογραφία στρέφεται στον αλλοδαπό μετανάστη, ο Έλληνας παύει να υπάρχει. Με άλλα λόγια, η Ελλάδα δεν αντιπαραθέτει την εμπειρία της ως χώρα αποστολής μεταναστών στην πρόσφατη εμπειρία της ως χώρα υποδοχής: οι εξευγενισμένες αναπαραστάσεις του Έλληνα μετανάστη δεν συγκρίνονται με την προβληματική εικόνα των αλλοδαπών μεταναστών.

ΤΑ ΝΕΑ παρουσιάζουν διεξοδικά τον Έλληνα μετανάστη μέσα από λεπτομερή στοιχεία για τη μεταναστευτική κίνηση («6500 κάτοικοι του νομού Πρεβέζης μετανάστες στη Δυτική Γερμανία», 8/11/1965), στοιχεία για την παραμονή του στο εξωτερικό και την κοινωνική του και επαγγελματική του ανάδειξη εκεί («10000 Έλληνες μεταναστεύουν κάθε χρόνο στην Αυστραλία. Αναδεικνύονται σε πολλούς κλάδους», 30/05/1970), θέματα νομοθεσίας που επηρεάζουν την παραμονή του στο εξωτερικό («Ο νέος νόμος περί μεταναστεύσεως σημαίνει ότι οι Έλληνες είναι ανεπιθύμητοι εις την Αμερικνήν εδήλωσεν χθες ο πρόεδρος της ΑΧΕΠΑ κ. Σκόπας», 11/05/1955), αλλά και χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του που συνδέονται με την εργατικότητα του, τη φιλοπρόδο του («Οι Έλληνες της Δυτικής Γερμανίας. Κουβαλάνε μαζί τους την Ελλάδα. Φιλομαθείς και φιλοπρόοδοι», 29/05/1975), τα δικαιώματά τους στην ασφάλιση, την εργασία, το συνδικαλισμό, την κατάδειξη κάθε είδους ρατσισμού, υποδείξεις προς τη φιλοξενούσα χώρα («Οι Έλληνες και οι Τούρκοι εργάτες της Δυτικής Ευρώπης σε κοινή δράση για το κυπριακό και τα προβλήματα», 15/05/1975). Τα ρεπορτάζ είναι εκτενή, βασίζονται σε αφηγήσεις των πρωταγωνιστών αλλά και σε προσωπογραφίες («Ο πιο παλιός Έλληνας μετανάστης στην Αμερική. Οδυσσέας...Ζορμπάς...Νίκ Πώλ...», 29/11/1980) και περιγράφουν τα κατορθώματα και την ικανότητα των Ελλήνων να επιβιώνουν στο εξωτερικό.

Έχει ενδιαφέρον να παραθέσουμε κάποια αποσπάσματα από τα δημοσιεύματα που αναφέρονται στον Έλληνα μετανάστη προκειμένου να αναδειχτεί καλύτερα η αντίθεσή τους με δημοσιεύματα που αφορούν στον αλλοδαπό μετανάστη. Στα κείμενα που ακολουθούν κυριαρχεί η εικόνα του Έλληνα που μεταφέρει την πατρίδα «μέσα του» και στις συνθήκες του, οι υποδείξεις στην φιλοξενούσα χώρα για τους τρόπους αντιμετώπισης των Ελλήνων μεταναστών ή ακόμα και η στηλίτευση της ξενοφοβίας.

Παραθέτουμε:

Οι Έλληνες καταλαμβάνουν την τέταρτη θέση μεταξύ των ξένων εργαζομένων στη Δυτική Γερμανία. Για αυτούς- και αυτό ισχύει για όλους τους ξένους εργαζομένους- η ζωή στα ξένα δεν είναι βέβαια χωρίς προβλήματα. Αλλά κυρίως οι Έλληνες κατόρθωσαν να φέρουν μέσα στο νέο τους περιβάλλον ένα μεγάλο κομμάτι της πατρίδας τους (...) Από όλους τους ξένους εργαζόμενους οι Έλληνες είναι οι καλύτεροι μαθητές της Γερμανικής γλώσσας, οι πιο φιλομαθείς στις διάφορες επαγγελματικές σχολές και εκείνοι που δείχνουν το μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την απόκτηση ειδικών γνώσεων πάνω σε ένα τομέα (...) Η εργασία και η ζωή στα ξένα αναγκάζουν τον άνθρωπο να υπερνικήσει ασυνήθιστα προβλήματα. Την ίδια υποχρέωση όμως φέρει και η φιλοξενούσα χώρα η οποία πρέπει να βρίσκει τις αρμόζουσες λύσεις στα προβλήματα αυτά. (...) Η επιτυχία είναι ότι οι Έλληνες συμπολίτες στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας θεωρούνται ευχάριστοι γείτονες και αξιόπιστοι εργάτες και χαίρουν μεγάλης εκτιμήσεως. («Οι Έλληνες της Δυτικής Γερμανίας. Κουβαλάνε μαζί τους την Ελλάδα. Φιλομαθείς και φιλοπρόοδοι», (ΤΑ ΝΕΑ, 29/05/1975)

Η ιδιαίτερη προβολή του Έλληνα μετανάστη από την εφημερίδα οφείλεται εν μέρει στο γεγονός ότι αποτέλεσε αντικείμενο πολιτικού ανταγωνισμού ανάμεσα στο ΠΑΣΟΚ και τη Νέα Δημοκρατία. Στις εκλογές του 1985 συναντούμε τρία άρθρα, τον Μάιο, που αφορούν σε ομιλίες πολιτικών στους μετανάστες και στην άφιξη μεταναστών στην Ελλάδα για να ψηφίσουν. Στο δημοσίευμα που φέρει τον τίτλο «Φθάνουν τα πράσινα караβάνια της νίκης. Στηρίζουν ΠΑΣΟΚ και οι μετανάστες. Έρχονται 14.000 ψηφοφόροι από το Μόναχο», (20/05/1985), διαβάζουμε την ανακοίνωση του ΠΑΣΟΚ:

Δεν πρέπει να ξεχνάει κανείς ότι οι κυβερνήσεις της Δεξιάς, χαρακτήριζαν τη μετανάστευση από συναλλαγματική άποψη «ευλογία Θεού», αδιαφορώντας τελείως για το ότι μακροπρόθεσμα αυτή η «ευλογία» αφαιμάξε πληθυσμιακά την ελληνική ύπαιθρο, δημιούργησε πολύπλοκα κοινωνικά προβλήματα και είχε ανυπολόγιστες συνέπειες σε κάθε τομέα της εθνικής ζωής του τόπου. Η πολιτική αποκατάσταση του μετανάστη ήταν έργο του ΠΑΣΟΚ που τον είδε όχι σαν πηγή συναλλάγματος αλλά μέτοχο και διαμορφωτή της Ελλάδας.

Η ελληνική μετανάστευση ήταν επίμαχο σημείο για την πολιτική σκηνή αλλά και για την μεταναστευτική πολιτική στο σύνολό της, γεγονός που την ανέδειξε σε κεντρικό ζήτημα στο δημόσιο χώρο.

Αυτή η εξιδανικευτική και ολοκληρωμένη εικόνα του Έλληνα μετανάστη, των συνθηκών διαβίωσής του και των προβλημάτων του, έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τον χωρίς ταυτότητα «ξένο» που έχει φθάσει στην Ελλάδα από τα μέσα της δεκαετίας του 60 όταν η ενδοευρωπαϊκή μετανάστευση ήταν σε έξαρση. Ο «ξένος» δεν έχει ταυτοτικά χαρακτηριστικά, δεν έχει όνομα, δεν έχει επίσημη καταγραφή, δεν έχει εργασιακά δικαιώματα και δεν υπάρχει νομοθεσία που να τον αφορά. Είναι επίσης ενδεικτικό ότι για τις δεκαετίες 60 και 70 δεν υπάρχουν αναφορές σε αλλοδαπούς μέσα στο υλικό που έχουμε συλλέξει. Η εισροή ξένων μεταναστών στην Ελλάδα δεν συγκροτείται λοιπόν ως πρόβλημα στις δεκαετίες 60 και 70, την εποχή της έντονης μεταναστευτικής κίνησης από την Ελλάδα.

Τα δημοσιεύματα που αφορούν στους ξένους αναφέρονται αποκλειστικά σε παραβάσεις και όχι στον αριθμό τους, τις συνθήκες διαβίωσής τους, τους τόπους εργασίας, τα προβλήματά τους ή τα δικαιώματά τους.

«Ξένος ναυτικός σκότωσε Έλληνα με γροθιές»

Ένας αλλοδαπός ναυτικός μέλος του πληρώματος, μέλος του πληρώματος του ελληνικού κρουαζιερόπλοιου «Πειραιάς» σκότωσε με γροθιές τον Έλληνα ναυτικό Α. Σκλάβο» (ΤΑ ΝΕΑ, 2/05/1980)

«Αλλοδαποί κλέβουν τσάντες με παλιό κόλπο»
Λατινοαμερικανοί ή Πακιστανοί πρέπει να είναι οι δράστες αρπαγής τσαντών. Οι δράστες είναι μελαψοί και μιλάνε αγγλικά, όπως αναφέρθηκε από την αστυνομία» (ΤΑ ΝΕΑ, 20/05/1980)

Να σημειώσουμε ότι εκλείπουν οι δημόσιες εκείνες δράσεις (πολιτικές και κοινωνικές) οι οποίες θα μπορούσαν να συμβάλλουν σε σημαντικό βαθμό στην ανάδειξη του θέματος και στην παρουσίαση των ευρύτερων παραμέτρων του. Θα δούμε ότι άρθρα σχετικά με τη μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα εμφανίζονται πολύ αργά, μόλις το 1995.

Όπως έχουμε ήδη σημειώσει το πρώτο άρθρο που επιχειρεί να καταγράψει τον αριθμό των αλλοδαπών, τις εργασίες στις οποίες απασχολούνται και τις συνθήκες διαβίωσής τους, είναι το άρθρο του 1985 (βλ. Κεφάλαιο Ι). Στο δισέλιδο αυτό ρεπορτάζ δημιουργείται και μια δεύτερη αντιπαράθεση ανάμεσα σε αλλογενείς μετανάστες και ομογενείς μετανάστες, την οποία θα εξετάσουμε παρακάτω.

Ο Έλληνας μετανάστης είναι λοιπόν απόλυτα ενταγμένος κοινωνικοπολιτικά: η παρουσίασή του από την εφημερίδα συνοδεύεται από στατιστικά στοιχεία και επαίνους για το εργατικό προφίλ ή τη μόρφωσή του, χαρακτηριστικά που δεν συναντάμε σε ρεπορτάζ για τους αλλοδαπούς μετανάστες. Ο αλλοδαπός μετανάστης είναι ειδησεογραφικά περιθωριοποιημένος και όσες φορές αναφέρεται δεν προσδιορίζεται από κάποια ταυτότητα και περαιτέρω κοινωνικοπολιτική ένταξη.

III. ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Έχουμε ήδη στο πρώτο κεφάλαιο αναπτύξει αυτή τη μετατόπιση στον τρόπο που η υπό μελέτη εφημερίδα προσεγγίζει το μεταναστευτικό φαινόμενο και συνεπακόλουθα την εικόνα του μετανάστη. Θα προσπαθήσουμε στις δύο ενότητες που ακολουθούν να κάνουμε πιο ανάγλυφη τη μετατόπιση αυτή.

Στην πρώτη ενότητα θα εξετάσουμε την πρωταρχική απόδοση από την εφημερίδα της μεταναστευτικής εισροής ως οικονομική απειλή. Επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον μας στη δεκαετία του 80, θα εξετάσουμε πως επιδιώκεται η σύνδεση της παραμονής του αλλοδαπού μετανάστη στην Ελλάδα με την εργασιακή ανασφάλεια των Ελλήνων.

Στη δεύτερη ενότητα εξετάζεται ο τρόπος με τον οποίο η εφημερίδα οργανώνει, στις αρχές της δεκαετίας του 90, το μεταναστευτικό ζήτημα γύρω από την έννοια της λαθρομετανάστευσης: μέσα από τα δημοσιεύματα που μιλούν για τη λαθρομετανάστευση ο αλλοδαπός εξισώνεται με τη λαθραία απασχόληση και κυρίως την παράνομη δράση. Η κατηγοριοποίηση αυτή συμβάλλει στη συγκρότηση ενός αρνητικού στερεοτύπου που επηρεάζει τελικά συνολικά το δημόσιο λόγο. Η μετατόπιση από την οικονομική επικινδυνότητα στην παραβατικότητα και η κυριαρχία της τελευταίας στη δημόσια θεματολογία προσανατόλισε το δημόσιο ενδιαφέρον σε θεματικές παράγωγες της πλαισίωσης της μεταναστευτικής κίνησης ως έκνομη δραστηριότητα. Ο δημόσιος λόγος εστιάζει στα φαινόμενα ρατσισμού και ξενοφοβίας και οι δημόσιες δράσεις αφορούν στην επίλυση της λαθραίας εισόδου και απασχόλησης των μεταναστών.

Προτού αναφερθούμε στη σύσταση του αλλοδαπού μετανάστη ως οικονομική απειλή πρέπει να κάνουμε μια σημαντική παρατήρηση. Δύο δημοσιεύματα της δεκαετίας του 50 αποτυπώνουν μία άλλη όψη των αλλοδαπών μεταναστών: τους πολιτικούς μετανάστες. Τα δημοσιεύματα που μας επιτρέπουν να κάνουμε αυτή τη διαπίστωση φέρουν τους τίτλους: «Σύλληψη Αλβανού Ελασίτου» (2/05/1950) και «Πολλοί Βούλγαροι ζητούν άσυλο εις την Ελλάδα» (5/11/1955). Το πρώτο αναφέρεται στη σύλληψη για διάπραξη σοβαρής απάτης ενός Αλβανού, ο οποίος, σύμφωνα με το ρεπορτάζ, είχε εισέλθει στο ελληνικό έδαφος καταταγείς στο 15^ο σύνταγμα του ΕΛΑΣ. Το δεύτερο δημοσίευμα του 1955 αναφέρεται στην εισροή στην Ελλάδα Βουλγάρων πολιτών λόγω του ότι «η επικρατούσα εις Βουλγαρίαν κατάστασις είναι εξαιρετικά επικίνδυνος δια τους πλείστους εκ των Βουλγάρων πολιτών οι οποίοι δεν έχουν ενταχθεί εις το Κομμουνιστικόν κόμμα». Το μικρό αυτό δείγμα των δημοσιευμάτων δεν

μας επιτρέπει να κάνουμε γενικεύσεις, μας επιτρέπει ωστόσο να προσθέσουμε ακόμα μία όψη στις διακυμάνσεις της εικόνας του μετανάστη ο οποίος εμφανίζεται αγνά στην Ελλάδα τη δεκαετία του 50, όπου το ισοζύγιο μετακινήσεων πληθυσμών ήταν αρνητικό¹², ως πολιτικός μετανάστης.

1. Δεκαετία 80: Η οικονομική επικινδυνότητα του αλλοδαπού εργάτη

Οι πρώτες αρνητικές συνδηλώσεις της διαμάχης γύρω από το μεταναστευτικό ζήτημα, πριν αυτό συνδεθεί με την εγκληματικότητα, την ανασφάλεια, το ρατσισμό και την κοινωνική αταξία, παρέπεμπαν στους κλυδωνισμούς που επιφέρει στην εργασιακή ανασφάλεια των Ελλήνων. Με άλλα λόγια, προτού συγκροτηθεί η στερεοτυπική εικόνα του μετανάστη ως απειλή για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια, ο μετανάστης αποτελούσε μία ισχυρή οικονομική απειλή.

Δύο είναι οι συνθήκες μέσα στις οποίες καλλιεργήθηκε η πρόσληψη του ζητήματος της μετανάστευσης ως οικονομική απειλή. Η μία συνθήκη είναι η ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ και η συνεπαγόμενη ελεύθερη διακίνηση εργατών εντός Ευρώπης και η δεύτερη είναι εκείνη της έλλειψης ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού και της παλιννόστησης στις δεκαετίες 60 και 70.

Εξηγούμαστε κυρίως ως προς τη δεύτερη συνθήκη. Όπως σημειώνει η Κασσιμάτη, (1984: 36) «η μετανάστευση έλυσε, έστω και πρόσκαιρα, το οξύ πρόβλημα της ανεργίας και της υποαπασχόλησης που χαρακτήριζαν την Ελλάδα της μεταπολεμικής περιόδου». Η έντονη μεταναστευτική κίνηση, ωστόσο, σε συνδυασμό με την οικονομική άνοδο της εργατικής τάξης, τη στενότητα εργατικού δυναμικού σε ορισμένα επαγγέλματα, οδήγησε σε έλλειψη ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού η οποία γίνεται εμφανέστατη από τα τέλη της δεκαετίας του 1960- αρχές της δεκαετίας του 70 (Μουσούρου: 104). Το δυναμικό αυτό άρχισε, από το 1972, να εισάγεται από χώρες της Αφρικής και της Ασίας και άλλες χώρες, δημιουργώντας ένα στρώμα ξένων εργατών, παράνομων στη μεγάλη πλειονότητά τους, οι οποίοι αποτελούν το 1%-3% του εργατικού δυναμικού της χώρας (Σούλης, 1984:84 σε Μουσούρου). Όπως σημειώνει η Μουσούρου (1991:105) οι επιπτώσεις του δυναμικού αυτού στην ελληνική αγορά εργασίας, σε περίοδο αυξημένης ανεργίας, ήταν σημαντικές.

Οι εξελίξεις αυτές συνοδεύτηκαν από την πολιτική αντίληψη, τη δεκαετία του 80, των αλλοδαπών ως πρόσκαιρα καλύπτοντες θέσεις εργασίας. Μέσα στο πλαίσιο αυτό η Ελλάδα ακολούθησε μια «πολιτική μη αφομοίωσης ενός εναλλασσόμενου

---

¹² Ο Γεωργούλας αναφέρει ότι κατά τις δεκαετίες 1930 ως 1960, υπανάπτυξη, η καταπίεση και κυρίως η συντηρητική πολιτική ήταν αποτρεπτικοί παράγοντες για τη μετανάστευση προς την Ελλάδα. Στρ. Γεωργούλας. *Η νέα μεταναστευτική κοινωνική πολιτική...*, οπ. παρ., σελ. 203.

εργατικού δυναμικού, όπως έκανε η Γερμανία» (Μουσούρου, 1991:168), καθώς όπως σημειώνει η Έμκε- Πουλοπούλου (1990:75) η Ελλάδα είχε ανάγκη το εργατικό δυναμικό προκειμένου για εργασίες που οι Έλληνες αρνούνται να κάνουν, τόσο μέσα στο σπίτι όσο και για εργασίες εποχικές στον τουρισμό και τη γεωργία. Η συγγραφέας αναφέρει ότι μόνο το 1985 εισήλθαν στη χώρα 60.000 περίπου Πολωνοί «τουρίστες» ενώ το 1988 10.000 Πολωνοί έχουν άδεια εργασίας ενώ το 1990 εισέρχονται στη χώρα 15 άτομα την ημέρα (1990:20).

Από την άλλη, η αναφορά στην ανεργία πρέπει να εκτιμήσει το σημαντικό ρεύμα της παλιννόστησης. Την περίοδο 1973-1980 σύμφωνα και πάλι με την Έμκε-Πουλοπούλου (1986:26) οι παλιννοστούντες φτάνουν τους 390.000 χωρίς όμως να έχουν δημιουργηθεί οι προϋποθέσεις δημιουργικής απασχόλησης. Βέβαια η παλιννόστηση ήταν ένας από τους κεντρικούς στόχους της μεταναστευτικής πολιτικής έτσι όπως αυτή αναπτύχθηκε στα μέσα της δεκαετίας του 70. Σύμφωνα με την Μουσούρου (1991:177) ο υπουργός εργασίας, ήδη από τις αρχές του 1975 μιλώντας σε σύσκεψη των υπουργών του ΟΟΣΑ υποστήριξε την ανάγκη σταδιακής παλιννόστησης μεταναστών. Ο στόχος της παλιννόστησης οδηγεί από τα τέλη του 1970 στη λήψη σειράς μέτρων μέσω των οποίων παρέχονται οικονομικά κίνητρα (για απόκτηση κατοικίας, δημιουργία συνεταιριστικής επιχείρησης, για την εισαγωγή ατελώς οικοσυσσκευής και αυτοκινήτου), επιδόματα (για εγκατάσταση στην επαρχία, για τα παιδιά), ενώ διευκολύνεται η αναζήτηση εργασίας (προγράμματα εκπαίδευσης, σεμινάρια ενημέρωσης) και παρέχεται ασφαλιστική κάλυψη (Μουσούρου, 1991: 193-195).

Η διαμεσόληση αυτών των συνθηκών από τον τύπο παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Η εφημερίδα που εξετάζουμε, ΤΑ ΝΕΑ, καθιστά τους μετανάστες έναν από τους παράγοντες ανεργίας και τους αντιπαραβάλλει τόσο με τους Έλληνες εργάτες όσο και τους ομογενείς μετανάστες. Και στις δύο περιπτώσεις ο μετανάστης ενσαρκώνει την απειλή και καθίσταται συνυπεύθυνος της εργασιακής ανασφάλειας. Θα παρακολουθήσουμε την καλλιέργεια του κλίματος οικονομικής ανασφάλειας από την εφημερίδα και την ταύτιση αυτής της απειλής με τον μετανάστη μέσα από τρία άρθρα. Το πρώτο δημοσιεύεται στις 3 Νοεμβρίου 1980 και τιτλοφορείται «Εισβολή ξένων βιομηχανιών και Τραπεζών. Και ξένοι τεχνίτες θα εργάζονται στην Ελλάδα». Το δεύτερο δημοσιεύεται στις 18 Νοεμβρίου 1980 και τιτλοφορείται «Μαύροι ψαράδες στα καΐκια μας. Θα πεινάσουν οι Έλληνες;». Το τρίτο, το έχουμε ήδη παρουσιάσει, ωστόσο εδώ θα το προσεγγίσουμε από μία άλλη σκοπιά. Πρόκειται για το δημοσίευμα της 1^{ης} Νοεμβρίου 1985 που τιτλοφορείται : «Ανεργία μία ανοιχτή πληγή. Αλλοδαποί σε δουλειές που δεν θέλουν οι Έλληνες»

Το πρώτο δημοσίευμα αφορά σε οκτώ σημεία που, στο πλαίσιο της Ελληνικής νομοθεσίας, θα υποστούν αλλαγές προκειμένου να εναρμονιστούν με τη νομοθεσία της ΕΟΚ. Και ενώ ανάμεσα στα σημεία που αλλάζουν είναι και αυτά της ελευθερίας στη διακίνηση κεφαλαίου, στη μεταλλευτική δραστηριότητα, στη κινηματογραφική παραγωγή, στο δικαίωμα ίδρυσης και εγκατάστασης βιομηχανιών και βιοτεχνιών και στα αποθέματα ασφάλειας σε πετρέλαιο, το άρθρο τονίζει ιδιαίτερα (αναφορά και στον τίτλο) το δικαίωμα άσκησης στην Ελλάδα του επαγγέλματος του τεχνίτη. Καλλιεργείται μέσα από το δημοσίευμα η εικόνα της «εισβολής» των ξένων βιομηχανιών, τραπεζών και τεχνιτών η οποία προσδίδει στην οικονομική ανασφάλεια και στην αύξηση της ανεργίας την εικόνα της επιδείνωσης μέσα στα επόμενα χρόνια. Η χρήση της λέξης «εισβολή» στον τίτλο επιχειρεί να τονίσει και να υπερβάλλει ως προς την έκταση του προβλήματος και ταυτόχρονα αντανακλά όσο και ενισχύει ένα αίσθημα ανασφάλειας απέναντι στο ξένο.

Αν και η απειλή στο δημοσίευμα αυτό δεν είναι ακόμα χειροπιαστή, στο άρθρο που η εφημερίδα δημοσιεύει δεκαπέντε μέρες μετά, η εικόνα της οικονομικής απειλής και της εργασιακής ανασφάλειας έρχεται στην επιφάνεια μέσα από ένα δημοσίευμα. Ήδη ο τίτλος και ο υπότιτλος του δεύτερου αυτού δημοσιεύματος («Μαύροι Ψαράδες στα καΐκια μας. Θα πεινάσουν οι Έλληνες;») αναδεικνύουν την οικονομική επικινδυνότητα των φυλετικά προσδιορισμένων ξένων. Η απειλή ενσαρκώνεται στο πρόσωπο των τριάντα «μαύρων» ψαράδων (πρόκειται για ψαράδες με προέλευση το Κάιρο) οι οποίοι, σύμφωνα με το ρεπορτάζ, έχουν εκτοπίσει τους Έλληνες ψαράδες στην Μηχανιώνα της Θεσσαλονίκης. Το ρεπορτάζ βασίζεται σε μαρτυρίες και «συνεντεύξεις» Ελλήνων ψαράδων οι οποίοι περιθωριοποιήθηκαν από τους πλοιοκτήτες καθώς διεκδίκησαν καλύτερους μισθούς.

Παραθέτουμε ένα απόσπασμα από το δημοσίευμα :

Ήρθαν και τάραξαν -χωρίς να φταινε οι ίδιοι- τα νερά μιας κοινωνίας λιγοστών εκατοντάδων ανθρώπων...Πέρσι ήταν τρεις, φέτος τριάντα, του χρόνου ίσως και τα γρι-γρι τα δουλεύουν οι μαύροι, έτσι όπως το επάγγελμα του αλιεργάτη βουλιάζει κατακόρυφα καθημερινά στον τόπο μας...Οι καπετάνιοι σφίγγουν τα λουριά των αιτημάτων και αντί να τα ικανοποιήσουν ή να διαπραγματευθούν, γλιστράμε προς την εύκολη και πιο κερδοφόρα λύση. Στρέφονται προκλητικά προς την Αφρική κουβαλώντας μαύρα χέρια....

(Μιλά ο ψαράς Γιάννης Μαρίνος) Το σωματείο μας έχει διακόσια μέλη. Κάναμε ενάμισι μήνα απεργία, δεν μας έδωσε κανείς σημασία. Οι πλοιοκτήτες βρήκαν τη λύση των μαύρων για να κερδίσουν περισσότερα... Τους δίνουν 22.000 δρχ το μήνα και ούτε ΙΚΑ, ούτε μερτικά.... Ξαφνικά και ενώ τους ξένους τους είχαν δήθεν να φυλάγουν τα καράβια τους μέσα σε δύο ώρες τους έφεραν στην πλατεία, τους έβγαλαν φωτογραφίες, τους έδωσαν άδειες ερασιτεχνικής αλιείας, τους πήραν και σάλπαραν. Εμείς του σωματείου καμιά τριανταριά μείναμε απ' έξω.

(Μιλά ο καπετάνιος Α.Βουλγαράκης). Ζητάνε πολλά οι δικοί μας αλιεργάτες. Τα σκάφη έχουν πολλά έξοδα. Έπειτα λιγοστεύουν ολόενα και οι ντόπιοι...Βλέπω τους μαύρους στον ορίζοντα όπως έγινε στον Πειραιά και στην Καβάλα. (ΤΑ ΝΕΑ, 18/11/1980)

Δύο είναι τα ενδιαφέροντα σημεία του δημοσιεύματος: το πρώτο είναι η προβολή στο σήμερα μιας μελλοντικής απειλής με τάσεις ενδυνάμωσης («του χρόνου τα γρι γρι θα τα δουλεύουνε μαύροι») και το δεύτερο είναι η αντιπαράθεση που προκύπτει ανάμεσα στον Έλληνα και τον αλλοδαπό εργάτη.

Ο Έλληνας είναι ενταγμένος σε μία συλλογικότητα (το σωματείο), έχει δικαιώματα και οικονομικές διεκδικήσεις, είναι έμπειρος. Από την άλλη, ο ξένος είναι αυτός που αρπάζει τη δουλειά, ενσαρκώνει την απειλή, είναι ο άπειρος («οι καπετάνιοι στρέφονται προς την Αφρική κουβαλώντας μαύρα χέρια που μέχρι τώρα πολλά από αυτά δούλευαν στις παραλίες της Βεγγάζης ή σε ποταμίσια νερά»), σπέρνει την έχθρα («ήρθαν και σπάρθηκε διχόνοια και μάλωσαν συντοπίτες μεταξύ τους, μάλωσαν και οι γιοι με τους πατεράδες»). Οι ψαράδες επικαλούνται τις ευθύνες της κυβέρνησης (που έδωσε τις άδειες) και των πλοιοκτητών, ωστόσο ο τίτλος είναι ενδεικτικός μιας ανασφάλειας την οποία εντείνει η εισαγωγή ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού.

Το τρίτο δημοσίευμα αναδεικνύει και πάλι την απειλή που ενσαρκώνουν οι ξένοι για τη ντόπια ανεργία, προχωρά όμως και σε μία ενδιαφέρουσα αντιπαραβολή: των ομογενών με τους αλλογενείς μετανάστες. Έχουμε ήδη αναφερθεί στην παλιννόστηση ως κεντρικό πολιτικό στόχο της μεταναστευτικής πολιτικής γεγονός που βαραίνει σημαντικά στις δημοσιογραφικές προσλήψεις των ομογενών.

Στο ρεπορτάζ του 1985 (1/11/1985) συναντάμε την πρώτη στο υλικό μας απόπειρα καταγραφής των αλλοδαπών που δουλεύουν στην Ελλάδα. Στο άρθρο αυτό ο αλλοδαπός εργάτης συστήνεται ως απειλή απέναντι στον Έλληνα μέσα από την υπαρπαγή της εργασίας. Θυμίζουμε τον τίτλο :

«Ανεργία: Μία ανοιχτή πληγή. Αλλοδαποί σε δουλειές που δεν θέλουν οι ντόπιοι.
 Ξένοι εργάτες απασχολούνται σε θέσεις εργασίας Ελλήνων. Λεπτομερή στοιχεία δεν υπάρχουν αλλά το πρόβλημα δεν είναι οξύ.
 Πόσοι αλλοδαποί ή «έγχρωμα» εργατικά χέρια υπάρχουν στη χώρα μας και κατά πόσο συμβάλλουν όλοι αυτοί στη ντόπια ανεργία;». (ΤΑ ΝΕΑ, 1/11/1985)

Και ενώ στη συνέντευξη του ρεπορτάζ με τον υποστράτηγο του τμήματος αλλοδαπών της Διεύθυνσης Κρατικής Ασφάλειας ο συντάκτης επιχειρεί την καταγραφή των «έγχρωμων» που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα, στη δεύτερη σελίδα του ρεπορτάζ παρουσιάζονται δύο προσωπογραφίες ομογενών μεταναστών οι οποίοι, όπως

καταγράφεται από το ρεπορτάζ, είναι «Πολιτικοί πρόσφυγες, με πτυχία και «περγαμηνές» στην ανεργία. Χημικός-οικοδόμος! Αρχιτέκτων-καθαρίστρια!».

Στις προσωπικές τους αφηγήσεις οι ομογενείς παρουσιάζουν τα εργασιακά προβλήματα που αντιμετώπισαν μετά τον επαναπατρισμό τους στην Ελλάδα και εκθέτουν τις δυσκολίες που η ανεργία τους έχει προκαλέσει. Το ρεπορτάζ κινείται αντιπαραθετικά : από τη μία, οι επαναπατρισμένοι πολιτικοί πρόσφυγες οι οποίοι αναγκάζονται παρότι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να δουλέψουν στην οικοδομή και την καθαριότητα και, από την άλλη, οι ξένοι τεχνίτες, απειλή για την ανεργία που πλήττει τους Έλληνες και έμμεσα υπεύθυνοι για την ανεργία που πλήττει και τους επαναπατρισμένους ομογενείς.

2. Δεκαετία 90: Η κοινωνική επικινδυνότητα του λαθρομετανάστη

Η οικονομική επικινδυνότητα του αλλοδαπού, η έκφραση δηλαδή της εργασιακής απειλής, αποτελεί μία παράμετρο που συχνά υποτιμάται λόγω της υπερίσχυσης της κοινωνικής παραβατικότητας¹³. Ο μετανάστης, ως κίνδυνος για τη διατήρηση του κυριάρχου συστήματος αξιών καθώς και της κοινωνικής συνοχής αλλά και ως παραβάτης ή εγκληματίας, αποτελεί την κυρίαρχη αναπαράσταση σε όλη τη δεκαετία του 90.

Είναι γεγονός, όπως αναπτύξαμε στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, ότι ο μετανάστης, από τις αρχές της δεκαετίας του 90, ταυτίζεται με την παράνομη δράση: το πιστοποιεί η υπερίσχυση των κατηγοριών «λαθρομετανάστευση» και «δημόσια τάξη» μέσα στο δείγμα μας. Η μετατόπιση από την κυριαρχία της οικονομικής απειλής στην κυριαρχία του παραβατικού πλαισίου δράσης του μετανάστη, στις αρχές της δεκαετίας του 90, είναι εμφανής μέσα από την ποσοτική υπεροχή των παραπάνω κατηγοριών. Είναι ωστόσο ενδιαφέρον ότι, στα μέσα της δεκαετίας του 90, αυξάνονται τόσο οι δρώντες που διεκδικούν να πάρουν μέρος στη δημόσια αντιπαράθεση γύρω από το μεταναστευτικό ζήτημα αλλά και οι δράσεις που αναφέρονται στο ζήτημα αυτό. Από τη μια, αναπτύσσεται στη δημόσια σφαίρα ένας έντονος διάλογος για το ρατσισμό και τη ξеноφοβία, και από την άλλη πρωτοστατούν

¹³ Σχετικά με την έννοια της κοινωνικής επικινδυνότητας δανειζόμαστε τη σημείωση του Γιώργου Νικολόπουλου, «η έννοια της κοινωνικής επικινδυνότητας- που τόσο εύστοχα πρότεινε η T. Pitch, 1995, *Limited responsibilities. Social movements and criminal justice*, London-N.Y., Routledge, για να αποδώσει το κριτήριο της αντιμετώπισης των απειλών και των φόβων που αποδίδονται σε αυτούς τους νέους «πληθυσμούς-στόχους»,- δεν αποτελεί βέβαια τίποτα περισσότερο από τον «παράνομο καρπό της κρίσης των προνοιακών πολιτικών» και βρίσκεται στην αφετηρία των διαφοροποιημένων στρατηγικών κοινωνικού ελέγχου που κατανέμονται ανάμεσα στις ποινικές και τις προνοιακές υπηρεσίες διαχείρισης της παρρέκλισης και της παραβατικότητας.» Γ. Νικολόπουλος. *Εγκληματολογικοί προβληματισμοί γύρω από την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού*. Εγκληματίες και θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα/ Αθήνα: ΕΚΚΕ, 2000, σελ.529.

οι πολιτικές δράσεις και η ανάληψη της πολιτικής πρωτοβουλίας ως προς τη ρύθμιση του προβλήματος. Η εξέλιξη αυτή σηματοδοτεί την εγγραφή του ζητήματος στην κυβερνητική ατζέντα με επακόλουθο την αύξηση του δημοσίου ενδιαφέροντος και τη διεύρυνση των επίμαχων όψεων του ζητήματος.

Θα επιχειρήσουμε να μελετήσουμε, αφενός, την υπερίσχυση στο δημόσιο χώρο του πλαισίου της παράνομης δράσης του μετανάστη και των θεματικών, όπως ο ρατσισμός, στις οποίες προσανατολίζεται ο δημόσιος διάλογος, και, αφετέρου, την επικέντρωση της υπό μελέτη εφημερίδας στις πλευρές εκείνες της μεταναστευτικής πολιτικής που ρυθμίζουν τα θέματα της παράνομης εισόδου και εργασίας. Με άλλα λόγια, αυτό που μας ενδιαφέρει να μελετήσουμε σε αυτή την ενότητα δεν είναι τόσο η αναπαράσταση της εγκληματικής επικινδυνότητας του μετανάστη, όσο ο τρόπος με τον οποίο το πλαίσιο της παράνομης δράσης προσανατολίζει το δημόσιο ενδιαφέρον κατά τη διάρκεια ολόκληρης της δεκαετίας του 90. Ο δημοσιογραφικός λόγος ακόμα και όταν προσπαθεί να στηρίξει μια κριτική στάση απέναντι σε φαινόμενα ξενοφοβίας, στην ουσία επικεντρώνεται μεμονωμένα στο θέμα της κοινωνικής επικινδυνότητας του αλλοδαπού εργάτη, προσανατολίζοντας τη δημόσια προσοχή σε αυτή την πτυχή της δράσης του μετανάστη.

Η ανάλυση περιλαμβάνει δύο υποκεφάλαια: Το πρώτο αφορά στον τρόπο που η εικόνα του λαθρομετανάστη υπερισχύει σε όλη τη δεκαετία του 90, ενώ το δεύτερο προχωρεί στην εξέταση των υπόλοιπων θεματικών στις οποίες η εφημερίδα εστιάζει το ενδιαφέρον της και οι οποίες διευρύνουν το διάλογο για το μεταναστευτικό φαινόμενο.

2.1. Ο Λαθρομετανάστης

Όπως έχουμε ήδη επισημάνει, η παραβατικότητα του μετανάστη έτσι όπως αναδεικνύεται μέσα από την εικόνα του λαθρομετανάστη είναι το κυρίαρχο πλαίσιο της δεκαετίας του 90. Όπως χαρακτηριστικά γράφει ο Μ. Παύλου, ο οποίος έχει μελετήσει την έξαρση της χρήσης του ουσιαστικού λαθρομετανάστη από τον Τύπο το 1998, «ο όρος/λέξη-κλειδί «λαθρομετανάστης», επίσης πολύ συχνός στο λόγο των ΜΜΕ, αποτελεί το μεσαίο σκαλοπάτι στην κλίμακα που έχει ως άκρα του συνεχούς τα «αλλοδαπός-κακοποιός». Έτσι, ο «άλλος» γίνεται «λαθρομετανάστης» στο βαθμό που καθίσταται ανεπιθύμητος (αφού έχει βέβαια πρώτα εργαστεί ως ξένος ή «αλλοδαπός» εργάτης) και είτε απελαύνεται είτε παραμένει παράνομος συμβάλλοντας στην εγκληματικότητα και στις ύποπτες συναθροίσεις «περιθωριακών στοιχείων, αστέγων, τοξικομανών και λαθρομεταναστών» έχοντας μετατραπεί σε «κακοποιό»- που είναι το τελικό σκαλί στην κλίμακα, το οποίο και νομιμοποιεί την καταστολή» (Παύλου, 2001:147).

Από τα 36 δημοσιεύματα που έχουμε καταγράψει συνολικά για το 1990 και 1995, τα 15 εντάσσονται στην κατηγορία «λαθρομετανάστευση», τα 6 στην κατηγορία «δημόσια τάξη», τα 3 στην κατηγορία «μεταναστευτική πολιτική», τα 3 στην κατηγορία «ρατσισμός» και τα 6 στην κατηγορία «πολιτική». Ο μετανάστης αναδεικνύεται ουσιαστικά στο πεδίο της κοινωνικής ορατότητας μέσα από την εικόνα της παραβατικότητας. Η παράμετρος αυτή συμβάλλει σε αυτό που ο Β. Καρύδης ονομάζει «διαδικασία εγκληματοποίησης και κοινωνικής κατασκευής του μετανάστη-εγκληματία». Πιο συγκεκριμένα, ο Β. Καρύδης αναφέρει ότι «λίγο μετά τη μαζική άφιξη των Αλβανών- κυρίως- μεταναστών στις αρχές της δεκαετίας του 90 παρατηρούνται διαδικασίες συγκρότησης ενός αρνητικού στερεοτύπου που εξισώνει τον αλλοδαπό με το «λαθρομετανάστη», και αυτόν με τον επικίνδυνο εγκληματία. Γενικότερα η ποινικοποίηση-εγκληματοποίηση της μεταναστευτικής κοινότητας οργανώνεται γύρω από την έννοια της «λαθρομετανάστευσης», αντίληψη και πρακτική που εξακολουθεί να κυριαρχεί ακόμα και όταν το νομικό καθεστώς των μεταναστών σχετικά ομαλοποιείται» (Καρύδης, 2004:216).

Πρέπει να σημειώσουμε ότι το πλαίσιο της οικονομικής επικινδυνότητας του μετανάστη στον εσωτερικό καταμερισμό εργασίας εξακολουθεί να αποτελεί ένα βασικό πλαίσιο ανάλυσης διαμεσολαβημένο όμως, από το 90 και μετά, από την παραβατική δράση του μετανάστη. Σε ένα από τα πρώτα δημοσιεύματα της δεκαετίας του 90, η ανάδειξη της λαθρομετανάστευσης είναι στενά συνυφασμένη με δύο απειλές : την οικονομική απειλή και την απειλή της αυξητικής τάσης του φαινομένου, απειλή που εκφράζεται με τη λέξη «εισβολή». Θα παραθέσουμε ένα απόσπασμα του άρθρου όπου διακρίνουμε τη σύνδεση της εργασιακής απειλής με τη παράνομη διαμονή και εργασία.

Διαβάζουμε στο άρθρο :

Εισβολή εποχικών εργατών από τη Γιουγκοσλαβία και την Πολωνία.

Περνούν λαθραία στην Ελλάδα για ένα αξιοπρεπές μεροκάματο.

Κύματα Γιουγκοσλάβων και Πολωνών τουριστών- εποχιακών εργατών αναμένεται να κατακλύσουν από τον ερχόμενο μήνα, την Ελλάδα για να «βοηθήσουν» στη συγκομιδή γεωργικών καλλιεργειών-με το αζημίωτο φυσικά- αδιαφορώντας για τις καθημερινές συλλήψεις, καταδίκες και απελάσεις συμπατριωτών τους για παράνομη εργασία και διαμονή στη χώρα μας. ... Ελλείπει ντόπιων εργατικών χεριών -και ας διογκώνεται καθημερινά σχεδόν το φαινόμενο της ανεργίας- φτηνά μεροκάματα και εργασία από τα χαράματα μέχρι και τη δύση του ήλιου κάνουν «ελκυστικούς» τους ξένους εποχιακούς εργάτες, που για τους εργοδότες αποτελούν την πλέον συμφέρουσα λύση. Ιδιαίτερα δε εκείνους που μπήκαν λαθραία στην Ελλάδα ή έληξε η άδεια παραμονής τους και φυσικά οι εργοδότες μπορούν να εκβιάζουν στην περίπτωση που ζητήσουν ανθρώπινα μεροκάματα. (ΤΑ ΝΕΑ, 5/05/1990)

Το παραπάνω απόσπασμα θέτει το πλαίσιο της παράνομης δράσης των μεταναστών σε συνάρτηση με τις οικονομικές αιτίες του φαινομένου, αναδεικνύοντας τη διάσταση της εκμετάλλευσης του μετανάστη από τους εργοδότες. Στις αρχές του 90, η λαθρομετανάστευση συνδέεται όχι μόνο με τις οικονομικές αιτίες που την προκαλούν αλλά και με την ανθρώπινη διάσταση της εμπειρίας αυτής. Δημοσιεύματα όπως «Λαθρομετανάστες : Χαμογελώντας στο άγνωστο» με φωτογραφία ενός μικρού κοριτσιού που χαμογελάει στο φακό ή ο δανεισμένος από τον κινηματογράφο τίτλος «Το μετέωρο βήμα 2000 Βουλγάρων» αλλά και ο τίτλος του άρθρου που εξετάσαμε παραπάνω, «Περνούν λαθραία στην Ελλάδα για ένα αξιοπρεπές μεροκάματο» αποδεικνύουν την αμφίσημη στάση του ελληνικού τύπου απέναντι στο φαινόμενο. Σταδιακά, όσο το φαινόμενο εντείνεται και πληθαίνουν τόσο οι αναφορές του επίσημου λόγου όσο και τα αστυνομικά ρεπορτάζ με αναφορές στην εγκληματική παραβατικότητα των λαθρομεταναστών, η αμφίσημη αυτή στάση μετατοπίζεται προς μία πιο σκληρή «γραμμή».

Σταδιακά, λοιπόν, το φαινόμενο της λαθρομετανάστευσης αποσυνδέεται από τις οικονομικές αιτίες που συνέβαλλαν στη διόγκωσή του και μετατοπίζεται στις κοινωνικές προεκτάσεις και συνέπειες του θέματος ενώ δυναμώνει και η επίκληση της απειλητικής αυξητικής τάσης του φαινομένου. Ο επίσημος κυβερνητικός λόγος, συνεπικουρούμενος από το δημοσιογραφικό λόγο, συμβάλλει σε σημαντικό βαθμό στην ανάδειξη της λαθρομετανάστευσης ως σημαντικού προβλήματος που χρήζει επείγουσας επίλυσης, συνδέοντας το πρόβλημα όχι με τις οικονομικές διαστάσεις αλλά με τις κοινωνικές και κυρίως με την εγκληματικότητα.

Η παρατήρηση του πίνακα που παρουσιάζουμε στη συνέχεια ο οποίος συνοψίζει την εξέλιξη των τίτλων των εφημερίδων σχετικά με τη λαθρομετανάστευση αλλά και η παράθεση ενός αποσπάσματος αποδεικνύουν την παραπάνω διαπίστωση. Καταρχάς, οι αναφορές στο θεσμικό λόγο αυξάνονται μόλις το 1995. Το 1990, η κυβερνητική άποψη ότι οι «λαθρομετανάστες είναι πρόβλημα» κερδίζει μόνο ένα μονόστηλο στο κάτω μέρος της σελίδας, ενώ το 1995 αυξάνεται τόσο ο αριθμός των δημοσιευμάτων σχετικά με τη μεταναστευτική πολιτική όσο και η έκτασή τους.

Παραθέτουμε ένα απόσπασμα:

**Κλείνουν τα ελληνοαλβανικά σύνορα για τους λαθρομετανάστες.
Ηλεκτρονική παρακολούθηση**

Η θωράκιση και στεγανοποίηση των συνόρων για την αντιμετώπιση του προβλήματος των λαθρομεταναστών, που παίρνει πια απειλητικές διαστάσεις, και η εντατικοποίηση του ρυθμού επαναπροώθησης στη χώρα τους όσων παραμένουν παράνομα, ήταν τα θέματα που απασχόλησαν τη Διυπουργική Επιτροπή. Οι αριθμοί όπως παρουσιάστηκαν από τον υπουργό Δημόσιας Τάξης κ. Σήφη Βαλυράκη είναι εντυπωσιακοί και φανερώνουν τις διαστάσεις που έχει πάρει το πρόβλημα, καθώς η λαθρομετανάστευση

ακολουθεί αυξητικές τάσεις χρόνο με το χρόνο. Μόνο τους πρώτους εννιά μήνες του 1995 επαναπροωθήθηκαν στη χώρα τους 174.000 Αλβανοί λαθρομετανάστες, ενώ από το 1991 μέχρι σήμερα ο αριθμός των Αλβανών λαθρομεταναστών που συνελήφθησαν και επαναπροωθήθηκαν στη χώρα τους ανέρχεται στους 972.494. ... Το πρόβλημα όμως των μεταναστών έχει και μια άλλη διάσταση, εκείνη του κόστους για την επαναπροώθησή τους... Όσον αφορά την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των Αλβανών, κυρίως, λαθρομεταναστών ο κ.Βαλυράκης ανακοίνωσε ότι έχει ήδη ξεκινήσει ένα πρόγραμμα... για την ενίσχυση φύλαξης των ελληνοαλβανικών συνόρων με ηλεκτρονικά μέσα επιτήρησης χαμηλού κόστους... Ο υπουργός αναφέρθηκε και στα άλλα προβλήματα, όπως τα κοινωνικά, που δημιουργούνται από τον μεγάλο αριθμό των αλλοδαπών που διαμένουν παράνομα στη χώρα μας και κυρίως αυτό της εγκληματικότητας. «Ιδιαίτερα αρνητική είναι η επίδραση στους δείκτες της εγκληματικότητας που επηρεάζεται αυξητικά, αφού σε ορισμένα εγκλήματα έχουμε αύξηση έως και 40%». Να σημειωθεί ότι το 1994 συνελήφθησαν 10.335 αλλοδαποί για 5.304 παραβάσεις ανθρωποκτονίες, κλοπές, ληστείες και τους πρώτους μήνες του 1995 συνελήφθησαν 6.659 αλλοδαποί για 3953 παραβάσεις. (ΤΑ ΝΕΑ, 2/11/1995)

Τα σημεία του αποσπάσματος αυτού που αξίζει να επισημανθούν είναι οι εκφράσεις που χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν το φαινόμενο («απειλητικές διαστάσεις», «εντυπωσιακοί αριθμοί», «αυξητικές τάσεις χρόνο με το χρόνο»), η υιοθέτηση κρατικών κατασταλτικών μηχανισμών για την αντιμετώπιση του φαινομένου («επαναπροώθηση», «εντατικοποίηση ρυθμών», «πρόγραμμα ενίσχυσης συνόρων», «ηλεκτρονική παρακολούθηση») και η σύνδεσή του με τις κοινωνικές διαστάσεις της εγκληματικότητας (παράθεση αριθμητικών στοιχείων που πιστοποιούν τη σύνδεση με τους δείκτες εγκληματικότητας).

Είναι σαφές ότι τα ΜΜΕ, έντυπος τύπος και ιδιωτική, κυρίως, τηλεόραση, διόγκωσαν το φαινόμενο της λαθρομετανάστευσης αποδίδοντάς του διαστάσεις που κατέστησαν το θέμα επείγον στην κυβέρνηση προς επίλυση. Η έμφαση που δίνεται από τον κυβερνητικό λόγο στη λαθρομετανάστευση έρχεται να κατοχυρώσει στο δημόσιο χώρο τη σημασία του προβλήματος και να αναδείξει τόσο την κοινωνική επικινδυνότητα του μετανάστη όσο και την υπαιτιότητά του ως κυρίαρχα σημεία ενός πιο σύνθετου φαινομένου. Η επικέντρωση του δημόσιου λόγου στο φαινόμενο της λαθρομετανάστευσης και λαθροαπασχόλησης των μεταναστών μετατόπισε τη δημόσια αντιπαράθεση σε λύσεις καταστολής και τιμωρίας των παρανομούντων με αποτέλεσμα να στοχοποιηθεί το σύνολο των εθνοτικών κοινοτήτων που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα.

Η στοχοποίηση είναι εμφανής ήδη από το 1995 που η μεταναστευτική πολιτική γίνεται τίτλος (βλ. Πίνακα 5) στις εφημερίδες όπου τονίζεται μονομερώς η τιμωρητική και κατασταλτική αντιμετώπιση του φαινομένου τόσο της λαθρομετανάστευσης όσο και της λαθροαπασχόλησης. Η νομιμοποίηση της καταστολής επιδιώκεται μέσα από τη σύνδεση των παράνομων μεταναστών με την αύξηση της ανεργίας και της

εγκληματικότητας. Παραθέτουμε το παρακάτω απόσπασμα για να δείξουμε τη λειτουργία του μηχανισμού αυτού:

Πέλεκυς νόμου για τη μαύρη εργασία. Σχέδιο νόμου για τη πάταξη της λαθροαπασχόλησης αλλοδαπών με πέντε μέτρα φωτιά.

Ένας στους 4 μισθωτούς στην Ελλάδα είναι παράνομος μετανάστης.

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις διεθνών, κρατικών και επιστημονικών φορέων οι παράνομοι μετανάστες στη χώρα μας προσεγγίζουν σήμερα του 450.000, δηλαδή το 4% του πληθυσμού ή το 12% του ενεργού πληθυσμού ή το 24% των Ελλήνων μισθωτών. Οι περισσότεροι από τους παράνομους μετανάστες είναι Αλβανοί (πριν από την ομαδική απέλαση του 1994 οι Αλβανοί υπολογίζονταν σε 200.000)...Η παρουσία αλλοδαπών επηρεάζει αποφασιστικά την αγορά εργασίας και την κοινωνία στο σύνολό της. Η αύξηση της ανεργίας στη χώρα συνδυάζεται με την επέκταση της παράνομης απασχόλησης αλλοδαπών.... Ο ένας στους δύο Αθηναίους θεωρεί την παρουσία ξένων στη χώρα μας αρνητικό παράγοντα, με κυριότερες συνέπειες την αύξηση της ανεργίας και της εγκληματικότητας. (ΤΑ ΝΕΑ, 17/11/1995)

Η παρουσίαση, αφενός, του ποσοστού των παράνομων αλλοδαπών στο γενικό σύνολο των Ελλήνων μισθωτών επιτελεί μία καταχρηστική σύνδεση με την απειλητική παρουσία των αλλοδαπών στην αγορά εργασίας που επιβεβαιώνεται στη συνέχεια μέσα από τη σύνδεση της παρουσίας των παράνομων αλλοδαπών με την αύξηση της ανεργίας και της εγκληματικότητας. Η λειτουργία αυτής της σύνδεσης λειτουργεί νομιμοποιητικά ως προς την κατασταλτική λογική του ελληνικού κράτους στην αντιμετώπιση του προβλήματος.

Πίνακας 5: Οι τίτλοι των ρεπορτάζ για τη λαθρομετανάστευση: 1990 και 1995.

Τίτλος ρεπορτάζ	Ημερ.	Έκταση	Φώτο	Πηγή
Κοστίζουν ακριβά στη Ρόδο οι λαθρομετανάστες	22/05/1990	Δίσηλο-πλαίσιο	Όχι	Δημόσιες Αρχές
Εισβολή εποχικών εργατών από τη Γιουγκοσλαβία και την Πολωνία. Περνούν λαθραία στην Ελλάδα για ένα αξιοπρεπές μεροκάματο	5/05/1990	Μισή σελίδα	Όχι	Δημόσιες Αρχές
Δούλευαν λαθραία 16 Γιουγκοσλάβοι	2/05/1990	Μονόστηλο	Όχι	Δημόσιες Αρχές
Πρόβλημα οι λαθρομετανάστες	9/05/1990	Παράγραφος	Όχι	Κυβέρνηση
20 Αλβανοί φυγάδες πέρασαν στην Ελλάδα	21/11/1990	Μονόστηλο	Όχι	Δημόσιες Αρχές
5 Αλβανοί-2 Βούλγαροι ζήτησαν χθες άσυλο.	22/11/1990	Μονόστηλο	Όχι	Δημόσιες Αρχές
Λαθρομετανάστες: Χαμογελώντας στο άγνωστο	15/11/1990	Τρίστηλο	Ναι- μικρό παιδί	Δημόσιες Αρχές
Το μετέωρο βήμα 2000 Βουλγάρων: Επιχείρησαν να περάσουν τα σύνορα για να εγκατασταθούν στην περιοχή της Κομοτηνής	19/11/1990	Δύο σελίδες	Όχι	Δημόσιες Αρχές
Τέσσερις Αλβανοί χτες	30/11/1990	Μονόστηλο	Όχι	Δημόσιες Αρχές
Εισβολή Αλβανών λαθρομεταναστών	23/05/1995	Μονόστηλο	Όχι	Δημόσιες Αρχές
Σκότωσε 16χρονο λαθρομετανάστη	7/05/1995	Τρίστηλο	Όχι	Δημόσιες Αρχές
Σπείρα δουλεμπόρων διακινεί Ασιάτες	23/05/1995	Τρίστηλο	Όχι	Δημόσιες Αρχές
Νομοσχέδιο για τη νομιμοποίηση αλλοδαπών	25/05/1995	Μονόστηλο	Όχι	Κυβέρνηση
Θύτες Λαθρομετανάστευσης. Τούρκος πλοίαρχος και πλήρωμα τους πέταξαν στη θάλασσα.	9/11/1995	Μισή σελίδα	Ναι- οι δουλέμποροι	Δημόσιες Αρχές
Κλείνουν τα Ελληνοαλβανικά σύνορα για τους λαθρομετανάστες. Ηλεκτρονική παρακολούθηση	2/11/1995	Ολόκληρη σελίδα	Ναι- Λαθρομετανάστες	Κυβέρνηση
Πέλεκυς για την μαύρη εργασία. Ένας στους τέσσερις μισθωτούς στην Ελλάδα είναι παράνομος μετανάστης. Σχέδιο νόμου για πάταξη της λαθροαπασχόλησης αλλοδαπών με πέντε μέτρα φωτιά	17/11/1995	Δύο σελίδες	Όχι	Κυβέρνηση
Πρόστιμο νομιμοποίησης θα πληρώσουν αλλοδαποί	15/11/1995	Μέρος άρθρου	Ναι- Λαθρομετανάστης	Κυβέρνηση

2.2. Ο ρατσισμός στην ημερήσια διάταξη

Και ενώ την πενταετία αυτή, 1990-1995, η παράνομη δράση των μεταναστών κυριαρχεί τόσο στην πολιτική όσο και στη δημόσια ατζέντα, μία νέα δυναμική κυριαρχεί στη δημόσια αντιπαράθεση, εστιάζοντας το ενδιαφέρον σε θέματα παράγωγα του αρνητικού στερεοτύπου που συνδέθηκε με τη μεταναστευτική εισροή: το ρατσισμό και την ξενοφοβία. Η διεύρυνση του δημόσιου διαλόγου με τις θεματικές του ρατσισμού και ξενοφοβίας είναι αποτέλεσμα της ανάδειξης στην ημερήσια διάταξη του προβλήματος της μετανάστευσης και της σύνδεσής της με την παραβατικότητα. Με άλλα λόγια, η ενεργοποίηση των λόγων περί ρατσισμού είναι αποτέλεσμα της αρνητικής δημοσιοποίησης του προβλήματος της μετανάστευσης.

Επιχειρήσαμε να δείξουμε παραπάνω ότι οι βασικές πηγές των ρεπορτάζ που θέτουν ως πρόβλημα της λαθρομετανάστευσης είναι οι δημόσιες αρχές και η κυβέρνηση. Επομένως είναι ο θεσμικός λόγος αυτός που, για τη νομιμοποίηση της κατασταλτικής πολιτικής, συμβάλλει στην προνομιακή ένταξη του φαινομένου στο πλαίσιο της παράνομης εισόδου και εργασίας. Η επιρροή των πηγών αυτών στη διαμόρφωση της δημόσιας ατζέντας και των ορισμών των προβλημάτων δεν αποτελεί ανεξήγητο φαινόμενο στις σπουδές της επικοινωνίας. Οι πηγές αυτές αποτελούν τις «μόνιμες και σίγουρες» πηγές του δημοσιογραφικού ρεπορτάζ. Οι δημοσιογράφοι βρίσκονται σε σχέση εξάρτησης με τις πηγές αυτές προκειμένου να αποκομίσουν θέματα «σίγουρα» που θα τους επιτρέψουν να «κλείσουν την καθημερινή τους ύλη». Όπως έχει δείξει ο Hall (1978) οι δημόσιες πηγές αποτελούν τους «πρωταρχικούς προσδιοριστές» των προβληματικών καταστάσεων ενώ, ο Τύπος συμβάλλει στην αναπαραγωγή τους μέσα από την ενορχηστρωμένη δημοσιοποίησή τους.

Ωστόσο, όσο ένα πρόβλημα παραμένει στη δημόσια ατζέντα και ωριμάζει, αρχίζει σταδιακά να αποκτά προεκτάσεις: εναλλακτικές όψεις του ζητήματος εμφανίζονται αλλά και προσδιορισμοί που, ενδεχομένως, διαφοροποιούν τις αρχικές προσλήψεις και κατηγοριοποιήσεις του θέματος. Ο λόγος πάνω στο ρατσισμό και την ξενοφοβία είναι παράγωγο της ωρίμανσης του θέματος. Πιστεύουμε βέβαια ότι η ιδιωτική τηλεόραση που αρχίζει να ηγεμονεύει στο πεδίο των μέσων, ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 90, συμβάλλει τόσο στην ανάδειξη της μετανάστευσης στη δημόσια ατζέντα όσο και στη σύνδεση της μετανάστευσης με τις κοινωνικές διαστάσεις της εγκληματικότητας. Μπορεί η τηλεόραση να επηρεάζει τον τύπο στην ένταση της κάλυψης του φαινομένου, ο τελευταίος όμως κρατάει τον κριτικό αναστοχασμό του ως αντίβαρο στην ηγεμονία της τηλεόρασης μέσα από την αρθρογραφία και τις δημοσκοπήσεις σχετικά με το ρατσισμό και την ξενοφοβία των Ελλήνων.

Τον Μάιο του 1995 εμφανίζονται τρία δημοσιεύματα στην εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ σχετικά με το ρατσισμό: ένα άρθρο της καθηγήτριας ψυχολογίας Φ. Τσαλίκου «Ο Ρατσισμός και οι μάγοι», μία δημοσκόπηση που φέρει τον τίτλο «Όχι στους ξένους λένε οι 7 στους 10» και ένα δημοσίευμα που αφορά ένα συνέδριο με θέμα το ρατσισμό και που τιτλοφορείται από την εφημερίδα «Σημαντικές προτάσεις για την εξάλειψη του ρατσισμού». Δράσεις που εμφανίζονται μέσα στην κοινωνία και λόγοι σχετικοί με το ρατσισμό λειτουργούν ως κριτικά αντίβαρα στην ηγεμονία του αρνητικού στερεοτύπου.

Θα εστιάσουμε την προσοχή μας σε μια από τις πρώτες δημοσκοπήσεις για τη μετανάστευση καθώς παρουσιάζει διπλό ενδιαφέρον: αφενός, γιατί η ερώτηση τίθεται με τρόπο που προκαταλαμβάνει την απάντηση και, αφετέρου, γιατί η εφημερίδα παρουσιάζει τη δημοσκόπηση με παραπλανητικό τρόπο. Να ξεκινήσουμε από το ότι η εταιρεία θέτει ένα ερώτημα το οποίο περιλαμβάνει ταυτόχρονα ένα πλαίσιο πρόσληψης αρνητικά προσδιορισμένο σχετικά με την παρουσία των μεταναστών με τον τρόπο που προετοιμάζει και προκαταλαμβάνει την απάντηση προσφέροντας ταυτόχρονα νομιμοποίηση στην προβλεπόμενη αρνητική απάντηση. Η ερώτηση συνδέει ευθέως τη μετανάστευση με την αύξηση της ανεργίας παρουσιάζοντάς την ως τη μέγιστη οικονομική απειλή : «Λόγω του υψηλού επιπέδου ανεργίας το κράτος θα πρέπει να απαγορεύσει την είσοδο και εργασία στη χώρα μας μεταναστών;» Υπαγόρευση της απάντησης και νομιμοποίηση της άρνησης συνυπάρχουν στην ερώτηση. Οι αρνητικές απαντήσεις φτάνουν έτσι στο 72,5% και ενορχηστρώνονται από την εφημερίδα ως εξής:

Όχι στους ξένους λένε οι 7 στους 10.

Σπάνια στο παρελθόν κάναμε συζητήσεις για του ξένους που εργάζονται στη χώρα μας. Και όμως τα τελευταία χρόνια το θέμα έρχεται στην επικαιρότητα όλο και πιο συχνά. Να φταίει η αύξηση της ανεργίας, ο μεγάλος αριθμός των μεταναστών, η μείωση της ανεκτικότητάς μας; Όποιες και να είναι οι αιτίες η δημοσκόπηση των Νέων αποκαλύπτει ότι το 72,5% τάσσεται υπέρ της απαγόρευσης εισόδου και της εργασίας ξένων μεταναστών στη χώρα μας **με την ελπίδα** να μειωθούν τα υψηλά επίπεδα της ανεργίας. (Η έμφαση δική μου) (ΤΑ ΝΕΑ, 31/05/1995)

Η δημοσκόπηση παρέχει μία νομιμοποιητική εικόνα στην καταστολή της εισόδου των μεταναστών και στην τακτική της επαναπροώθησής τους, η οποία συνεπικουρείται στο ίδιο άρθρο από την κινδυνολόγηση σχετικά με την αυξητική τάση των μεταναστών στη χώρα. Η εικόνα αυτή λειτουργεί συμπληρωματικά με τα προηγούμενα δημοσιεύματα που εξετάσαμε ως προς την καθιέρωση της εικόνας της απειλητικής εισβολής των μεταναστών και της συνεπακόλουθης αύξησης της ανεργίας και της εγκληματικότητας. Γράφει ο συντάκτης του ρεπορτάζ:

«Ένας στους δέκα κατοίκους της Ελλάδας θα είναι σύντομα ξένος»

Το φαινόμενο της μετανάστευσης αλλοδαπών στη χώρα μας θα πάρει μεγάλες διαστάσεις τα επόμενα χρόνια. Όσοι ασχολούνται με το θέμα εκτιμούν ότι υπάρχει πιθανότητα να πλησιάσουν το ένα εκατομμύριο...πόρισμα της Επιτροπής εμπειρογνομόνων του υπουργείου Εθν. Οικονομίας σχετικά με την ανεργία παρατηρεί ότι ο μεγάλος αριθμός μεταναστών συντείνει στη δημιουργία περαιτέρω υπερβάλλουσας προσφοράς εργασίας, η οποία τελικά αυξάνει την ανεργία.

Η παρουσίαση στοιχείων και επίσημων δεδομένων που προσκομίζουν στη δημόσια σφαίρα οι ευυπόληπτοι κρατικοί αξιωματούχοι, όσο και αξιόπιστοι ιδιωτικοί φορείς, συμβάλλει στην ενίσχυση της ταύτισης του μετανάστη με την οικονομική απειλή και την εργασιακή ανασφάλεια των Ελλήνων. Η διαδικασία αυτή παραλείπει τις σημαντικότερες αιτίες αύξησης της ανεργίας, αποδίδει μελλοντικές αυξητικές τάσεις στο φαινόμενο και λειτουργεί νομιμοποιητικά ως προς την επίσημη κυβερνητική κατασταλτική πολιτική.

Ο μετανάστης «εισήχθη» στη χώρα επιβαρυνμένος με μία αρνητική εικόνα παρανομίας η οποία σε συνδυασμό με τις κοινωνικές συνέπειές της, την αύξηση της ανεργίας και της εγκληματικότητας, προσανατόλισε όλο το δημόσιο ενδιαφέρον στην ενοχή και την υπαιτιότητα του ίδιου του μετανάστη. Η εικόνα αυτή ενισχύθηκε μέσα από την κινδυνολόγηση σχετικά με τις αυξητικές τάσεις της παρουσίας του μετανάστη στη χώρα ενισχύοντας τη νομιμοποίηση της κατασταλτικής πολιτικής. Η τάση αυτή συντηρήθηκε σε όλη τη δεκαετία του 90. Παράλληλα, η ετικέτα του παράνομου μετανάστη ενισχύθηκε από την ετικέτα του κακοποιού. Όπως, άλλωστε διαβάζουμε στον Β. Καρύδη «το αρνητικό στερεότυπο του μετανάστη-εγκληματία έχει πλέον εμπεδωθεί στη συλλογική κοινωνική συνείδηση, με κύρια αιχμή την αλβανική εθνοτική ομάδα» (Καρύδης, 2004:228).

IV. Η ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΟΥ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ: Η ΕΝΟΧΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΑΛΛΟΔΑΠΟΥ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΥ

Στο κεφάλαιο αυτό επικεντρωνόμαστε στον τρόπο που ο τύπος αποτύπωσε τη δράση των αλλοδαπών κρατούμενων κατά τη διάρκεια της εξέγερσης των φυλακισμένων στις φυλακές Κορυδαλλού, τον Νοέμβριο του 1995.

Η εξέγερση των φυλακισμένων του Κορυδαλλού τον Νοέμβριο του 1995 αποτέλεσε μια από τις σημαντικότερες στάσεις στην ιστορία του σωφρονιστικού συστήματος της χώρας. Η εξέγερση που εκδηλώθηκε στις 14 Νοεμβρίου 1995 με την ομηρία επτά σωφρονιστικών υπαλλήλων, είχε ως κατάληξη το θάνατο τριών κρατούμενων από υπερβολική δόση ναρκωτικών χαπιών αλλά και τη δολοφονία ενός κρατούμενου. Οι κρατούμενοι, ήδη από την πρώτη μέρα, ξεκίνησαν διαπραγματεύσεις με την κυβέρνηση στη βάση ενός καταλόγου αιτημάτων βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης, διαχωρισμού των ποινικών από τους τοξικομανείς, χορήγησης μεθαδόνης κλπ. Η εξέγερση έληξε ύστερα από πέντε 24ωρα, στις 19 Νοεμβρίου, έχοντας αφήσει πίσω της υλικές ζημιές και δεκάδες κρατούμενους στο νοσοκομείο, αφενός, λόγω των εκτεταμένων συμπλοκών κατά τη διάρκεια της εξέγερσης μεταξύ των κρατούμενων και, αφετέρου, λόγω της χρήσης ναρκωτικών χαπιών κατόπιν ληψιλάτησης του φαρμακείου των φυλακών από τους στασιαστές.

Η συγκριτική παρουσίαση της εξέγερσης του Κορυδαλλού από τον Αθηναϊκό τύπο αποσκοπεί στην κατάδειξη των τρόπων με τους οποίους οι δημοσιογράφοι πλαισιώνουν τη συμμετοχή των αλλοδαπών κρατούμενων στην εξέγερση. Παρακάτω θα εξετάσουμε πιο αναλυτικά τις διακυμάνσεις της συμμετοχής των αλλοδαπών: κάποιες εφημερίδες αποδίδουν στους αλλοδαπούς κρατούμενους την υπαιτιότητα της εξέγερσης, άλλες εμφανίζουν τους Αλβανούς και τους Ρουμάνους ως αυτόνομη στατιστική κατηγορία, τους συνδέουν με την πρόκληση προβλημάτων στις φυλακές ενώ τους αποδίδουν πρωταγωνιστικό ρόλο στην εξέγερση. Η ορατότητα της συμμετοχής των αλλοδαπών στην εξέγερση είναι η μία πτυχή της πλαισίωσης από τον τύπο της κρίσης, με διακυμάνσεις, όπως θα δούμε, στο εσωτερικό της. Η άλλη πτυχή είναι η ανάδειξη από ορισμένες εφημερίδες της εικόνας του ειδικού αλλοδαπού εγκληματία. Η παραβατική όψη της συμπεριφοράς του αλλοδαπού στα δημοσιεύματα αυτά παρουσιάζεται στην πιο οξυμμένη μορφή της, γεγονός που καθιστά την ανάλυσή της ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα.

Η ανάλυση της κάλυψης από τον Τύπο της κρίσης του Κορυδαλλού αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς μας επιτρέπει να εξετάσουμε πως η έντυπη δημοσιογραφία λειτουργεί σε συγκυρίες κρίσης δίνοντας βαρύνουσα σημασία σε ορισμένες μόνο πλευρές ενός προβλήματος. Στην προκειμένη περίπτωση, η εικόνα του αλλοδαπού

κρατούμενου ως πρωταγωνιστή στην εξέγερση αλλά και στα όσα διαδραματίζονται κατά τη διάρκεια αυτής, αποτελεί μία από τις προεξάρχουσες αναπαραστάσεις που τείνουν να συντηρούν και να αναπαράγουν την εικόνα του αλλοδαπού παραβάτη.

Στη διάρκεια των κρίσεων οι μηχανισμοί μέσω των οποίων ο τύπος παρεμβαίνει στη διαμόρφωση της κοινωνικής και πολιτικής δυναμικής είναι πολύ πιο αποτελεσματικοί (Kountouri, 2006) σε σχέση με τις συγκυρίες ρουτίνας οι οποίες αποτέλεσαν αντικείμενο έρευνας των προηγούμενων ενοτήτων. Δύο είναι τα σημαντικότερα στοιχεία λειτουργίας των ΜΜΕ στις συγκυρίες κρίσης. Πρώτο, τα γεγονότα που ενέχουν διαστάσεις δραματικές και απρόβλεπτες εγγράφονται άμεσα στη θεματολογία των μέσων, επωφελούμενα μιας έντονης προβολής. Δεύτερον, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης έχουν τον πρώτο λόγο στη μετατροπή ενός γεγονότος σε πρόβλημα που χρήζει πολιτικής ρύθμισης, γεγονός που σημαίνει ότι παρεμβαίνουν άμεσα στον ορισμό των προβληματικών καταστάσεων. Με άλλα λόγια, στις συγκυρίες κρίσης η ορατότητα των θεμάτων, αλλά και η δυνατότητα που έχουν τα μέσα ενημέρωσης παρέμβασης στους ορισμούς των προβλημάτων, είναι μεγαλύτερη με αποτέλεσμα την κατασκευή «σταθμών» που λειτουργούν ως «αποθήκες μνήμης». Η ανάδειξη και η έντονη ορατότητα ορισμένων πλαισίων δρα αποτελεσματικά στην παγίωση αυτών των πλαισίων στο δημόσιο χώρο με μεγαλύτερη ένταση από ότι στην περίπτωση των συγκυριών ρουτίνας.

Η διαχείριση του αλλοδαπού κρατούμενου από τον τύπο στην κρίση του Κορυδαλλού έρχεται να δυναμώσει την κυρίαρχη, στη δεκαετία του 90, αναπαράσταση της παραβατικής όψης του αλλοδαπού μετανάστη και να της προσδώσει νέα δυναμική. Να τονίσουμε, καταρχάς, ότι οι εφημερίδες (η ΑΥΓΗ και ο ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ αποτελούν εξαίρεση) διακρίνουν τους αλλοδαπούς κρατούμενους από τους Έλληνες, γεγονός το οποίο αποτελεί ήδη ένα πλαίσιο διακριτής διαχείρισης των αλλοδαπών. Η εθνοτική τους ταυτότητα υπερτερεί δηλαδή της ιδιότητας που έχουν τη δεδομένη στιγμή ως κρατούμενοι του Κορυδαλλού.

Τρία είναι τα πλαίσια παρουσίασης του αλλοδαπού κρατούμενου: πρώτον, η ανάδειξή του ως πρωταίτιου και υπαίτιου συνέχισης της εξέγερσης, δεύτερον, η σύνδεσή του με ορισμένα χαρακτηριστικά εγκληματικής επικινδυνότητας, η οποία παγιώνεται μέσω περιγραφών και στοιχείων ιδιαίτερα εντυπωσιακών, και, τρίτον, η συγκρότησή του σε αυτόνομη προβληματική στατιστική κατηγορία μέσα στις φυλακές.

Δύο είναι οι ευρύτερες διαδικασίες μέσα από τις οποίες συστήνεται η κρίση του Κορυδαλλού. Από τη μία, η *διαδικασία του εξορθολογισμού* και από την άλλη η *διαδικασία της διεύρυνσης* (Kountouri, 2006:440). Στην πρώτη φάση ο τύπος επιδιώκει την ένταξη του απρόσμενου και δραματικού συμβάντος σε ορθολογικά πλαίσια

ορισμού, συνάφειας, κατηγοριοποίησης και απόδοσης ευθυνών (Gerstlé, 2004 : 102). Στη δεύτερη φάση, ο τύπος «διευρύνει» το θέμα πολλαπλασιάζοντας τις προσβάσεις που διευκολύνουν την εξέλιξή του και τις προβληματικές όψεις του.

Οι δύο φάσεις συνδέονται με τα προαναφερθέντα πλαίσια ένταξης του αλλοδαπού κρατούμενου. Στην πρώτη φάση *ένταξης* του θέματος, σε ένα ορθολογικό πλαίσιο, οι Αλβανοί κυρίως κρατούμενοι, παρουσιάζονται ως υπαίτιοι της εξέγερσης και ως αιτία συνέχισής της (μέσα από την παρουσίασή τους ως μία από τις σημαντικότερες «φυλές των φυλακών» που διεκδικούν να επιβληθούν μέσα στο σύστημα των φυλακών). Στη δεύτερη φάση, της *διεύρυνσης* του προβλήματος, οι αλλοδαποί κρατούμενοι παρουσιάζονται ως ένα από τα σημαντικά προβλήματα του σωφρονιστικού συστήματος. Στο σημείο αυτό, παρατηρούμε ότι οι αλλοδαποί κρατούμενοι συγκροτούνται σε αυτόνομη στατιστική κατηγορία η οποία ανάγεται σε διακριτή προβληματική κατηγορία του σωφρονιστικού συστήματος.

Να σημειώσουμε, καταρχάς, την ιδιαίτερη ορατότητα της εξέγερσης στον τύπο για να μπορέσουμε να διαπιστώσουμε την «αποτελεσματικότητα» της συγκυρίας της κρίσης. Να θυμίσουμε ότι η σύγκριση αφορά σε εννέα εφημερίδες : ΤΑ ΝΕΑ, ΤΟ ΒΗΜΑ¹⁴, ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, ΑΥΓΗ, ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, ΈΘΝΟΣ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ. Παρακολούθησαμε την εξέλιξη του γεγονότος από την πρώτη μέρα που παρουσιάστηκε στις εφημερίδες (15 Νοεμβρίου) μέχρι την τελευταία η οποία διαφοροποιείται ανάλογα με την εφημερίδα: κάποιες εφημερίδες διακόπτουν την κάλυψη της εξέγερσης στις 20 Νοεμβρίου ενώ άλλες συνεχίζουν μέχρι και στις 21 Νοεμβρίου.

Η εξέγερση γίνεται πρωτοσέλιδο σε όλες τις εφημερίδες που εξετάζουμε στη διάρκεια και των πέντε ημερών. Επίσης, τα αφιερωμένα στο γεγονός άρθρα ξεπερνούν πολλές φορές τη μία σελίδα φτάνοντας ακόμα και στις έξι σελίδες. Η ορατότητα σημειώνει σταδιακή αύξηση: ενώ πολλές εφημερίδες αφιερώνουν αρχικά μία παράγραφο στο θέμα, η δραματική εξέλιξή του (η δολοφονία ενός κρατούμενου, οι θάνατοι από υπερβολική δόση, οι συμπλοκές μεταξύ κρατούμενων και οι τραυματισμοί) ενεργοποιεί το δημοσιογραφικό ενδιαφέρον και τις δράσεις που αφορούν στην εξέγερση (δηλώσεις πολιτικών κομμάτων, διαδηλώσεις κατοίκων της περιοχής που ζητούν την απομάκρυνση των φυλακών). Η ποικιλία των εμπλεκόμενων λόγων, με τον δημοσιογραφικό και τον πολιτικό να κυριαρχούν, συμβάλλει στην ένταση της ορατότητας του γεγονότος και στην ανάδυση εναλλακτικών ορισμών του προβλήματος.

---

¹⁴Το 1995 η εν λόγω εφημερίδα δεν έχει ακόμα καθημερινή κυκλοφορία οπότε το υλικό μας περιλαμβάνει μόνο την κυριακάτικη έκδοση.

Σε μια πρώτη φάση, οι εφημερίδες εντάσσουν το αναπάντεχο γεγονός της εξέγερσης σε πλαίσια εξορθολογισμού: Ανασυστήνουν το ιστορικό της εξέγερσης, επιχειρούν την αποκατάσταση της αλληλουχίας των γεγονότων και μια πρώτη αποτίμηση του συμβάντος, δίνουν πληροφορίες σχετικά με τους νεκρούς και τους τραυματίες, καταλογίζουν κυβερνητικές ευθύνες στοχοποιώντας κυρίως τον υπουργό δικαιοσύνης, διερευνούν τα αίτια της εξέγερσης στα προβλήματα του σωφρονιστικού συστήματος, επιρρίπτουν ευθύνες στις συμπλοκές των κρατουμένων και αποτιμούν, τέλος, τις υλικές καταστροφές.

Σε μία δεύτερη φάση, οι εφημερίδες διευρύνουν τον ορίζοντα της εξέγερσης διερευνώντας τα προβλήματα που προκαλεί η παρουσία των φυλακών στις γειτονίες που συνορεύουν με τη φυλακή και ιχνογραφούν τα κυκλώματα και τις ομάδες που δρουν μέσα στις φυλακές. Η κάθε μία από τις εφημερίδες του δείγματος καλύπτει κατά τρόπο ανομοιογενές τις επιμέρους θεματικές, διαμορφώνοντας διαφοροποιημένα περιβάλλοντα πρόσληψης του γεγονότος.

Θα εξετάσουμε παρακάτω πως, μέσα από τις διαφορετικές εντάξεις της εξέγερσης σε πλαίσια εξορθολογισμού, απόδοσης ευθυνών και διεύρυνσης, αναδύεται η εικόνα του αλλοδαπού κρατούμενου ως υπαίτιου, ανεξέλεγκτου εγκληματία και αυτόνομη προβληματική κατηγορία του σωφρονιστικού συστήματος. Οι ξεχωριστές ιδεολογικές συντεταγμένες κάθε εφημερίδας τροποποιούν τις εντάξεις του γεγονότος: οι εφημερίδες που είναι φιλικά προσκείμενες στο ΠΑ.ΣΟ.Κ. (που την εποχή εκείνη είναι κυβέρνηση) εστιάζουν το ενδιαφέρον τους στις συμπλοκές για να μεταθέσουν το πλαίσιο της συζήτησης από τα προβλήματα του σωφρονιστικού συστήματος ή από τα λάθη και τις παραλείψεις της κυβέρνησης, ενώ οι αντιπολιτευόμενες εφημερίδες ευνοούν την ανάδειξη των κυβερνητικών ευθυνών αποσιωπώντας την ανεξέλεγκτη δράση των συμμοριών εντός της φυλακής γεγονός που θα αποδυνάμωνε τη δυναμική της κριτικής τους.

1. ΤΑ ΝΕΑ-ΤΟ ΒΗΜΑ-ΕΘΝΟΣ-ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ: Οι συμπλοκές Ελλήνων και Αλβανών κρατούμενων και οι ευθύνες των αλλοδαπών κρατούμενων

Οι τέσσερις εφημερίδες δημιουργούν στενή σχέση συνάφειας της εξέγερσης με τις συμπλοκές Αλβανών και Ελλήνων κρατουμένων : η εξέγερση συνδέεται αιτιακά με τις συμπλοκές των κυκλωμάτων για την κυριαρχία μέσα στις φυλακές. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η εξέγερση διευρύνεται μέσα από την αναζήτηση των «εθνών», των «φυλών» ή των «συμμοριών» που δρουν μέσα στις φυλακές. Οι Αλβανοί και Ρουμάνοι κρατούμενοι αναδεικνύονται σε μία από τις κυρίαρχες και πιο «σκληρές» μαφίες των φυλακών.

Η ιδεολογική συγγένεια των εφημερίδων αυτών με τον πολιτικό χώρο του ΠΑ.ΣΟ.Κ. αποτελεί μία βασική παράμετρο ανάδειξης των συμπλοκών κωδικοποιώντας με αυτόν τον τρόπο την εξέγερση ως πρόβλημα συμμοριών και αποπροσανατολίζοντας το δημόσιο ενδιαφέρον από τα προβλήματα του σωφρονιστικού συστήματος (με εξαίρεση την ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ) και ειδικότερα τα αιτήματα των κρατουμένων. Η ιδιαίτερη προβολή των συμμοριών συμβάλλει στην παρουσίαση της εξέγερσης ως ξεκαθάρισμα λογαριασμών, και επομένως ιδιωτικής φύσης πρόβλημα, και όχι ως αποτέλεσμα ενός δημόσιου προβλήματος που χρήζει πολιτικής ρύθμισης.

TA NEA

Η εφημερίδα TA NEA από τα πρώτα κιόλας δημοσιεύματα επικεντρώνεται στις αιματηρές συμπλοκές μεταξύ Ελλήνων και Αλβανών κρατούμενων οι οποίες συντηρούνται, κατά την εφημερίδα, σε όλη τη διάρκεια της εξέγερσης. Παράλληλα, μέσα από τις αφηγήσεις- μαρτυρίες, διαφαίνεται ότι αφορμή για την εξέγερση ήταν η απόπειρα απόδρασης αλλοδαπών κρατουμένων. Διαγράφεται έτσι μία προσπάθεια εξορθολογισμού και ένταξης του περιστατικού στον «πόλεμο των εθνών» για την εξουσία μέσα στις φυλακές. Τα άρθρα που ακολουθούν αφορούν στην αναζήτηση των συμμοριών που δρουν στις φυλακές.

Οι τίτλοι και τα αποσπάσματα των ρεπορτάζ είναι ενδεικτικά:

Πίνακας 6: TA NEA : Εξέγερση του Κορυδαλλού - Τίτλοι ρεπορτάζ

Τίτλοι	Ημερομ.	Έκταση
Όμηροι και μαχαιρώματα. Η μεγαλύτερη εξέγερση στην Ιστορία του Κορυδαλλού- Αιματηρές συγκρούσεις Ελλήνων και Αλβανών κρατούμενων.	15/11/ 1995	1 σελίδα
Αναπάντητα ερωτηματικά/ 11 ώρες αγωνίας όταν άλλαξαν οι ρόλοι: Ο κρατούμενος των φυλακών αρχιφυλάκας Κώστας Κωστόπουλος αφηγείται στα NEA τι έγινε τη νύχτα της ομηρίας του./ Απομάκρυνση των φυλακών ζητεί ο Δήμαρχος/ Έληξε η κατάληψη, ελεύθεροι οι όμηροι τη νύχτα/ Επέστρεψαν στη φυλακή 7 από τους κρατούμενους. Εκτός κινδύνου	16/11/ 1995	4 σελίδες

Στην πρώτη φάση της εξέγερσης, η οποία φαίνεται να λήγει το βράδυ της 15ης Νοεμβρίου όταν το Υπουργείο Δικαιοσύνης κάνει δεκτά τα αιτήματα των κρατουμένων, TA NEA εστιάζουν το ενδιαφέρον τους στις συμπλοκές μεταξύ Ελλήνων και Αλλοδαπών από τις οποίες τραυματίζεται ένας Έλληνας: «Αιμόφυρτος μεταφέρεται με ασθενοφόρο του ΕΚΑΒ ο κρατούμενος Ανδρέας Οικονόμου. Σύμφωνα με τις πρώτες εξηγήσεις μαχαιρώθηκε από Αλβανούς συγκρατούμενους του κατά τη διάρκεια

της φιλονικίας. Το περιστατικό αυτό ενίσχυσε την άποψη που ήθελε τους Έλληνες κρατούμενους να επιστρέφουν στα κελιά τους αντίθετα με τους αλλοδαπούς» (ΤΑ ΝΕΑ, 15/11/1995, σελ.15).

Από τις 16 Νοεμβρίου, με την έξαρση των συγκρούσεων, το θέμα των συμμοριών παίρνει εντονότερες διαστάσεις. Αναδεικνύονται, επίσης, θέματα που σχετίζονται με το θέμα της ασφάλειας των περιοίκων, τις ευθύνες της κυβέρνησης κλπ.

Πίνακας 7: ΤΑ ΝΕΑ : Εξέγερση του Κορυδαλλού - Τίτλοι ρεπορτάζ

Τίτλοι	Ημ.	Εκταση
Ζούγκλα με νεκρούς ο Κορυδαλλός. Οι φυλακές στα χέρια των νονών Σε ζούγκλα έχει πλέον μετατραπεί ο Κορυδαλλός. Συμμορίες «νονών» ελέγχουν τις πτέρυγες των φυλακών επιβάλλοντας τον δικό τους νόμο. Κατά τη διάρκεια της εξέγερσης τρεις κρατούμενοι βρέθηκαν χτες νεκροί από υπερβολική δόση ναρκωτικών. Μέχρι σήμερα το πρωί συνεχίζονταν μέσα στη φυλακή οι συγκρούσεις μεταξύ Ελλήνων και ξένων κρατουμένων./Να φύγουν οι φυλακές από την πόλη μας	17/11/1995	Πρώτη σελίδα
Ζούγκλα ο Κορυδαλλός/ Ολονυχτία Κόλασης με 3 νεκρούς στον Κορυδαλλό. Από κατανάλωση ναρκωτικών τα θύματα, 23 οι τραυματίες/ Δεν ανέλαβαν καθήκοντα οι σωφρονιστικοί υπάλληλοι/ Πυροβολισμοί και εισβολή των ΜΑΤ/ Συμπλοκές μεταξύ κρατουμένων/ Ο πόλεμος των "εθνών" της φυλακής/ Αυτό είναι το παζλ των κρατουμένων/ Τρεις ομάδες-συμμορίες/ Πορεία μαθητών στον Κορυδαλλό, καθώς 9 σχολεία βρίσκονται στην περίμετρό τους: "Να φύγουν οι φυλακές" Απαντούν στο δίλημμα	17	4 σελίδες
Ζητούν παραίτηση του απόντος Ποττάκη: Στελέχη του ΠΑΣΟΚ εκτοξεύουν ευθείες βολές κατά του υπουργού Δικαιοσύνης αλλά η κυβέρνηση τον καλύπτει/ Η αντιπολίτευση κάνει λόγο για διάλυση του Κράτους/ Οι φυλακές θα μεταφερθούν/ Έβερτ: Η ελληνική κοινωνία διαλύεται με ευθύνη της κυβέρνησης/ Η εξέγερση των φυλακών είναι η γενική δοκιμή/ Νονοί της φυλακής σκότωσαν τον κρατούμενο: Πόλεμος συμμοριών για τον έλεγχο της διακίνησης ναρκωτικών με τζίρο 1 δις τον μήνα / Το ημερολόγιο της μεγάλης εξέγερσης/ Αποχαιρέτησε για πάντα το παιδί της τη μέρα που το περίμενε κοντά της/ Μας έβαζαν ηρεμιστικά χάπια στις χούφτες/	18	4 σελίδες
Απίστευτη ολιγωρία οδήγησε στο χάος : Και στο πολυτεχνείο και στον Κορυδαλλό. Κορυδαλλός: Ανελέητο ξεκαθάρισμα λογαριασμών μεταξύ συμμοριών	18	Μισή σελίδα
Μακελειό όταν συναντήθηκαν οι νταήδες των κελιών: Το ξεκαθάρισμα λογαριασμών μεταξύ των ισχυρών ομάδων της φυλακής συντήρησε την πρωτοφανή ανταρσία / Οι σκληροί δεν κατάφεραν να τορπιλίσουν την ειρήνη	20	2 σελίδες
Πιο εύκολα οδηγούνται...Οι πλέον ευπαθείς κατηγορούμενοι είναι : οι αλλοδαποί, οι χρήστες και τα βαποράκια/ Δημοπρατείται νέα φυλακή στη Ριτσώνα	21	2 σελίδες

Πώς σκιαγραφείται όμως ο Αλβανός κρατούμενος από την εφημερίδα; Στο άρθρο «Ο πόλεμος των εθνών της φυλακής» διαβάζουμε :

«Πόλεμος πίσω από τον μαντρότοιχο των Φυλακών Κορυδαλλού επακολούθησε μετά τη μεγάλη εξέγερση των κρατουμένων και έπνιξε κάθε φωνή σύνεσης που θα μπορούσε να οδηγήσει σε εκτόνωση της κατάστασης. Σπείρες αλλοδαπών (κυρίως Αλβανών και Ρουμάνων) κρατουμένων επί τρεις ημέρες πρωταγωνιστούν σε άγριες αιματηρές συμπλοκές με ομάδες Ελλήνων κρατουμένων ή αναμεταξύ τους σε μία προσπάθεια να αποκτήσουν το «πάνω χέρι» ή να ξεκαθαρίσουν προηγούμενους λογαριασμούς.... Από τους περίπου 1500 κρατούμενους στον Κορυδαλλό περισσότεροι από 700 είναι αλλοδαποί και το 60% από αυτούς Αλβανοί. Από την πρώτη στιγμή της εξέγερσης οι Αλβανοί κατέλαβαν την Γ Πτέρυγα των φυλακών και αρνούνται να συνθηκολογήσουν με αποτέλεσμα να απειλείται μακελειό καθώς σχεδόν όλοι είναι οπλισμένοι με αιχμηρά αντικείμενα. Οι ίδιοι πρωταγωνιστούν και στις δεκάδες μεμονωμένες απόπειρες απόδρασης που πραγματοποιήθηκαν στο τριήμερο. Από την πλευρά αρκετών Ελλήνων κρατούμενων γίνονται προσπάθειες από χθες το πρωί οι σόφρονες να αποκτήσουν τον έλεγχο των φυλακών, να συγκεντρωθούν κλειδιά και αιχμηρά αντικείμενα και να μπει τελικά ένα τέλος στην εξέγερση.» (17/11/1995, σελ.19, η έμφαση δική μου)

Ή ακόμα:

Άγριες συμπλοκές και ξυλοδαρμοί κρατουμένων ανέβαζαν συνεχώς τον αριθμό των τραυματιών και συντηρούσαν τις εικασίες ότι ο πέμπτος νεκρός είναι κοντά... Οι ομάδες των «νονών» και των Αλβανών –κυρίως- κρατουμένων επιδίδονταν σε μια ανελήθη επιχείρηση κυριαρχίας (18/11/1995, σελ.14).

«Οι σκληροί της φυλακής είναι αποφασισμένοι για όλα. Ήδη έχουν ρίξει πετρέλαιο σε όλους τους διαδρόμους και δηλώνουν ότι θα βάλουν φωτιά μόλις μπουν μέσα οι αστυνομικοί. Και υπάρχουν 31000 λίτρα πετρελαίου σε όλες τις πτέρυγες. Οι πιο σκληροί είναι οι Ρουμάνοι, οι Αλβανοί και οι Πολωνοί ενώ η πλειονότητα των Ελλήνων είναι άνθρωποι της νύχτας.» (18/11/1995, σελ.16)

Οι αλλοδαποί σήμερα περίπου 1600 κρατούνται στις ελληνικές φυλακές οι περισσότεροι Αλβανοί, Ρουμάνοι και άλλοι Βαλκάνιοι. Η δικαστική εμπειρία αναφέρει ο ποινικολόγος κ. Βασ. Δημακόπουλος δείχνει ότι επικρατεί διαφορετική μεταχείριση για τους αλλοδαπούς που διαπράττουν μικροαδικήματα σε σχέση με τους Έλληνες. Οι αλλοδαποί εγκλείονται με μεγαλύτερη ευκολία στις φυλακές είτε γιατί τους επιβάλλονται ποινές χωρίς ανασταλτική δύναμη στην έφεση είτε γιατί δεν έχουν χρήματα να εξαγοράσουν. Αποτέλεσμα είναι να δημιουργούνται γκέτο αλλοδαπών μέσα στις φυλακές και να καταλήγουμε σε συγκρούσεις συχνά αιματηρές μεταξύ Ελλήνων και αλλοδαπών κρατουμένων. (21/11/1995, σελ.14)

Οι Αλβανοί κρατούμενοι παρουσιάζονται λοιπόν ως πρωταίτιοι και βασικοί υπεύθυνοι για τη συνέχιση της εξέγερσης, επειδή διεκδικούν «κομμάτι» από την κυριαρχία τους μέσα στις φυλακές, ενώ η αντιπαράθεση μεταξύ Ελλήνων και αλλοδαπών συμβάλλει στη διάκριση των τελευταίων, ως μιας από τις συγκροτημένες ομάδες «σκληρών κρατούμενων». Στην παγίωση της εικόνας αυτής παραπέμπει η εμφάνιση των αλλοδαπών κρατούμενων ως ιδιαίτερα «σκληρών», «οπλισμένων με αιχμηρά αντικείμενα», και ενταγμένων σε «κυκλώματα μαφίας». Είναι σαφές ότι τέτοιου τύπου περιγραφές υπερτονίζουν την εγκληματική δράση του αλλοδαπού, και

κυρίως τις όψεις της μη ελέγξιμης δραστηριότητας που δείχνει «αποφασισμένη για όλα». Η σκληρότητα και η ακαμψία των Αλβανών κυρίως κρατούμενων αναδεικνύονται σε κεντρικά στοιχεία των ρεπορτάζ της εφημερίδας των ΝΕΩΝ.

ΤΟ ΒΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ

Το ΒΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ κινείται στην ίδια οπτική των ΝΕΩΝ «κερδίζοντας» μία συνέντευξη του Υπουργού Δικαιοσύνης Ι. Ποττάκη. Ωστόσο, οι συμμορίες και η εσωτερική μαφία των φυλακών όπου Ρουμάνοι και Αλβανοί αποτελούν μία από τις τρεις μεγάλες ομάδες αποτελούν για την εφημερίδα το βασικό πρόβλημα του σωφρονιστικού συστήματος. Διαβάζουμε:

«Στον Κορυδαλλό τρεις μεγάλες ομάδες, τρεις κλίκες συγκρούστηκαν για την επικράτησή τους στον χώρο. Από την μία οι Αλβανοί. Ο σκληρός πυρήνας τους συγκροτείται από εκατό περίπου άτομα. Αντιπαρατέθηκαν ζητώντας κομμάτι από την πίτα εξουσίας μέσα στον Κορυδαλλό, από τους κυρίαρχους: τους Έλληνες κρατούμενους, που διαθέτουν την ισχυρότερη και την πιο οργανωμένη ομάδα, την κλίκα που είχε το πάνω χέρι. Η Τρίτη ομάδα ήταν οι Ρουμάνοι. Η αντιπαράθεσή τους με τους Αλβανούς ήταν κατά πολλούς και το φιτίλι που άναψε τη φωτιά της εξέγερσης.» (19/11/1995, σελ. Α53)

Παραθέτουμε και τους τίτλους των ρεπορτάζ που αναδεικνύουν ως κυρίαρχο πλαίσιο αυτό της συμπλοκής μεταξύ των συμμοριών.

Πίνακας 8: ΤΟ ΒΗΜΑ: Εξέγερση του Κορυδαλλού - Τίτλοι ρεπορτάζ

Τίτλοι	Ημερ.	Εκταση
Συνέντευξη Ι. Ποττάκης "Μόλις το θερμόμετρο πέσει τα τζιτζίκια θα χαθούνε/ Στο έλεος των συμμοριών : Νεκρό το σωφρονιστικό σύστημα. Η πλειονότητα των κρατουμένων παραμένουν όμηροι του οργανωμένου εγκλήματος και της εσωτερικής μαφίας. Ανύπαρκτη η παρέμβαση της πολιτείας/ Στα άδυτα της φυλακής: Οι συμμορίες, οι κλίκες, τα συμφέροντα. Χρηματιστήριο ο κορυδαλλός/ Ποιος θα πληρώσει τον λογαριασμό/ Η λαγνεία του Αλκατράζ/ Η προσωπογραφία του δεσμοφύλακα/ Οι άλλοι ανήλικοι του Κορυδαλλού : Τα παιδιά που κατοικούν δίπλα στη μεγαλύτερη φυλακή/ Κρατούνται διπλάσιοι από όσους χωράνε	19/11/ 1995	4 σελίδες
Πως μπαίνουν τα ναρκωτικά στις φυλακές. Οι νονοί και το εμπόριο/ Η ανθρωπογεωγραφία των κρατουμένων	26	2 σελίδες

ΕΘΝΟΣ

Το ΈΘΝΟΣ πλαισιώνει την εξέγερση σε σχέση με το εσωτερικό ξεκαθάρισμα λογαριασμών μεταξύ των συμμοριών. Η εφημερίδα αναφέρεται στη μαφία των φυλακών και την καθιστά υπεύθυνη για την αδρανοποίηση των προτάσεων που στόχο είχαν τις αλλαγές στο σωφρονιστικό σύστημα. Αυτό που ενδιαφέρει την εφημερίδα περισσότερο και από την προβολή των συμμοριών που δρουν στον Κορυδαλλό είναι η προβολή των κυβερνητικών προτάσεων. Εκεί άλλωστε αποσκοπούν και οι τίτλοι : «Σαμποτάζ στην εξυγίανση των φυλακών. Η μαφία μπλοκάρει τις απόπειρες εκσυγχρονισμού του σωφρονιστικού συστήματος». Οι περιγραφές της εφημερίδας δεν επικεντρώνονται, ωστόσο, τόσο στις συμμορίες όσο στις κυβερνητικές προτάσεις.

Πίνακας 9: ΈΘΝΟΣ : Εξέγερση του Κορυδαλλού - Τίτλοι ρεπορτάζ

Τίτλοι	Ημ.	Εκταση
Άγρια νύχτα στον Κορυδαλλό. Εξέγερση 1200 κρατουμένων. Όμηροι 8 δεσμοφυλάκων. Η αστυνομία φοβόταν μπουρλότο στις δεξαμενές πετρελαίου.	15/11/1995	Πρώτη σελίδα
Νύχτα θρίλερ στον Κορυδαλλό. 1200 κρατούμενοι κατέλαβαν τις φυλακές κρατώντας 8 ομήρους.	15	1 σελίδα
Σαμποτάζ από τη μαφία των φυλακών. Έληξε η εξέγερση των κρατουμένων στον Κορυδαλλό με διαπραγματεύσεις. Πως αδρανοποιήθηκαν οι προτάσεις για αλλαγές στο σωφρονιστικό σύστημα.	16	Πρώτη σελίδα
Κορυδαλλός ώρα μηδέν. Σαμποτάζ στην εξυγίανση των φυλακών. Η μαφία μπλοκάρει τις απόπειρες εκσυγχρονισμού του σωφρονιστικού συστήματος. Η εξέγερση καρέ-καρέ/ Στο χρονοντούλαπο οι προτάσεις της διακομματικής/ 10 «κατηγορώ για την πολιτική αδιαφορία/ Τα αιτήματα των κρατουμένων-τοξικομανών.	16	2 σελίδες
Χάος στον Κορυδαλλό. Συμπλοκές, μαχαιρώματα, ξυλοδαρμοί και εισβολή των ΜΑΤ. Τρεις νεκροί από χάπια/ Δεκάδες τραυματίες	17	Πρώτη σελίδα
Νύχτα τρόμου. Φρίκη στις φυλακές του χάους. Απόπειρα απόδρασης και επέμβαση των ΜΑΤ. Έκκληση Ποττάκη για αυτοσυγκράτηση/ Φρίκη στις φυλακές του χάους. Άγριες ώρες στον Κορυδαλλό. Τρεις νεκροί από ναρκωτικά χάπια. 23 τραυματίες. Μάχες στα κελιά μεταξύ κρατουμένων/ Συμπλοκές και ξυλοδαρμοί όλη τη νύχτα/ Όρους βάζουν και οι φύλακες/ Άμεσα μέτρα υπόσχεται ο Ποττάκης/ Στο χορό και οι γυναίκες	17	3 σελίδες
Κολέγιο Κορυδαλλού. Και τρόμος για ολοκαύτωμα. Οι σκληροπυρηνικοί απειλούν με μπουρλότο στις δεξαμενές πετρελαίου.	18	Πρώτη σελίδα
Στο έλεος 400 σκληρών οι φυλακές. Τρομοκρατία, ξυλοδαρμοί και μαχαιρώματα από ομάδα κρατούμενων που έχουν κάνει κατοχή και απειλούν με νέο Αρκάδι/ Άγρια δολοφονία 30χρονου από αδίστακτους κρατούμενους/ Σπαραγμός από τη μάνα 26χρονου/ Δίωξη υπευθύνων για το μακελειό. Για ανθρωποκτονία, εμπρησμό, ναρκωτικά στις φυλακές/ Αναβρασμός σε Γιάννενα, Κέρκυρα, Βόλο/ «Δογματικός τηλεδικαστής ο Παν. Κωστάκος	18	3 σελίδες
5 φυλακές έτοιμες να εκραγούν. Η περιέργη σύμπτωση της μεταγωγής Δαναλάτου πριν από την εξέγερση/ Ρεκόρ υπεραρίθμων στον Κορυδαλλό/ Σε απόσταση 8 μέτρων από 10 σχολεία/ Φως στο φρικτό έγκλημα.	19	2 σελίδες

ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ

Η ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, τέλος, πραγματεύεται την εξέγερση μέσα από την ανάδειξη των διαφορετικών πλευρών της, χωρίς να επιμένει αποκλειστικά στις συμμορίες των φυλακών, ενώ παραχωρεί βήμα στις καταγγελίες και τα αιτήματα των κρατούμενων. Εκεί που η εφημερίδα συγκλίνει με τις τρεις προηγούμενες είναι στην απόδοση ευθυνών για το ξέσπασμα της εξέγερσης στους αλλοδαπούς κρατούμενους παρουσιάζοντας τους Έλληνες επιφυλακτικούς, όπως άλλωστε μαρτυρά ο πρωτοσέλιδος τίτλος της εφημερίδας στις 15 Νοεμβρίου αλλά και το παρακάτω απόσπασμα: «Στα επεισόδια πρωτοστάτησαν 350 κρατούμενοι κυρίως Αλβανοί και Ρουμάνοι, σε αντίθεση με τους Έλληνες κρατούμενους που ήταν στην αρχή επιφυλακτικοί.» (15/11/1995, σελ.7).

Στη συνέχεια η ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ «πολιτικοποιεί» την εξέγερση μέσα από την παρουσίαση τόσο των απόψεων των κομμάτων και των πολιτικών πρωτοβουλιών για την επίλυση των προβλημάτων του σωφρονιστικού συστήματος, όσο και μέσα από την προβολή των προβλημάτων του Κορυδαλλού, όπου το υψηλό ποσοστό των αλλοδαπών, με δυσκολίες προσαρμογής, αποτελεί μία από τις παθογένειες των φυλακών.

Πίνακας 10: ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ : Εξέγερση του Κορυδαλλού - Τίτλοι ρεπορτάζ

Τίτλοι	Ημ.	Εκταση
Εξέγερση μαμούθ στον Κορυδαλλό. Πρωτοφανής στάση με συμπλοκές μεταξύ Ελλήνων και αλλοδαπών κρατούμενων και ομήρους γιατρούς και φύλακες.	15	1 σελίδα
Κορυδαλλός: Η πιο μεγάλη εξέγερση. Ολονυκτία με καταλήψεις, φωτιές και 7 ομήρους. Πρωταγωνιστές στην εξέγερση αλλοδαποί κρατούμενοι - Οι Έλληνες διαφωνούσαν	15	1/4 σελίδα
Όλα σε μία κλωστή: Σε κρίσιμη φάση οι διαπραγματεύσεις με τους κρατούμενους: Ομηρίας συνέχεια/ Ελεύθεροι οι όμηροι, σύμφωνα για τα αιτήματα. Ξαφνική εκτόνωση τη νύχτα καθώς η γέφυρα διαλόγου οδήγησε σε συμφωνία του Γ.Γ. του υπ. Δικαιοσύνης και εκπροσώπων των κρατούμενων /Δεν είμαστε μεταλλαγμένα ανθρωποειδή. Επιστολή κρατούμενων: Η φυλακή είναι ο σκουπιδοτενεκές των ανθρώπινων υπάρξεων. Μας εξοντώνετε. Ποττάκης: Είμαστε υποχρεωμένοι να περιμένουμε /Αποχή από το συσσίτιο σε Πάτρα, Χαλκίδα, Αλικαρνασσό/ Ο ρόλος του Μπαλάφα/ Ο ρόλος του Αραβαντινού / Ο Δεκάλογος των αιτημάτων που έστειλαν στο υπ. Δικαιοσύνης/ Κορυδαλλός ο Υπουργοφάγος/ Κάτοικοι : και με εμάς τι θα γίνει	16	6 σελίδες
Κορυδαλλός: Εκτόνωση τη νύχτα : Ελεύθεροι οι όμηροι, μικροσυμπλοκές ΜΑΤ και κρατούμενων	16	Μισή σελίδα
Εδώ Κορυδαλλός... Εκεί Πολυτεχνείο. Μία εξέγερση ράπισμα στην πολιτεία αποκαλύπτει το κοινωνικό της πρόσωπο/ κραυγή ανηλίκων: Αυτή δεν είναι φυλακή	17	1 σελίδα
Τρεις νεκροί, Ολονύχτιο θρήλερ και χάος: 25 κρατούμενοι μέχρι στιγμής τραυματίες/ Την εξέγερση των ζωντανών -νεκρών παρακολούθησε όλη η	17	4 σελίδες

Ελλάδα /Εμφανίστηκε ο Ποττάκης, δήλωσε, υποσχέθηκε/ Απόπειρα απόδρασης άναψε την εξέγερση /Κραυγή απόγνωσης από τους ανήλικους κρατούμενους "Είμαστε παιδιά και εμείς"/ Άρθρο Φυντανίδη : Η εξέγερση		
Ώρες αγωνίας και αβεβαιότητας: Φόβοι και φήμες μεγαλώνουν μέρα με τη μέρα/ Ανησυχία καθώς ακούγονται κάποιιοι να σκάβουν/ Επέμβαση Κόκκινου για τον Αραβαντινό Κραυγές αγωνίας από τα συντρίμια/ Μας γέμιζαν με χάπια τις χούφτες/ Συμπαράσταση με αποχή συσσιτίου/ Αποφυλακίστηκε κρατούμενος που τον ξέχασαν στην απομόνωση: "Ρε σεις, εγώ βγαίνω σήμερα/ Χυτήρης: Θα πέθαιναν έτσι και αλλιώς οι τρεις/ Γενική η διάλυση/ Η πρέζα της εξέγερσης /Πορίσματα που καίνε / Σε απευθείας σύνδεση	18	4 σελίδες
Γ. Ποττάκης Οι μέσα με εμπιστεύθηκαν περισσότερο από τους έξω. Δεν αποκλείω τη μεθαδόνη από τις φύλακές. Πετάξτε τα τσεκούρια χωρίς "τι και ποιος" /Εκρηκτικό κοκτέιλ υπερπληθυσμού και ναρκωτικών. Τελευταίες απόπειρες πριν από την παράδοση	19	3 σελίδες
	20	2 σελίδες

2. ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ – ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ- ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ : Οι κυβερνητικές ευθύνες και οι εγκληματικές φιγούρες των αλλοδαπών

Οι τρεις αυτές εφημερίδες, από τα πρώτα κιόλας δημοσιεύματά τους, επικεντρώνονται στις κυβερνητικές ευθύνες. Η μετάθεση του προβλήματος στις ευθύνες της κυβέρνησης τείνει να εξυπηρετεί την αντιπολιτευτική γραμμή των εφημερίδων. Προκειμένου ο καταλογισμός των κυβερνητικών ευθυνών να είναι αποτελεσματικός, αυτές υπερτονίζονται με αποτέλεσμα οι συγκρούσεις μεταξύ των κρατουμένων να περιθωριοποιούνται.

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ

Με τους υπέρτιτλους «Κράτος οπερέτα», «Γενική διάλυση», ο ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ εστιάζει τη θεματολογία του στις κυβερνητικές ευθύνες παραμερίζοντας τις εσωτερικές συγκρούσεις ανάμεσα στους Έλληνες και αλλοδαπούς κρατούμενους. Η εφημερίδα αναδεικνύει εκείνες τις πλευρές της εξέγερσης που στοχοποιούν την κυβερνητική δράση: οι επιπτώσεις της εξέγερσης στη δυσφήμιση της χώρας στο εξωτερικό, οι «ανυπολόγιστες ζημιές» της εξέγερσης, η κρατική αδράνεια («Ο Παπανδρέου κοιμάται μακάρια στην Εκάλη»), η παραλυσία των κρατικών αξιωματούχων («Παραδόθηκε η κυβέρνηση») και η ανικανότητά τους να ελέγξουν τους στασιαστές («Παραδόθηκε ο Ποττάκης στους φονιάδες»), είναι μερικά μόνο από τα θέματα στα οποία επιμένει η εφημερίδα με τίτλους αρκετά δεικτικούς.

Πίνακας 11: ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ: Εξέγερση του Κορδαλλού - Τίτλοι ρεπορτάζ

Τίτλοι	Ημ.	Εκταση
Κορδαλλός: Νύχτα ανωμαλίας, Ομαδικές απόπειρες απόδρασης και συνεχείς πυροβολισμοί./ 1100 κρατούμενοι με επικεφαλής τον Μπαλάφα κατέλαβαν τις φυλακές/ 8 όμηροι/ έξι βαριά τραυματίες	15	1 σελίδα
Νύχτα ανωμαλίας. Ο Μπαλάφας αρχηγός της γενικής εξέγερσης	15	Πρώτο θέμα
Εδώ Κορδαλλός: Παραδόθηκε άνευ όρων η κυβέρνηση στους φονιάδες	16	1 παράγραφος
Η κατάληψη του Κορδαλλού. Παραδόθηκε η κυβέρνηση. Το Υπουργείο έκανε δεκτά όλα τα αιτήματα των κρατουμένων. Απελευθερώθηκαν μετά από 30 ώρες και οι υπόλοιποι όμηροι./ Βαρυποινίτες στην εξουσία. Κλίμα τρόμου και ανασφάλεια μετά την πρωτοφανή για τα χρονικά εξέγερση. Εβερτ: Δεν έμεινε τίποτα όρθιο στον τόπο/ Η χειρότερη φυλακή της Ελλάδας	16	3 σελίδες
Λουτρό αίματος στον Κορδαλλό. Κρέμασαν και έκαψαν αλλοδαπό κρατούμενο/ Άλλοι τρεις νεκροί και δεκάδες τραυματίες- Σε κόμα τουλάχιστον 30 από ψυχοφάρμακα-Κακοποίηση ανηλίκων/ Δεν τρέχει τίποτα για τον Ποττάκη. ΝΔ: Οι παραιτήσεις είναι το λιγότερο που πρέπει να γίνει	17	2 σελίδες
Κορδαλλός : Κρέμασαν και έκαψαν αλλοδαπό κρατούμενο . Έφοδοι για αποδράσεις. Άλλοι τρεις νεκροί και δεκάδες τραυματίες/ ΤΑ κανάλια στην εξουσία/ Ο Παπανδρέου κοιμάται μακάρια στην Εκάλη	17	Μισή σελίδα
Εδώ Κορδαλλός : Κράτος οπερέτα. Ποντίκια στο ναυάγιο του κράτους. Την τραγική εικόνα διάλυσης και την κυβερνητική ανυπαρξία κατήγγειλε ο Μ. Εβερτ- Επερώτηση και στη Βουλή/ Ένταση στις φυλακές Ιωαννίνων και Βόλου/ "Ταινία τρόμου δίχως τέλος". Για 4η μέρα συνεχίστηκε το χάος - ΟΙ βαρυποινίτες δολοφονούν προς εκφοβισμό συγκρατούμενους και "ροκανίζουν" το κτίριο για να αποδράσουν/ Κραυγή αγωνίας από τους γονείς : Αφήστε μας να μπούμε μέσα!	18	4 σελίδες
Κορδαλλός: Βροχή οι απόπειρες απόδρασης/ "Φυλακισμένοι στα συμφέροντα": Ποιοι και γιατί μεθόδευσαν την κόλαση στις φυλακές Κορδαλλού: Ψαρούδα-Μπενάκη : "Χειρισμοί αποτυχίας από το ΠΑΣΟΚ", Παπαδογούλας "Αφησαν την εξέγερση να εξελιχθεί σε τραγωδία/20 δις ο νέος Κορδαλλός: Το ύψος της δαπάνης "αγκάθι" για την κυβέρνηση/ Άποψη του Κατσαντώνη "Το κράτος της πρέζας"	19	5 σελίδες
Κράτος Πρέζας. Πως έγιναν οι φυλακές αποθήκες ανθρώπων / 73 εκατ. Την ημέρα ο ναρκω τζίρος πίσω από τα κάγκελα. Εφιαλτικοί αριθμοί για τη διάλυση της Παιδείας και την ανεργία των νέων.	19	Μισή σελίδα
Εδώ Κορδαλλός. Ο Ποττάκης παραδόθηκε άνευ όρων στους κατάδικους	20	1 παράγραφος
Ο Ποττάκης παραδόθηκε στους φονιάδες. Μετά από πέντε 24ωρα τρόμου και αιματοχυσίας. Έληξε η εξέγερση -τεράστιες καταστροφές -Πάνω από 70 κρατούμενοι στο νοσοκομείο	20	2 σελίδες
Η ώρα του απολογισμού για τον Κορδαλλό. Από αύριο το επισκεπτήριο στους φυλακισμένους. Τεράστιες οι ζημιές, πλήρης καταστροφή στο κατάστημα των ανηλίκων	21	1 σελίδα

Ο ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ αντιμετωπίζει εκ των προτέρων τους αλλοδαπούς κρατούμενους σαν πληγή του σφραγιστικού συστήματος. Το ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι η εφημερίδα προχωρά στην ένταξή τους σε κατηγορία διακριτή από τους

τοξικομανείς, τις γυναίκες, τους ανήλικους και τους κατάδικους που ταξινομούνται ανάλογα με την ποινή που τους έχει επιβληθεί. Διαβάζουμε στο κείμενο που ακολουθεί τον πίνακα των στατιστικών των «φυλακισμένων κατά κατηγορία»: «Το 40% των κρατούμενων είναι αλλοδαποί, στην πλειονότητά τους Αλβανοί, που είναι καταδικασμένοι για εγκλήματα. Αυτοί, όπως φάνηκε στην τελευταία εξέγερση στον Κορυδαλλό αποτελούν μία μεγάλη πληγή για τις φυλακές, αφού πρόκειται για έναν από τους πιο «σκληρούς πυρήνες» της εξέγερσης. Δύο ακόμη προβλήματα είναι τα ναρκωτικά και το AIDS» (Ε.Τ., 16/11/1995, σελ.38).

Τα δημοσιεύματα σχετικά με τις συγκρούσεις μεταξύ αντίπαλων συμμοριών είναι ποσοτικά πολύ λιγότερα και αποφορτισμένα σε σχέση με τις άλλες εφημερίδες. Διαβάζουμε σε ένα δημοσίευμα της εφημερίδας: «Στο μεταξύ συνεχίζεται το ξεκαθάρισμα λογαριασμών ανάμεσα σε αντίπαλες συμμορίες, με αποτέλεσμα οι πιο σκληρές από αυτές να μπλοκάρουν τη διαδικασία διευθέτησης της κρίσης. Σύμφωνα με υπαλλήλους της φυλακής, σήμερα υπάρχουν τρεις συμμορίες μία αλλοδαπών με αρχηγούς δύο αδέρφια Αλβανών και δύο ελληνικές, επικεφαλής των οποίων είναι γνωστοί βαρυνιοίτες.» (ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, 19/11/1995).

ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ

Η ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, όπως και ο ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, στρέφει από την αρχή της κάλυψης του γεγονότος τα βέλη της στην κυβέρνηση, αποδίδοντάς της την αποκλειστική ευθύνη της κρίσης. Οι παράγοντες που θα έτειναν να συσκοτίσουν το βασικό αυτό πλαίσιο παραμερίζονται. Είναι, ωστόσο, ενδιαφέρον ότι η εφημερίδα περιγράφει με τα πιο μελανά χρώματα τους στασιαστές αλλοδαπούς κρατούμενους ενώ τους σκιαγραφεί μέσα από ιδιαίτερος επιθετικά χαρακτηριστικά.

Παραθέτουμε αρχικά κάποιους τίτλους ρεπορτάζ όπου η κυβέρνηση κρατά τον πρωταγωνιστικό ρόλο των ευθυνών και στη συνέχεια θα περάσουμε στην εξέταση των εγκληματικών χαρακτηριστικών των κρατούμενων.

Πίνακας 12: ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ: Εξέγερση του Κορυδαλλού - Τίτλοι ρεπορτάζ

Τίτλοι	Ημερ	Εκταση
Υποπτη εξέγερση . Στις φλόγες ο Κορυδαλλός. Τραυματίες- Υπεύθυνη η κυβέρνηση	15	1 παράγραφος
Με οργανωμένο σχέδιο η εξέγερση. Ολονύχτιο θρίλερ στις φυλακές Κορυδαλλού- Όμηροι των κρατούμενων έξι δεσμοφύλακες, ένας νοσοκόμος και ένα ψυχίατρος- έξι στασιαστές στο νοσοκομείο/ Να μην επέμβουν τα ΜΑΤ ζητούν οι στασιαστές/ Οργισμένοι οι κάτοικοι ζητούν την απομάκρυνση των φυλακών	15	1 σελίδα

Κράτος Οπερέτα: Κρατούμενη η κυβέρνηση. Θεατές των γεγονότων οι υπουργοί δικαιοσύνης και δημοσίας τάξης- δικούς τους νόμους έκαναν οι στασιαστές/ Η τηλεόραση υποκαθιστά την πολιτεία/ Ώρες αγωνίας για τους συγγενείς/ Να μεταφερθεί αλλού το σωφρονιστικό κατάστημα ζητούν οι κάτοικοι της περιοχής	16	2 σελίδες
Γίναμε κράτος οπερέτα- γενική διάλυση. Ευθύνες σε Ποττάκη- Βαλυράκη. Απούσα η κυβέρνηση- Θεατές οι υπουργοί/ Έβερτ : τίποτα δεν έχει μείνει όρθιο/ Ελεύθεροι οι όμηροι έπειτα από παζάρι 30 ωρών.	16	Πρώτο θέμα
Κορυδαλλός : ώρα-μηδέν. Κυβέρνηση για τα σίδερα. ΝΔ: Να παραιτηθεί αμέσως ο υπουργός δικαιοσύνης. Εφιάλης με 4 νεκρούς, 18 τραυματίες και 30 κρατούμενους σε κώμα από ναρκωτικά/Ο Ποττάκης ανύπαρκτος/ Έκαψαν ζωντανό κρατούμενο στο κελί του. Νύχτα θανάτου και τρόμου στον Κορυδαλλό- Τα δραματικά γεγονότα πιστοποίησαν το χάος στις φυλακές και την ανυπαρξία της κυβέρνησης. Δεσμώτες του φόβου και μετά την ομηρία/	17	3 σελίδες
Νύχτα θανάτου στις φυλακές Κορυδαλλού. Φρίκη έκαψαν ζωντανού κρατούμενο	17	Πρώτο θέμα
Διέλυσαν το Κράτος: Γελοιοποιήσατε την Ελλάδα/ Οι βαρυποινίτες γράφουν νόμους: Γίναμε κράτος του Κορυδαλλού- χάος και βία στις Φυλακές/ Βασίλειο Φρίκης και παραλογισμού/ Τραγική η ανικανότητα της κυβέρνησης και του υπουργείου δικαιοσύνης να αντιμετωπίσουν τις εξελίξεις στις φυλακές.	18	4 σελίδες
Κράτος των μασκοφόρων και του Κορυδαλλού. Δεν υπάρχει κυβέρνηση. Το ΠΑΣΟΚ διέλυσε τα πάντα/ Φυλακές : το φιλμ της φρίκης	18	Πρώτο θέμα
Ο Κορυδαλλός στο κλουβί της μαφίας και των φυλακών. Τι γίνεται μέσα στις φυλακές	19	2 σελίδες
Το "κράτος" των φυλακών. Του τρύπησαν καρδιά και πνευμόνια . Τα ανθρωπόμορφα κτήνη σκότωσαν τον 27 χρονο κρατούμενο/ ΟΙ ζημιές φτάνουν τα 800 εκατ./ Η Ελλάδα διασύρεται πάλι στο εξωτερικό/ ο ένας πάνω στον άλλο	20	2 σελίδες

Στα αποσπάσματα που ακολουθούν η εφημερίδα θέτει σε αντιπαράθεση τον Έλληνα με τον αλλοδαπό κρατούμενο. Ο αλλοδαπός είναι άγριος και βίαιος, λειτουργεί υπό την επήρεια ναρκωτικών, είναι εφοδιασμένος με αιχμηρά αντικείμενα τα οποία χρησιμοποιεί στις συμπλοκές, δεν υπακούει σε κανένα παρά στους δικούς του νόμους και δεν υποκύπτει μπροστά σε τίποτα, επιθυμεί τη συνέχιση της εξέγερσης και πρωτοστατεί στις βιαιότητες και τις συγκρούσεις. Σύμφωνα με τα δημοσιεύματα οι αλλοδαποί είναι αποφασισμένοι να τραβήξουν στα άκρα την εξέγερση. Παράλληλα, η εφημερίδα σημειώνει ότι η αριθμητική τους παρουσία αποτελεί ένα από τα πλέον βασικά προβλήματα των φυλακών. Απέναντι στους αλλοδαπούς, οι Έλληνες κρατούμενοι «προστατεύουν» τους ομήρους, μειοψηφούν αριθμητικά απέναντι στους αλλοδαπούς, είναι πιο ήρεμοι και λογικοί χωρίς να εμφανίζονται ότι πρωτοστατούν στις βιαιότητες ενώ έχουν σε μεγάλο βαθμό υποστεί τις επιθέσεις των αλλοδαπών.

Όλοι (οι όμηροι) είναι καλά στην υγεία τους. Οι όμηροι φέρονταν να «προστατεύονται» από τους Έλληνες κρατούμενους, οι οποίοι λειτουργούσαν μέσα στη διαλυμένη φυλακή

ως αντίβαρο των αλλοδαπών κρατούμενων, που κάτω από την επήρεια υπνωτικών και ναρκωτικών συμπλέκονταν με μαχαίρια και σπασμένα τζάμια με άλλους κρατούμενους. Από αυτές τις συμπλοκές και τη χρήση ναρκωτικών μεταφέρθηκαν στο νοσοκομείο οκτώ κρατούμενοι. Ουσιαστικά, οι κρατούμενοι ήταν χωρισμένοι σε δύο «μπλοκ», αυτό των αλλοδαπών, όπου τον πρώτο ρόλο είχαν οι Αλβανοί, και των Ελλήνων όπου η κατάσταση ήταν συγκεχυμένη. Οι Έλληνες κρατούμενοι, οι οποίοι μειοψηφούν αριθμητικά έναντι των αλλοδαπών και χαρακτηρίστηκαν από τους σωφρονιστικούς υπαλλήλους ως πιο «ήρεμοι» και «λογικοί» ήταν χωρισμένοι σε δύο ομάδες. (ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 16/11/1995, σελ.14).

Με το επίσημο κράτος να είναι σκανδαλωδώς απών, η μεγαλύτερη φυλακή της χώρας είναι πλέον παραδομένη στους «μπράβους» και τους «νονούς της νύχτας» από τη μία πλευρά και τους εκλεκτούς της «αλβανικής μαφίας» από την άλλη, δύο «φατρίες» που συμπλέκονται μεταξύ τους για τον έλεγχο του Κορυδαλλού, με τραγικό αποτέλεσμα να μετράμε ήδη τα πρώτα ανθρώπινα θύματα. (ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 17/11/1995, σελ. 13).

Η είσοδος των Αλβανών λέγεται ότι έχει αντιστρέψει δραματικά τους συσχετισμούς δυνάμεων. Οι ανήλικοι αλλοδαποί σπάζουν τζάμια από τα παράθυρα και στη συνέχεια τα χρησιμοποιούν σαν μαχαίρια. Το ίδιο κάνουν και με τις λάμες που φτιάχνουν από σίδερα των κρεβατιών. Ειδικά για τους νεαρούς Αλβανούς η κατάσταση είναι πολύ πιο δύσκολη, αφού δεν υποκύπτουν μπροστά σε τίποτα. Για να επιβιώσει ανήλικος στο Σωφρονιστικό κατάστημα πρέπει να ανήκει σε συγκεκριμένες ομάδες που έχουν διαμορφωθεί. (ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, «Διέλυσαν το Κράτος», 18/11/1995 σελ.14).

Οι Αλβανοί κρατούμενοι των δικαστικών φυλακών Κορυδαλλού, που θεωρούνται οι πλέον βίαιοι της εξέγερσης, «ακούν στους δικούς τους νόμους» και είναι σε πλήρη αντιπαλότητα με τους Έλληνες έγκλειστους. Οπλισμένοι με ...τρυπάνια, μαχαίρια, σιδερολοστούς και κομμάτια από σπασμένα τζάμια, οι περίπου 300 Αλβανοί κρατούμενοι του Κορυδαλλού πρωτοστατούν στις βιαιότητες και τις συγκρούσεις σώμα με σώμα που γίνονται σε όλες τις πτέρυγες της φυλακής (...). Οι αλλοδαποί κρατούμενοι φέρονται αποφασισμένοι να «τραβήξουν τ' άκρα» με προεξάρχοντες τους Αλβανούς, «σκληρούς νομούς τους υποκόσμου» (ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 17/11/1995, σελ.14)

Ο νόμος της ζούγκλας και το «δίκαιο» του ισχυρού κυριαρχούν στις φυλακές που εδώ και έξι μέρες έχουν μετατραπεί σε ένα «ανεξάρτητο» στο οποίο έχουν «κράτος και εξουσία» η φρίκη και ο παραλογισμός. Οι περίπου 1400 κρατούμενοι έχουν χωριστεί σε ομάδες που αντιπαλεύουν άγρια μεταξύ τους, για το ποια θα επικρατήσει. Οι πιο σκληροί είναι οι Αλβανοί, οι οποίοι έχουν δημιουργήσει μία δική τους ζώνη ελέγχου και, κραδαίνοντας τα μαχαίρια, δεν δέχονται να ακούσουν ούτε κουβέντα για τον τερματισμό της εξέγερσης. (ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ της Κυριακής, 19/11/1995, σελ.8).

Το πρόβλημα του υπερπληθυσμού των φυλακών δημιουργείται κυρίως από το γεγονός ότι 2500 από τους 5939 κρατούμενους των ελληνικών φυλακών είναι αλλοδαποί. Από αυτούς οι 820 είναι Αλβανοί. Οι τελευταίοι θεωρούνται από τους πλέον σκληρούς και βρίσκονται σε συνεχή διαμάχη με τους Έλληνες συγκρατούμενους τους αλλά και τους υπόλοιπους αλλοδαπούς. (ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 20/11/1995, σελ. 49).

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ εστιάζει το ενδιαφέρον της στις ζημιές και στο μέγεθος της καταστροφής που έχει προξενήσει η εξέγερση αναζητώντας ευθύνες στους κρατικούς αξιωματούχους («Υπουργοί και κρατικοί παράγοντες ως θεατές παρακολουθούν το τηλεοπτικό σόου της καταστροφής και κατάλυσης του κράτους»). Και σε αυτή την περίπτωση οι συμπλοκές μεταξύ Ελλήνων και αλλοδαπών κρατούμενων απασχολούν λιγότερο την εφημερίδα, ενώ σημαντικές είναι οι αναφορές της εφημερίδας στην εξέταση των προβλημάτων του Κορδαλλού.

Πίνακας 13: ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ : Εξέγερση του Κορδαλλού - Τίτλοι ρεπορτάζ

Τίτλοι	Ημερ.	Εκταση
Γενική εξέγερση στον Κορδαλλό. Κρατούμενοι από όλες τις πτέρυγες κατέλαβαν το μεγαλύτερο τμήμα των φυλακών. Όμηροι έξι σωφρονιστικοί	15/11/ 1995	1 παράγραφος
Κορδαλλός: Εξέγερση με 7 ομήρους	15	1 παράγραφος
Ανοιχτή φυλακή ο Κορδαλλός: Ζημιές εκατοντάδων εκατομμυρίων στις εγκαταστάσεις. Έρευνες προς κάθε κατεύθυνση/ Οι μεγαλύτερες εξεγέρσεις σε φυλακές/ 245 νέοι κρατούμενοι την τελευταία εβδομάδα.	16	1 σελίδα
Κορδαλλός: Παρακράτος εν δράσει. Άνομα συμφέροντα πίσω από την εξέγερση κρατουμένων.	16	Μισή σελίδα
Χάος στις φυλακές του Κορδαλλού. Συμπλοκές μεταξύ Ελλήνων και αλλοδαπών κρατουμένων -Απόπειρα απόδρασης	17	Μισή σελίδα
Βία και θάνατοι στον Κορδαλλό. Περιορισμένης εκτάσεως επέμβαση ειδικών δυνάμεων	17	Πρώτο θέμα
Κορδαλλός : Συμφωνία για ήρεμη νύκτα. Μεταξύ αρχών και κρατουμένων	18	1/4 σελίδα
Κορδαλλός : Θέατρο παραλόγου. Η διοίκηση υπέβαλε παραίτηση- Ο υπουργός παραμένει/ καταδικάζουν τα κόμματα/ Εκτενή ρεπορτάζ από τα ειδησεογραφικά πρακτορεία/ Οι γονείς αγωνιούν για τα παιδιά τους/ Το καζάνι βράζει για τέταρτη μέρα: Εκτέλεσαν με αγριότητα κρατούμενο- Πάνω από σαράντα οι τραυματίες. Στην Κασαβέτεια 30 ανήλικοι/ Εκτέλεση δι' απαγχονισμού	18	2 σελίδες
Γεγονότα ντροπής σε Πολυτεχνείο - Κορδαλλός. Υπουργοί και κρατικοί παράγοντες ως θεατές παρακολουθούν το τηλεοπτικό σόου της καταστροφής και κατάλυσης του κράτους. Επιφανειακή ηρεμία στις φυλακές/ Ξεχασμένοι από την Πολιτεία: Οι ελληνικές φυλακές δεν έχουν τίποτα το σωφρονιστικό. Υπουργοί και κυβερνήσεις έρχονται και παύονται αλλά το αίσχος και ο εξαπονδρισμός των κρατουμένων διατηρείται και επιτείνεται./ Το χρονικό των εξεγέρσεων και αποδράσεων	19	2 σελίδες
Να παραιτηθούν οι υπεύθυνοι: Υπουργοί και κρατικοί παράγοντες ως θεατές παρακολουθούν το τηλεοπτικό σόου της καταστροφής και της κατάλυσης του κράτους (από κοινού με Πολυτεχνείο)	19	Μισή σελίδα
Διπλή έρευνα στο κολαστήριο του Κορδαλλού. Σε πολλές εκατοντάδες εκατομμύρια ανέρχονται οι ζημιές από την εξαήμερη εξέγερση	21	1 σελίδα

Να σημειώσουμε παράλληλα ότι στην ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ οι αλλοδαποί κρατούμενοι παρουσιάζονται ως οι πλέον σκληροπυρηνικοί χωρίς, ωστόσο, η εφημερίδα να προχωρά σε περιγραφές όπως αυτές της ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗΣ.

Δεν υπάρχει ηγετική ομάδα των φυλακισμένων, δεν υπάρχει κανένας συντονισμός, ενώ σκληροπυρηνικοί αλλοδαποί κρατούμενοι εμποδίζουν τις διαπραγματεύσεις. (ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 16/11/1995, 1^η σελίδα)

Όλες οι πτέρυγες είχαν μετατραπεί σε πεδίο μάχης μεταξύ Ελλήνων και αλλοδαπών κρατουμένων οι οποίοι δεν παρέδιδαν τα όπλα –μαχαίρια, κατσαβίδια, σπασμένα γυαλιά και άλλα αιχμηρά αντικείμενα που είχαν στην κατοχή τους. (ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 17/11/1995, σελ.7)

3. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ–ΑΥΓΗ: Τα προβλήματα του σωφρονιστικού συστήματος

Οι δύο εφημερίδες διαφοροποιούνται σημαντικά από τις προηγούμενες στον τρόπο που αντιμετωπίζουν το γεγονός της εξέγερσης προβάλλοντας περισσότερο, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά την Αυγή, τα προβλήματα του σωφρονιστικού συστήματος.

Είναι ενδιαφέρον ότι η ΑΥΓΗ αποφεύγει τις διαχωριστικές αναφορές ανάμεσα σε Έλληνες και Αλλοδαπούς κρατούμενους, ασκώντας ταυτόχρονα κριτική στους όποιους διαχωρισμούς. Παραθέτουμε παρακάτω το άρθρο της ΑΥΓΗΣ το οποίο στηλιτεύει ως δείγμα ρατσισμού το διαχωρισμό που επιχειρούν τα μέσα ενημέρωσης ανάμεσα σε Έλληνες και αλλοδαπούς κρατούμενους.

«Υπάρχει ένας ρατσισμός λοιπόν. Όχι πλέον υφέρπων αλλά ανοικτός. Που έχει αγγίξει το ναδίρ των φυλακών, αλλά και τις υψηλές σφαίρες της διανόησης. Ένας ρατσισμός που από επιπολαιότητα (μόνο;) αποτελεί αντικείμενο προπαγάνδας από τα ΜΜΕ (βεβαίως όχι όλων) (...). Δεν ανεχόμαστε το διαχωρισμό ανάμεσα σε Έλληνες και αλλοδαπούς κρατούμενους. Όχι γιατί δεν υπάρχουν (τυχόν) πρακτικά προβλήματα προς λύσιν, αλλά γιατί, όσον αφορά την κοινωνία, τη συντεταγμένη πολιτεία και τους πολλούς, το κυρίαρχο χαρακτηριστικό όλων των κρατουμένων είναι πως έχουν στερηθεί υπαίτια την ελευθερία τους. (ΑΥΓΗ, 19/11/1995, σελ.3)

Η ΑΥΓΗ όπως φαίνεται παρακάτω, από την παράθεση των τίτλων, είναι από τις λίγες εφημερίδες που ενέταξε, από την αρχή, την εξέγερση στο ευρύτερο πρόβλημα του σωφρονιστικού συστήματος, επιμένοντας στα προβλήματα συνθηκών στις φυλακές και των διεκδικήσεων των φυλακισμένων. Παράλληλα, η εφημερίδα στηλίτευσε το διαχωρισμό μεταξύ Ελλήνων και αλλοδαπών ως προς την υπαιτιότητα εκκίνησης και συνέχισης της εξέγερσης, ενώ αντιμετώπισε το θέμα της εξέγερσης μέσα από τη

δυνατότητα που δόθηκε στην έκφραση των προβλημάτων και των αιτημάτων αν και, όπως επισημαίνει ο τίτλος, ξεκίνησε από τους υποβαθμισμένους αλλοδαπούς κρατούμενους.

Πίνακας 14: ΑΥΓΗ : Εξέγερση του Κορυδαλλού - Τίτλοι ρεπορτάζ

Τίτλοι	Ημερ.	Έκταση
Εκρηκτική κατάσταση στον Κορυδαλλό	15/11/1995	1 παράγραφος
Τυφλή εξέγερση στην εξαθλίωση. Αποσύνθεση του σωφρονιστικού συστήματος. Έκρηξη διάρκειας στον Κορυδαλλό.	16	3/4 σελίδα
Η εξέγερση αποκαλύπτει τις πληγές των φυλακών. ΣΥΝ Πειραιά να απομακρυνθούν από τον Κορυδαλλό. Διαπραγματεύσεις έως αργά χθες με τους φυλακισμένους.	16	Δύο σελίδες
Η εξέγερση δεν έχει υποκινητές. Εύκολο θύμα και πάλι ο Γ. Μπαλάφας.	16	Εμβόλιμο
Οδυνηρός ο επίλογος. Τρεις νεκροί από συγκρούσεις ή χρήση ναρκωτικών	17	1/4 σελίδα
Πλήρης διάλυση στον Κορυδαλλό. Υπόλογη και απούσα η πολιτική ηγεσία. Οδυνηρή κατάληξη της εξέγερσης.	17	3/4 σελίδα
Μέρες βίας και ανικανότητας. Κορυδαλλός: Μία τραγωδία μέσα στο κενό. (Από κοινού με το θέμα του Πολυτεχνείου)	18	1 σελίδα
Το αδιέξοδο παραμένει. Τέσσερις νεκροί, σαράντα τραυματίες, η Εξέγερση συνεχίζεται. Ευθύνες στην κυβέρνηση από την αντιπολίτευση	18	ολόκληρη
Κορυδαλλός: Έτοιμοι για την "παραλαβή"	19	1/4 σελίδα
Φυλακές: Θα περιμένουμε απλώς τις νέες εξεγέρσεις; Η βαρβαρότητα της απόγνωσης./ Φ.Κουβέλης. Δεν αρκεί η αναφορά στα κυκλώματα: Σύγκρουση χρειάζεται / Α.Ρουπακιώτης : Φυλακές με ανθρώπινες συνθήκες/ Παλαιοκαστρίτης: Η κατάσταση ήταν γνωστή στους πολιτικά υπεύθυνους/ Ν. Κωνσταντόπουλος : Η διπλή ευθύνη της πολιτείας/ Συνεχείς υποσχέσεις χωρίς αντίκρισμα/ Η έκθεση της διακομματικής του 94 /Η εξέγερση των προηγούμενων ημερών ξεκίνησε βέβαια από τους αλλοδαπούς και σαφώς υποβαθμισμένους κρατούμενους αλλά έδωσε τη δυνατότητα σε όλους τους πολίτες να εκφράσουν αιτήματα και διεκδικήσεις.	19	3 σελίδες

Είναι χαρακτηριστικό ότι ούτε ο ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ αναφέρεται εκτενώς (εντοπίζουμε μόνο μία αναφορά) στις συμπλοκές μεταξύ Ελλήνων και αλλοδαπών, αλλά μετατοπίζει το πρόβλημα στην έλλειψη σωφρονιστικής πολιτικής από τις κυβερνήσεις ΠΑ.ΣΟ.Κ. και Ν.Δ.. Πρέπει να σημειώσουμε ότι ο ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ είναι η εφημερίδα που δίνει τη μικρότερη ορατότητα στο συμβάν της εξέγερσης. Οι αναφορές στην εξέγερση μπορεί να εμφανίζονται στο πρωτοσέλιδο, η έκτασή των δημοσιευμάτων δεν ξεπερνά ωστόσο τη μία παράγραφο. Η εφημερίδα επιμένει στη στενά δημοσιογραφική κάλυψη των γεγονότων, αντίθετα με την ΑΥΓΗ που, επιμένοντας στα δικαιώματα των κρατουμένων, αναδεικνύει το θέμα μέσα από τις ελλείψεις του σωφρονιστικού συστήματος.

Πίνακας 15: ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ: Εξέγερση του Κορυδαλλού - Τίτλοι ρεπορτάζ

Τίτλοι	Ημερ	Έκταση
Εξέγερση στις φυλακές Κορυδαλλού. Όμηροι κρατούνται επτά σωφρονιστικοί υπάλληλοι.	15/11/1995	1/4 σελίδα
Δεν υπάρχει εξέγερση λέει η κυβέρνηση	16	1 παράγραφος
Φυλακές Κορυδαλλού: Η κυβέρνηση παριστάνει τον ... ανήξερο, τη στιγμή που δεν έμεινε τίποτα όρθιο/ Αραβανής: Πρόκειται για ένα καλά επεξεργασμένο σχέδιο/ Γ. Ποττάκης: Ευκαιριακή η εξέγερση.	16	Δύο σελίδες
Έκρυθμη η κατάσταση στον Κορυδαλλό	17	1 παράγραφος
Η παρέμβαση έμεινε στον αέρα/ Πανικός από απόπειρα απόδρασης/ Υποθήκες για την επόμενη εξέγερση/ Σοβαρά ερωτηματικά/ Είναι ένοχοι	17	Δύο σελίδες
Συντηρείται η εξέγερση στον Κορυδαλλό	18	1 παράγραφος
Εξέγερση στις φυλακές: Δεν έχει τελειωμό. Παρά τη συμφωνία που ανακοινώθηκε το απόγευμα, το βράδυ οξύνθηκαν και πάλι τα πνεύματα. / Ευθύνονται: τις τεράστιες ευθύνες για τις εξελίξεις στις φυλακές Κορυδαλλού τόσο της σημερινής κυβέρνησης όσο και της προηγούμενης της ΝΔ	18	1 σελίδα
Φυλακές Κορυδαλλού. Ανακωχή και σιωπή. Η εξέγερση τελείωσε το ίδιο ανεξήγητα όπως άρχισε. Διατάχθηκαν οι σχετικές ανακρίσεις. Ο Αραβαντινός εκλέχτηκε πρόεδρος της Ομοσπονδίας του. Όλοι δηλώνουν ικανοποιημένοι	22	1 σελίδα

Οι δύο εφημερίδες της Αριστεράς διαφοροποιούνται επομένως από τις υπόλοιπες στο βαθμό που δεν συμβάλλουν στην κατασκευή της διαφορετικότητας του αλλοδαπού κρατούμενου. Υπάρχουν, ωστόσο, διαβαθμίσεις στον τρόπο που οι υπόλοιπες εφημερίδες κατασκευάζουν τη διαφορετικότητα, συστήνουν, με άλλα λόγια, ως ξεχωριστή κατηγορία κρατουμένων τους αλλοεθνείς. Οι διαβαθμίσεις αυτές αφορούν στην «επιθετικότητα» ή την «ηπιότητα» των εικόνων και των χαρακτηριστικών που υιοθετούνται¹⁵. Στην εφημερίδα ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, ο αλλοδαπός κρατούμενος ταυτίζεται με την πιο σκληρή εκδοχή του εγκληματία. Στις εφημερίδες του «προοδευτικού» χώρου, υπερισχύει μια ηπιότερη απόδοση, κατά την οποία δίπλα στις σκληρές ελληνικές συμμορίες παρατίθενται οι επίσης σκληρές αλλοεθνείς συμμορίες. Εντούτοις, και στη δεύτερη αυτή περίπτωση, η εικόνα του αλλοδαπού ως διακριτή κατηγορία κρατούμενου αποτελεί μια σημαντική όψη διάκρισης.

¹⁵ Δανειζόμαστε τη διάκριση αυτή από την Χ. Κωνσταντινίδου. *Η εγκληματικότητα των Αλβανών μεταναστών στον Αθηναϊκό Τύπο*. Εικόνες εγκλήματος/ ΚΟΥΚΟΥΤΣΑΚΗ Α. (επιμ.), Αθήνα: Πλέθρον, 1999, σελ. 115.

V. Η «ΑΝΑΚΑΛΥΨΗ» ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΜΕΤΑΝΑΣΤΗ

Το 2000 και το 2005 παρατηρούμε μια σημαντική μετατόπιση του προβλήματος. Το πλαίσιο της λαθρομετανάστευσης χάνει την ορατότητά του παραχωρώντας τη θέση του σε άλλες θεματικές κατηγορίες. Φαίνεται ότι κρίσιμα ζητήματα, όπως, παραδειγματικά αναφέρουμε, η περίπτωση του μικρού Οδυσσέα και της σημαίας, επέβαλλαν την εννοιολογική επαναδιαπραγμάτευση του μεταναστευτικού ζητήματος, στην οποία πήραν μέρος και τα μέσα ενημέρωσης. Σε αυτό συνέβαλλε και το γεγονός ότι κοινωνικοί δρώντες οι οποίοι δεν είχαν, κατά την προηγούμενη περίοδο, δημόσια παρουσία απέκτησαν πλέον δημόσιο λόγο και πρόσβαση στο πεδίο της κοινωνικής ορατότητας.

Σταδιακά, το άνοιγμα στους νέους φορείς κοινωνικής δράσης συνέβαλλε στην απομάκρυνση από τον επίσημο λόγο των δημόσιων αρχών, επηρεάζοντας ως εκ τούτου τη συγκρότηση της ειδησεογραφικής επικαιρότητας αναφορικά με τη μετανάστευση. Η διεύρυνση του δημόσιου χώρου έφερε στην επιφάνεια νέες οπτικές του θέματος. Τη δεκαετία αυτή, ο αλλοδαπός αντιμετωπίζεται πλέον ως οικονομικός μετανάστης, μέσα από μια πιο σύνθετη ματιά των προβλημάτων που τον απασχολούν. Σε αυτό συνέβαλε και η μετατροπή της μετανάστευσης σε κεντρικό διακύβευμα της πολιτικής αντιπαράθεσης. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει τη σημασία της μετανάστευσης μέσα στον πολιτικό ανταγωνισμό και σηματοδοτεί την ιεράρχηση του θέματος ψηλά στην πολιτική ατζέντα.

Επιγραμματικά, μπορούμε να σημειώσουμε τις παρακάτω αναπαραστασιακές μετατοπίσεις: Καταρχάς, παρουσιάζεται και ο ίδιος ο αλλοδαπός ως θύμα, είτε της εγκληματικής δραστηριότητας των άλλων (είτε Ελλήνων, είτε ακόμα και των ομοεθνών του) εις βάρος του, είτε των ρατσιστικών τάσεων της ελληνικής κοινωνίας. Δευτερευόντως, διαπιστώνουμε μια στροφή στα προβλήματα των μεταναστών (εργασίας, διαβίωσης και προβλήματα δεύτερης γενιάς), αλλά και μία ιδιαίτερη ενασχόληση με ζητήματα μεταναστευτικής πολιτικής. Τέλος, η εφημερίδα υιοθετεί κριτική στάση απέναντι στα φαινόμενα ρατσισμού και ξενοφοβίας. Σταδιακά, ο μετανάστης εντάσσεται σε ένα πιο σύνθετο πλέγμα αιτιών και συνεπειών, γεγονός που μας παραπέμπει σε αυτό που αναφέραμε στην εισαγωγή ως *θεματική πλαισίωση* του φαινομένου: ο μετανάστης είναι αναγνωρίσιμος, έχει δικαιώματα εργασιακά, είναι ενταγμένος σε συλλογικότητες.

Πρέπει ωστόσο να σημειώσουμε μια σημαντική αλλαγή που συντελέστηκε από το 2000 έως το 2005: η κατηγορία της «Δημόσιας Τάξης» που το 2000 σημειώνει τα υψηλότερα ποσοστά της στην εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ, το 2005 σημειώνει σημαντική

πτώση. Η διακύμανση αυτή συνοδεύεται από την ανάδειξη στην ατζέντα του 2005 των θεμάτων που αφορούν στην εργασία και τη διαμονή του μετανάστη στην Ελλάδα. Να σημειώσουμε επίσης ότι το 2000 και το 2005 τα θέματα που αφορούν στη μεταναστευτική πολιτική σημειώνουν σημαντική παρουσία στο σύνολο του υλικού μας.

Οφείλουμε, πάντως, να αναφερθούμε σε μια σημαντική συγκυριακή συνθήκη που αλλάζει και διευρύνει το πλαίσιο πρόσληψης της μετανάστευσης στην Ελλάδα. Πρόκειται για τις ιδιαίτερα τεταμένες εξεγέρσεις των γαλλικών προαστίων τον Νοέμβριο του 2005. Η δημοσιογραφική «εισαγωγή» του θέματος στην Ελλάδα έγινε μέσα σε συνθήκες ανασφάλειας για τη «δική μας μετανάστευση» η οποία όμως λειτούργησε ιδιαίτερα προτρεπτικά ως προς την «ανακάλυψη του μετανάστη που μένει δίπλα μας». Η ανακάλυψη αυτή επιχειρήθηκε μέσω ρεπορτάζ για τις γειτονιές, όπου μένουν μετανάστες, άρθρα για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά των μεταναστών, κριτική στις πολιτικές μετανάστευσης από τους ίδιους τους μετανάστες κλπ.

1. Ο Μετανάστης –θύμα

Το 2000, η κατηγορία «Δημόσια Τάξη» σημειώνει τα υψηλότερα ποσοστά στο σύνολο των ετών που εξετάζουμε. Εκτός από την παραβατικότητα των μεταναστών, που συναντούμε σε γεγονότα όπως αυτό της ομηρίας ενός Αλβανού του λεωφορείου του ΚΤΕΛ Θεσσαλονίκης το 1999, που επανέρχεται στο προσκήνιο μετά τη δημοσίευση της μαρτυρίας μιας ομήρου που βρισκόταν μέσα στο λεωφορείο, συναντούμε πλέον ρεπορτάζ που αφορούν σε περιστατικά όπου οι μετανάστες είναι θύματα εγκληματικών δράσεων σε βάρος τους. Όπως θα διαπιστώσουμε από τα αποσπάσματα που παραθέτουμε, η πλειονότητα αυτών αφορά σε μετανάστες από την Αλβανία. Η διαπίστωση αυτή είναι σημαντική αν ανατρέξουμε στο ρόλο που έπαιξαν τα ΜΜΕ στην «εγκληματικοποίηση» της μεταναστευτικής κοινότητας, με αιχμή την αλβανική εθνοτική ομάδα (Καρύδης, 2004:228):

«Μιλάει η μάνα της 13χρονης. Αρπάζουν και πουλάνε τα παιδιά. Κραυγή απ' τα χωριά της Αλβανίας» (ΤΑ ΝΕΑ, 27/05/200). (1^ο Θέμα)

«Η μάνα της 13χρονης Αλβανίδας, την οποία εξέδιδε στην Αθήνα συμπατριώτης της, λέει στα «ΝΕΑ» ότι ζει με την αγωνία μην της αρπάξουν το στερνοπαίδι της. Η κραυγή της αγωνίας, όμως, έρχεται από ολόκληρη την Κεντρική και τη Βόρεια Αλβανία, όπου κορίτσια και αγόρια από φτωχές οικογένειες πουλιούνται στην Ελλάδα και την Ιταλία. Νεαροί με Μερσεντές από όλη τη χώρα εμφανίζονται ακόμη και στα πιο απόμακρα χωριά, αρπάζουν τα παιδιά και φεύγουν ανενόχλητοι.»

«Οι Γιουγκοσλάβοι ζητούν να εξετασθούν και άλλοι μάρτυρες για τη δίκη του 17χρονου» (ΤΑ ΝΕΑ, 9/05/2000).

«Την κλήση και άλλων Σέρβων μαρτύρων στη δίκη του αστυνομικού, ο οποίος κατηγορείται ότι επιχειρώντας να τον ελέγξει σκότωσε τον 17χρονο μαθητή Μάρκο Μπουλάτοβιτς τον Οκτώβριο του 1998, ζήτησαν με έγγραφό τους τα υπουργεία Δικαιοσύνης και Εξωτερικών της Γιουγκοσλαβίας»

«Ηλικιωμένος βίαζε δύο ανήλικα αδελφάκια!». (ΤΑ ΝΕΑ, 18/05/200)

«Συνταξιούχος κατηγορείται για βιασμό δύο παιδιών από την Αλβανία, ενός αγοριού και ενός κοριτσιού 6 και 7 χρόνων, ύστερα από καταγγελία των γονέων τους που μένουν νόμιμα στην Ελλάδα.»

«Για κακούργημα παραπέμπεται υπάλληλος «σεκιούριτι» (ΤΑ ΝΕΑ, 25/05/2000)

«Ιδιοκτήτης ιδιωτικής εταιρείας Security παραπέμπεται να δικάσσει για κακούργημα, αφού κατηγορείται ότι πυροβόλησε και τραυμάτισε καταδιώκοντας Αλβανό, ο οποίος επιχείρησε να κλέψει σπίτι στη Νέα Καλλικράτεια Χαλκιδικής. Στο εδώλιο του Μεικτού Ορκωτού Δικαστηρίου θα καθίσει και ο Αλβανός για απόπειρα κλοπής, σύμφωνα με βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Θεσσαλονίκης που δημοσιεύθηκε χθες.»

«Σκότωσε δύο Αλβανούς στη Χαλκιδική» (ΤΑ ΝΕΑ, 22/11/2000).

«Διπλό έγκλημα που έγινε χθες το πρωί στη Γαλάτιστα Χαλκιδικής με θύματα δύο νεαρούς Αλβανούς εργάτες, ο ένας εκ των οποίων 15 χρόνων, προκαλεί έντονο προβληματισμό στις διωκτικές αρχές της περιοχής, καθώς οι ισχυρισμοί 56χρονου καταστηματάρχη, που τους πυροβόλησε εξ επαφής, ότι έπεσε θύμα ληστείας και τον μαχαίρωσαν, άφησε κενά στους αστυνομικούς που διερευνούν την υπόθεση.»

Είναι χαρακτηριστικό ότι πρώτη φορά συναντούμε στο υλικό μας δημοσιεύματα που αφορούν σε εγκληματικές πράξεις σε βάρος των μεταναστών. Τα δημοσιεύματα επικεντρώνονται στην αφήγηση της είδησης, χωρίς να διευρύνουν το γεγονός αναζητώντας θεματικές προεκτάσεις της είδησης, με εξαίρεση το άρθρο που αφορά στο λαθρεμπόριο παιδιών από χωριά της Αλβανίας, όπου γίνεται εκτενής αναφορά στα κυκλώματα των λαθρεμπόρων.

Ωστόσο, είναι γεγονός, ότι η εφημερίδα αργεί να αποτυπώσει τη θυματοποίηση των αλλοδαπών. Σε όλη τη δεκαετία του 90, η κατίσχυση στο δημόσιο χώρο του αρνητικού στερεοτύπου της εγκληματικότητας των μεταναστών (ειδικότερα συγκεκριμένων εθνοτικών ομάδων όπως οι Αλβανοί) οδήγησε στη θυματοποίησή τους κυρίως από τους φορείς της κρατικής καταστολής. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Β. Καρύδης (1996:160-161) «σημειώνουμε την-περίπου θεσμοθετημένη- βία των φορέων της κρατικής καταστολής. Δεκάδες λαθρομετανάστες έχουν χάσει τη ζωή τους ή έχουν σοβαρά τραυματιστεί από πυρά αστυνομικών την τελευταία πενταετία. Επανελημμένα

έχουν καταγγεληθεί περιπτώσεις βασανισμού μέχρι θανάτου σε κρατητήρια. Ανάλογος είναι και ο αριθμός των θυμάτων από πυρά στρατιωτικών περιπόλων στην περιοχή των συνόρων. Επώνυμες καταγγελίες αναφέρουν περιστατικά σοβαρής -και δημόσιας- διαπόμπευσης και κακοποίησης λαθρομεταναστών από αστυνομικά όργανα(...) Εντυπωσιακός είναι και ο αριθμός ανθρωποκτονιών και σοβαρών τραυματισμών λαθρομεταναστών από ιδιώτες Έλληνες δράστες. Αναφέρονται τουλάχιστον είκοσι τέτοια περιστατικά (15 ανθρωποκτονίες) από το 1991.»

Τα ΜΜΕ¹⁶ έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διαδικασία της πρόσληψης του άλλου ως εγκληματία, στερεότυπο που συνέβαλλε στη θυματοποίηση του αλλοδαπού, και κυρίως του Αλβανού όπως άλλωστε φαίνεται από τις έρευνες. Η θυματοποίηση συντελείται πολλά χρόνια πριν τη δημοσιοποίησή της από τις εφημερίδες ή τουλάχιστον χρόνια προτού η δημοσιοποίησή της αγγίξει ένα βαθμό κανονικοποίησης.

2. Στροφή στα προβλήματα των μεταναστών

Η σημαντική μετατόπιση της ειδησεογραφίας το 2000, και κυρίως το 2005, σημειώνεται στα προβλήματα των μεταναστών. Ο ρατσισμός και η ξενοφοβία, τα εργασιακά προβλήματα και οι συνθήκες διαβίωσης των μεταναστών, τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η δεύτερη γενιά, αναδεικνύονται σε κεντρικές θεματικές ενότητες του προβλήματος της μετανάστευσης. Είναι επίσης σημαντικό, το αναφέραμε στην αρχή αυτού του κεφαλαίου, ότι οι πηγές των δημοσιευμάτων διευρύνονται ενσωματώνοντας τόσο τους κοινωνικούς φορείς όσο και τους ίδιους τους μετανάστες.

Τα δύο πρώτα δημοσιεύματα, στα οποία θα επικεντρώσουμε το ενδιαφέρον μας, αφορούν στο θέμα του ρατσισμού και της ξενοφοβίας. Εξετάζοντας τα δημοσιεύματα αυτά αντιπαραθετικά ως προς τα δημοσιεύματα της δεκαετίας του 90 (θυμίζουμε το δημοσίευμα για τη ξενοφοβία που αναζητούσε μέσω δημοσκόπησης τις ρίζες της ξενοφοβίας στην ενσάρκωση από τον μετανάστη της οικονομικής απειλής) διαπιστώνουμε ότι δημοσιεύματα του 2000 μεταθέτουν το πλαίσιο πρόσληψης του προβλήματος σε συνθήκες έξω από τον ίδιο το μετανάστη: το σχολείο, τα Μ.Μ.Ε., και κυρίως τα δελτία ειδήσεων, αποτελούν τους πλέον σημαντικούς παράγοντες που συμβάλλουν στην καλλιέργεια της ξενοφοβίας. Η ανάδειξη των κοινωνικών παραμέτρων του προβλήματος αποτελεί μια σημαντική μετατόπιση στη διαδικασία

---

¹⁶ Εκτός από τα ΜΜΕ η Ν. Ρωμανίδου αναφέρεται και στους υπόλοιπους παράγοντες που συμβάλλουν στη θυματοποίηση των προσφύγων και των μεταναστών τόσο υπό τη μορφή της εγκληματικής συμπεριφοράς εναντίον τους όσο και υπό τη μορφή των διάφορων μορφών εκμετάλλευσής τους: ανάμεσα στα άλλα αναφέρεται στην πολιτική παράμετρο, το νομοθετικό πλαίσιο και το ρατσισμό. Ρωμανίδου Ν., *Οι αλλοδαποί πρόσφυγες και μετανάστες ως θύματα. Εγκληματίες και Θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα/* Αθήνα: ΕΚΚΕ, 2000, σ. 204-205.

δημοσιοποίησης της μετανάστευσης: στο εξής ο μετανάστης δεν προσλαμβάνεται μέσα από την έκφραση μιας απειλής, αλλά μέσα από την πολυπλοκότητα των παραγόντων που συνθέτουν το πρόβλημα, και επομένως μέσα από ένα σύμπλεγμα αιτιών και συνεπειών που δεν είναι εξατομικευμένες.

Διαβάζουμε σε αποσπάσματα των δημοσιευμάτων (η έμφαση δική μου) :

«Το σχολείο δεν βοηθά να χτυπηθεί ο ρατσισμός και η ξενοφοβία

Φοβούνται το διαφορετικό» (ΤΑ ΝΕΑ, 3/11/2000)

Το σχολείο δεν βοηθάει τα παιδιά να διαμορφώσουν σωστή άποψη για τον πολιτισμό των άλλων λαών, διαπίστωσε το 67% των νεαρών μαθητών του 9ου Γυμνασίου Καλλιθέας, σε έρευνα με ερωτηματολόγιο που έκαναν συμμαθητές τους. Επιπλέον, **τα ΜΜΕ παίζουν αρνητικό ρόλο στη διαμόρφωση άποψης για τους ξένους, είπε το 73% των παιδιών.**

Ρατσισμός και ξενοφοβία λοιπόν. Υπάρχουν στην Ελλάδα; Και σε ποια έκταση; Τα διαρκώς επαναλαμβανόμενα ερωτήματα των τελευταίων ετών. Και το σχολείο, όπως τα ίδια τα παιδιά διαπιστώνουν, δεν κάνει και πολλά πράγματα για να δημιουργήσει πολίτες που δεν κοιτάζουν με καχυποψία το διαφορετικό. Την προσπάθεια να αλλάξει αυτή η κατάσταση ανέλαβε με δική του πρωτοβουλία το **Κέντρο Μελετών και Τεκμηρίωσης (ΚΕΜΕΤΕ) της ΟΑΜΕ**, το οποίο εξέδωσε δύο καλαίσθητα σχολικά βιβλία (ένα για τους μαθητές κι ένα για τους καθηγητές) με τίτλο «Σχολείο χωρίς σύνορα», μέσα στα οποία περιλαμβάνονται και οι δύο μαθητικές έρευνες που προαναφέρθηκαν. Είναι χαρακτηριστικό ότι από τις απαντήσεις τους διαφαίνεται ο φόβος απέναντι στο διαφορετικό.

«Κρύβω τους ξένους φίλους μου»

«Έλληνες μαθητές μοιράζονται το ίδιο θρανίο αλλά φοβούνται την ξενοφοβία των γονιών τους» (ΤΑ ΝΕΑ, 08/11/2005)

«Κρύβω από τους γονείς μου ότι έχω φίλους αλλοδαπούς, διότι ξέρω πως θα αντιδράσουν αρνητικά. Μέσα στο σχολείο οι καλύτεροί μου φίλοι μπορεί να είναι από την Αλβανία, την Πολωνία, τη Ρωσία, όμως έξω από αυτό πρέπει να κρύψω τις φιλίες μου».

Η Ελένη, μαθήτρια της Γ' Λυκείου, παραδέχεται πως το μεγαλύτερο πρόβλημά της στη συνύπαρξή της με τους ξένους συμμαθητές της είναι η **ξενοφοβία των γονιών της που έμαθαν τους ξένους μέσα από τα δελτία ειδήσεων**. Ο Ανδρέας, η Ντανιέλα, η Αρσέλα από την Αλβανία, ο Στέλιος από το Ζαΐρ, η Μαλβίνα από την Πολωνία είναι μαθητές της Γ' Λυκείου στο 41ο Λύκειο Αθηνών. Όλοι τους με όνειρα να σπουδάσουν και να γίνουν γιατροί, πολιτικοί μηχανικοί, δικηγόροι, «κάτι που δεν θα θυμίζει αυτά που τράβηξαν οι δικοί μας», όπως λένε χαρακτηριστικά. Ωστόσο είναι σίγουροι ότι το **«στίγμα του ξένου»** θα τους συνοδεύει πολύν καιρό ακόμη.

Οι αλλοδαποί μαθητές στα ελληνικά σχολεία φτάνουν τις 120.000 και προέρχονται από 75 χώρες. Το 80% αυτών των μαθητών προέρχεται από την Αλβανία. Οι αλλοδαποί μαθητές που φοιτούν σε σχολεία της πρωτεύουσας αυξήθηκαν μόνο την τελευταία διετία κατά 20,8%, όταν ο συνολικός μαθητικός πληθυσμός μειώθηκε κατά 8,9%.

Η δεύτερη σειρά άρθρων που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον αναφέρεται στα εργασιακά προβλήματα των μεταναστών. Το πρώτο δημοσίευμα που αφορά στην απεργιακή κινητοποίηση των μεταναστών με στόχο την αύξηση των ημερομισθίων, βρίσκει συμμάχους τόσο το Εργατικό Κέντρο όσο και την ίδια την εφημερίδα. Πρόκειται για την επανασηματοδότηση της εργασιακής προσφοράς του μετανάστη: παραμερίζοντας το αρχικό πλαίσιο παραπομπής στην παράνομη εργασία, μέσα από την υπερίσχυση της κατηγορίας «λαθρομετανάστευση», η εργασιακή προσφορά του μετανάστη εκλαμβάνεται, στο εξής, μέσα από το πλαίσιο της νόμιμης απασχόλησης που ενέχει δικαιώματα και υποχρεώσεις.

Διαβάζουμε στα αποσπάσματα της εφημερίδας (η έμφαση δική μου) :

«Απειλούνται με απέλαση γιατί ζήτησαν αύξηση...»

Σταμάτησαν να δουλεύουν στον κάμπο οι αλλοδαποί εργάτες» (ΤΑ ΝΕΑ, 9/05/2005)

Με απέλαση απειλούνται οι αλλοδαποί εργάτες στον Τίρναβο, επειδή διεκδικούν αύξηση στο μεροκάματό τους. Η απειλή διατυπώθηκε έμμεσα, αλλά με σαφήνεια από τον δήμαρχο Τιρνάβου - γνωστό αγροτοσυνδικαλιστή και στέλεχος της Ν.Δ. - Θανάση Νασίκα.

Οι εργάτες - Αλβανοί στην πλειονότητά τους - δουλεύουν οκτώωρο με 25 ευρώ. Διεκδικούν αύξηση πέντε ευρώ, αφού όπως υποστηρίζουν δεν τα βγάζουν πέρα. **Το Εργατικό Κέντρο έχει ταχθεί στο πλευρό τους, προτείνοντας στους αγρότες-εργοδότες να καταβάλουν τα χρήματα που ζητούν οι αλλοδαποί.**

«Και αυτοί αντιμετωπίζουν προβλήματα με τη γραφειοκρατία.»

3.577 επιχειρήσεις με... ζένο αφεντικό» (ΤΑ ΝΕΑ, 21/05/2005)

«Τις πρώτες ημέρες που άρχισα να εργάζομαι στο γραφείο ήμουν επιφυλακτική, εξαιτίας του γεγονότος ότι ο εργοδότης μου είναι Ινδός. Στην πορεία ο ίδιος φρόντισε, μαζί με τους άλλους συνεργάτες του, να δημιουργήσουν πολύ καλό κλίμα, με αποτέλεσμα να μην έχω κανένα πρόβλημα». Η κ. Έλενα Κουράκου εργάζεται στο ναυτιλιακό γραφείο που διατηρεί ο κ. Μαγκάρ Γκάντι, από την Ινδία, στον Πειραιά. Οι αρχικές της επιφυλάξεις υποχώρησαν γρήγορα και όπως λέει αισθάνεται το ίδιο, σαν να ήταν ο εργοδότης της Έλληνας. Ύστερα από πολλά χρόνια εργασίας στην Ελλάδα, δεν είναι λίγοι οι μετανάστες που αποφασίζουν να κάνουν το μεγάλο βήμα ανοίγοντας τη δική τους επιχείρηση. Σύμφωνα με στοιχεία του Επαγγελματικού Επιμελητηρίου Αθήνας, το 2003 τα εγγεγραμμένα μέλη άλλης εθνικότητας άγγιζαν τους 3.577, με την πλειονότητα (1.866) να είναι Αλβανοί. Οι περισσότεροι εκτός από τα γραφειοκρατικά εμπόδια που έπρεπε να ξεπεράσουν είχαν και αυτό της εύρεσης προσωπικού (...). Οι μετανάστες που κάνουν τα δικά τους επιχειρηματικά βήματα έχουν να αντιμετωπίσουν - όπως όλοι - τη γραφειοκρατία. «Στην Ελλάδα είναι πάρα πολύ δύσκολο να ξεκινήσει κανείς δική του δουλειά. Το μεγαλύτερο είναι η γραφειοκρατία. Γι' αυτό και πάρα πολύς κόσμος φεύγει», λέει ο κ. Γκάντι.

Τέλος, η εφημερίδα παρουσιάζει ένα άλλο είδος δημοσιεύματος που, μέσα από τη σύγκριση της Ελλάδας με την Ευρώπη, μεταθέτει τις ευθύνες για την εσφαλμένη διαχείριση του προβλήματος της μετανάστευσης στο εσωτερικό της χώρας. Τα ρεκόρ ξενοφοβίας στην Ελλάδα και οι αποτυχημένες πολιτικές ένταξης μεταθέτουν το πρόβλημα όχι στους μετανάστες, αλλά στους Έλληνες και τις μεταναστευτικές πολιτικές που δυσχεραίνουν την ομαλή ένταξη τους στην κοινωνία. Η σύγκριση με την Ευρώπη οδηγεί στην παραδοχή του εσφαλμένου τρόπου διαχείρισης των προβλημάτων και των συνεπειών της εισροής μεταναστών στην Ελλάδα.

«Τέσσερις στους δέκα Έλληνες ενοχλούνται από την παρουσία άλλων εθνοτήτων, σύμφωνα με την πρώτη έκθεση του Ευρωβαρομέτρου για το 2000 Ρεκόρ ξενοφοβίας στην Ελλάδα με ποσοστό 38%» (1^η σελίδα) (ΤΑ ΝΕΑ, 1/11/2000)

Τέσσερις στους δέκα Έλληνες βρίσκουν ενοχλητική την παρουσία άλλων εθνοτήτων στη χώρα μας. Η πρώτη έκθεση του Ευρωβαρομέτρου για το 2000 επεφύλασσε μια δυσάρεστη έκπληξη για την Ελλάδα. Κι αυτό γιατί, σύμφωνα με τα συμπεράσματα της έκθεσης, η ξενοφοβία χτυπάει το 38% των Ελλήνων, οι οποίοι ενοχλούνται από την παρουσία άλλων εθνικοτήτων στην Ελλάδα.

Πρόκειται μάλιστα για ελληνικό ρεκόρ ξενοφοβίας, καθώς ο αντίστοιχος μέσος όρος για το σύνολο της Ευρωπαϊκής Ένωσης φτάνει μόλις στο 15%, ενώ η Ελλάδα κατατάσσεται από το γκάλοπ στην πρώτη θέση μεταξύ των χωρών με τη μεγαλύτερη ξενοφοβία. (Η έμφαση δική μου)

«Η Ελλάδα ουραγός στις πολιτικές ένταξης των μεταναστών» (ΤΑ ΝΕΑ, 9/11/2005)

«ΓΙΑ ΠΟΙΕΣ πολιτικές ένταξης μιλάμε, όταν οι μετανάστες δεν μπορούν ούτε καν να εκδώσουν πιστοποιητικό γέννησης για τα παιδιά τους, που γεννήθηκαν στην Ελλάδα;», αναρωτιέται ο εκπρόσωπος του Ελληνικού Φόρουμ Μεταναστών, Μοαβία Αχμέτ. Για το χαρτί αυτό, πρέπει να απευθυνθούν στη χώρα καταγωγής τους!

Ουραγός στην Ευρώπη εμφανίζεται η χώρα μας, ως προς την εφαρμογή πολιτικών ένταξης μεταναστών. Την ίδια ώρα, η νέα ευκαιρία νομιμοποίησης εξελίσσεται σε... χαμένη ευκαιρία τουλάχιστον για 4 στους 5 παράνομους μετανάστες. Ωστόσο, ακόμη και όσοι έχουν τις προϋποθέσεις αδυνατούν να καταβάλουν τα υπέρογκα ποσά για την έκδοση αδειών παραμονής.

Γίνεται σαφές ότι το 2000 και το 2005 ο έντυπος τύπος αντιμετωπίζει πιο σφαιρικά το ζήτημα της οικονομικής μετανάστευσης στην Ελλάδα, μέσα από τη σύνθεση των προβλημάτων, των αιτιών και των συνεπειών της αυξανόμενης μεταναστευτικής εισροής. Η αναπαραστασιακή πρόσδεση της εικόνας του μετανάστη στην παράνομη δραστηριότητα δεν έχει πλέον την ορατότητα που είχε κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 90, και οι πιέσεις από κοινωνικούς φορείς αλλά και τους ίδιους τους μετανάστες μετατοπίζουν την ατομοκεντρική θεώρηση της ενοχής και της υπαιτιότητας των μεταναστών σε μια πιο κοινωνιοκεντρική θεώρηση των παραμέτρων που δύνανται

να συμβάλλουν στις συνέπειες της μετανάστευσης τόσο για τους ίδιους τους μετανάστες όσο και για τη χώρα υποδοχής.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Στόχος της εργασίας αυτής ήταν η διερεύνηση των διακυμάνσεων της εικόνας του μετανάστη, μέσα από την εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ, κατά τη διάρκεια των πενήντα πέντε χρόνων από το 1950 έως το 2005. Θεωρήσαμε ότι η διαχρονική προσέγγιση του φαινομένου της μετανάστευσης μέσα από τους μηχανισμούς της ορατότητας και της πλαισίωσης του μεταναστευτικού ζητήματος, παρέχει τη δυνατότητα ανίχνευσης των διακυμάνσεων τόσο στην πρόσληψη της εικόνας του μετανάστη όσο και στην πρόσληψη των διαφορετικών θεματικών που συγκροτούν το πρόβλημα. Η διαδικασία δημοσιοποίησης, βάσει της οποίας επιλέξαμε να ερευνήσουμε την παραπάνω υπόθεση, προϋποθέτει ένα βασικό θεωρητικό πλαίσιο: αυτό της αλληλεπίδρασης του πεδίου των μέσων με το πολιτικό και κοινωνικό πεδίο. Η αλληλεπίδραση αυτή καθίσταται εμφανής μέσα από τις συνθήκες παραγωγής των αναπαραστάσεων (πολιτικές και κοινωνικές δράσεις) και τις πολιτικές και κοινωνικές χρήσεις των αναπαραστάσεων αυτών. Γνωρίζουμε ότι η εργασία αυτή δεν θίγει παρά μερικώς το σύνολο αυτής της διαδικασίας δημοσιοποίησης εστιάζοντας περισσότερο στις διαδρομές της εικόνας των μεταναστών στον Τύπο. Να σημειώσουμε, ωστόσο, ότι επιχειρήσαμε να αναφερθούμε σε ορισμένα ζητήματα επίδρασης της πολιτικής και κοινωνικής κινητοποίησης στον τρόπο που η εικόνα του μετανάστη διαμεσολαβείται από τον τύπο.

Συμπερασματικά και συνοπτικά μπορούμε να αναφερθούμε στα εξής σημεία:

1. Μια πρώτη διακύμανση αφορά στην εναλλαγή των θεματικών που συνδέονται με τη μετανάστευση: η διαδοχική σύνδεση του φαινομένου με τις θεματικές της παραβατικότητας, της λαθρομετανάστευσης, της εργασίας, των δικαιωμάτων αποτυπώνει τις εναλλαγές στις απεικονίσεις του μετανάστη. Είδαμε πως η χρήση των θεματικών που χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν τη μετανάστευση παραπέμπουν σε ατομοκεντρικές ή θεματικές πλαισιώσεις του φαινομένου: τη μονοδιάστατη, από τη μια, προβολή της παραβατικής, κυρίως, δράσης του μετανάστη, και την ευρύτερη, από την άλλη, αναφορά στις εργασιακές συνθήκες, τις αιτίες του φαινομένου της μετανάστευσης και τις συνέπειές της στην προσωπική κατάσταση των μεταναστών.

Ωστόσο το πέρασμα από τη δεκαετία του 80 σε αυτή του 90, χαρακτηρίστηκε από τη σταδιακή περιθωριοποίηση των οικονομικών συνεπειών της μετανάστευσης προς όφελος της αναζήτησης, στους δημοσιογραφικούς λόγους, των κοινωνικών συνεπειών της. Μέσα στο πλαίσιο της κατίσχυσης, στη δεκαετία του 90, της παραβατικής δράσης του μετανάστη, η μεταναστευτική εισροή στην Ελλάδα δεν μεταφράζεται τόσο με όρους αύξησης της ανεργίας στους Έλληνες εργαζόμενους, όπως

συνέβη στα ρεπορτάζ της δεκαετίας του 80, όσο με όρους αύξησης της εγκληματικότητας. Διευρύνοντας αυτή τη μετάβαση μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι στα δημοσιεύματα που εξετάσαμε ανακλύπει ένα βασικό σχήμα διακύμανσης: Από την οικονομική επικινδυνότητα που αντιπροσώπευε ο μετανάστης για τον Έλληνα εργαζόμενο, περάσαμε στην κοινωνική επικινδυνότητά του, ενώ από το 2000 τα δημοσιεύματα αρχίζουν να εστιάζουν στις οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες της μετανάστευσης πάνω στους ίδιους του μετανάστες.

Μπορούμε να περιγράψουμε λεπτομερέστερα αυτό το σχήμα εντάσσοντας σε αυτό την υπερίσχυση, στον Τύπο, της εικόνας του Έλληνα μετανάστη σε όλη τη διάρκεια των δεκαετιών 60 και 70. Η θετική προβολή του Έλληνα μετανάστη περιόρισε την ορατότητα του αλλοδαπού μετανάστη μέχρι και το τέλος της δεκαετίας του 80. Επιπλέον, ακόμα και στα δημοσιεύματα όπου εμφανίζεται ο αλλοδαπός μετανάστης παρουσιάζεται χωρίς ιδιαίτερα ταυτοτικά χαρακτηριστικά παγιώνοντας ακόμα περισσότερο την αίσθηση ενός «Άλλου» ξένου και άγνωστου. Και ενώ, στα πρώτα δημοσιεύματα της δεκαετίας του 80, ο αλλοδαπός μετανάστης συμβάλλει στην εργασιακή ανασφάλεια του Έλληνα, προσδέεται στη συνέχεια αναπαραστασιακά στην εικόνα του επικίνδυνου, εξαιτίας της ιδιαίτερης ορατότητας της παραβατικής του δράσης σε όλη τη δεκαετία του 90, έως ότου αρχίσει να γίνεται αντιληπτός, στις αρχές του 2000 και κυρίως το 2005, ως οικονομικός μετανάστης μέσα από τη σύνθεση των προβληματικών που αφορούν τόσο στην προσωπική του κατάσταση όσο και στις ευρύτερες κοινωνικές συνέπειες της δράσης του.

2. Η δεύτερη διακύμανση που συμπληρώνει το παραπάνω σχήμα της εικόνας του μετανάστη αφορά στην ορατότητα των φορέων λόγου. Η κυριαρχία του επίσημου λόγου (αστυνομία και πολιτικοί) στα δημοσιεύματα περί μετανάστευσης απέκλεισε αρχικά το λόγο των ίδιων των μεταναστών ή των εκπροσώπων τους. Η ενσωμάτωση διαφορετικών και διακριτών λόγων επιτελέστηκε σταδιακά. Η επικράτηση του λόγου των δημόσιων αρχών πρέπει να αποδοθεί σε δύο παράγοντες: από τη μια, στην περιορισμένη συγκροτημένη δράση των μεταναστών ή άλλων κοινωνικών φορέων σε θέματα μετανάστευσης, και από την άλλη, στους καταναγκασμούς του δημοσιογραφικού πεδίου που αναζητά τη σιγουριά των ειδήσεων που εκφέρονται από τις δημόσιες αρχές. Η τροφοδότηση των εφημερίδων με δελτία του αστυνομικού ρεπορτάζ αποτέλεσε τον βασικό παράγοντα κυριαρχίας των δημοσιευμάτων για τη λαθρομετανάστευση και την παραβατικότητα των μεταναστών σε όλη τη δεκαετία του 90.

Τόσο ο λόγος των «άλλων» όσο και ο λόγος κοινωνικών φορέων άρχισε να εμφανίζεται στη δημόσια σφαίρα από τα μέσα της δεκαετίας του 90. Η διεύρυνση των πηγών σηματοδότησε το σταδιακό άνοιγμα των διαφορετικών λόγων στη δημόσια σφαίρα και κατ' επέκταση τη διεύρυνση των ειδήσεων και των θεμάτων των σχετικών με τη μετανάστευση. Όταν άρχισε να εμφανίζεται ένας συγκροτημένος λόγος από την πλευρά τόσο των ίδιων των μεταναστών όσο και των φορέων που ασχολήθηκαν με επιμέρους πλευρές της μετανάστευσης, τα δημοσιεύματα σχετικά με τη λαθρομετανάστευση και την παραβατικότητα σημείωσαν σημαντική πτώση (έχουμε επισημάνει την απουσία δημοσιευμάτων στην κατηγορία λαθρομετανάστευση μετά το 2000). Παράλληλα, σημειώθηκε η ανάδυση νέων θεματικών που αφορούν στις εργασιακές δυσκολίες των μεταναστών, τα προβλήματα δεύτερης γενιάς αλλά και τις εγκληματικές ενέργειες σε βάρος των μεταναστών.

3. Η τρίτη διακύμανση αφορά στη χρήση των λέξεων και των εκφράσεων για την περιγραφή του φαινομένου. Η επικράτηση στο δημόσιο χώρο της θετικά προσδιορισμένης ταυτότητας του Έλληνα μετανάστη επηρέασε σε σημαντικό βαθμό την καθυστέρηση της κατοχύρωσης της λέξης «μετανάστης» για τους αλλοδαπούς. Οι λέξεις και οι εκφράσεις που χρησιμοποιήθηκαν για να περιγράψουν το μετανάστη συνέβαλαν στην επισήμανση της υπαιτιότητας και της ενοχής του, στην καλλιέργεια της εικόνας του ως εισβολέα, στην απομόνωσή του από τις οικονομικές και πολιτικές αιτίες της μετακίνησής του, στην σύστασή του σε αυτόνομη στατιστική κατηγορία, στο διαχωρισμό του από τον Έλληνα μετανάστη και τον Έλληνα κρατούμενο. Αυτές είναι μερικές μόνο από τις όψεις διάκρισης που αναδείχτηκαν στο δημόσιο χώρο τα πενήντα αυτά χρόνια. Η στροφή των τελευταίων χρόνων προς μία πιο σύνθετη αντιμετώπιση του φαινομένου από τον τύπο φαίνεται να οδηγεί στη σταδιακή ανάδειξη του οικονομικού μετανάστη και της πολιτικής του ιδιότητας. Οι τελευταίες αυτές αλλαγές στην παρουσίαση του μετανάστη από τον τύπο αποτελούν ενδείξεις ωρίμανσης πολιτικής και κοινωνικής του μεταναστευτικού ζητήματος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Βιβλιογραφία για θέματα μετανάστευσης

- ΒΑΜΒΑΚΑΣ Βασίλης. Αλβανοί μετανάστες στον ημερήσιο τύπο: Αναπαραστάσεις της λαθραίας ύπαρξης. *Δοκιμές*, Άνοιξη 1997, 5, σ. 7-40.
- ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ Γιάννης, ΔΩΔΟΣ Δημοσθένης, ΚΑΦΕΤΖΗΣ Παναγιώτης, ΛΥΡΙΝΤΖΗΣ Χρήστος, ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ, ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Ηλίας, ΣΠΟΥΡΔΑΛΑΚΗΣ Μιχάλης, ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ Κωνσταντίνος. Η πρόσληψη και η αντιμετώπιση του «Άλλου» στη σημερινή Ελλάδα. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, Απρίλιος 1995, τχ. 5, σ. 81-100.
- ΓΕΩΡΓΟΥΛΑΣ Στράτος. Η νέα μεταναστευτική κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα και η νομιμοποίησή της. *Μετανάστες στην Ελλάδα/ ΜΑΡΒΑΚΗΣ Αθανάσιος, ΠΑΡΣΑΝΟΓΛΟΥ Δημήτρης, ΠΑΥΛΟΥ Μίλτος (επιμ.)*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2001, σ. 199-226.
- ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Σωτήρης (επιμ.). *Μορφές κοινωνικού αποκλεισμού και μηχανισμοί παραγωγής του*. Κέντρο Έρευνας και Τεκμηρίωσης. Αθήνα: Ιδεοκίνηση, 1997.
- ΕΜΚΕ- ΠΟΥΛΟΠΟΥΛΟΥ Έρα. *Προβλήματα μετανάστευσης παλιννόστησης*. Αθήνα: Ινστιτούτο Μελέτης της Ελληνικής Οικονομίας, 1986.
- ΚΑΡΥΔΗΣ Βασίλης. *Η εγκληματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα. Ζητήματα θεωρίας και Αντεγκληματικής Πολιτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 1996.
- ΚΑΡΥΔΗΣ Βασίλης. Η εγκληματικότητα των μεταναστών: Μύθος και πραγματικότητα. *Μορφές κοινωνικού αποκλεισμού και μηχανισμοί παραγωγής του./ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Σωτήρης (επιμ.)*. Αθήνα: Ιδεοκίνηση, 1997, σ.143-152.
- ΚΑΡΥΔΗΣ Βασίλης. Το ζήτημα της δεύτερης γενιάς. Έγκλημα και Μετανάστευση. *Η Ελλάδα της μετανάστευσης. Κοινωνική συμμετοχή, δικαιώματα και ιδιότητα του πολίτη/ ΠΑΥΛΟΥ Μίλτος, ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ Δημήτρης (επιμ.)*. Αθήνα: Κριτική, 2004, σ. 205-232.
- ΚΑΣΙΜΑΤΗ Κούλα. *Μετανάστευση- Παλιννόστηση. Η προβληματική της δεύτερης γενιάς*. Αθήνα: ΕΚΚΕ, 1984.
- ΚΟΥΚΟΥΤΣΑΚΗ Αφροδίτη (επιμ.) *Εικόνες Εγκλήματος*. Αθήνα: Πλέθρον, 1999.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ Χριστίνα. *Κοινωνικές Αναπαραστάσεις του Εγκλήματος. Η εγκληματικότητα των Αλβανών μεταναστών στον Αθηναϊκό Τύπο*. Αθήνα- Κομοτηνή: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2001.
- ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ Έφη. *Η βία και η εγκληματικότητα στα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Are bad news good news?*. Εγκληματίες και Θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα./ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ Ηρώ, ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Παναγιώτα, ΤΣΑΜΠΑΡΛΗ Δήμητρα, ΤΣΙΓΚΑΝΟΥ Ιωάννα, ΦΡΟΝΙΜΟΥ Εμμυ (επιμ.). Αθήνα: ΕΚΚΕ, 2000.
- ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ Έφη, ΑΡΦΑΡΑΣ Αλέξανδρος. *Τύπος και Εγκληματικότητα. Εγκληματίες και Θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα./ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ Ηρώ, ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Παναγιώτα, ΤΣΑΜΠΑΡΛΗ Δήμητρα, ΤΣΙΓΚΑΝΟΥ Ιωάννα, ΦΡΟΝΙΜΟΥ Εμμυ (επιμ.)*. Αθήνα: ΕΚΚΕ, 2000.
- ΜΑΡΒΑΚΗΣ Αθανάσιος, ΠΑΡΣΑΝΟΓΛΟΥ Δημήτρης, ΠΑΥΛΟΥ Μίλτος (επιμ.) *Μετανάστες στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2001.

- ΜΟΥΣΟΥΡΟΥ Λουκία. *Μετανάστευση και Μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Αθήνα : Gutenberg, 1991.
- ΜΠΑΓΚΑΒΟΣ Χρήστος, ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Δέσποινα. *Μεταναστευτικές τάσεις και ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική*. Αθήνα: ΙΝΕ-ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ.
- ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ Γιώργος. *Εγκληματολογικοί προβληματισμοί γύρω από την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού*. Εγκληματίες και Θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα./ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ Ηρώ, ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Παναγιώτα, ΤΣΑΜΠΑΡΛΗ Δήμητρα, ΤΣΙΓΚΑΝΟΥ Ιωάννα, ΦΡΟΝΙΜΟΥ Εμμο (επιμ.). Αθήνα: ΕΚΚΕ, 2000.
- ΠΑΥΛΟΥ Μίλτος, ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ Δημήτρης (επιμ.). *Η Ελλάδα της μετανάστευσης. Κοινωνική συμμετοχή, δικαιώματα και ιδιότητα του πολίτη*. Κέντρο Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων. Αθήνα: Κριτική, 2004.
- ΠΑΥΛΟΥ Μίλτος. Η Ελλάδα της μετανάστευσης με αριθμούς. *Η Ελλάδα της μετανάστευσης. Κοινωνική συμμετοχή, δικαιώματα και ιδιότητα του πολίτη*/ ΠΑΥΛΟΥ Μίλτος, ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ Δημήτρης (επιμ.). Αθήνα: Κριτική, 2004, σ. 367-402.
- ΠΑΥΛΟΥ Μίλτος. Οι «λαθρέμποροι του φόβου»: ρατσιστικός λόγος και μετανάστες στον τύπο μιας υποψήφιας μητρόπολης./ ΜΑΡΒΑΚΗΣ Αθανάσιος, ΠΑΡΣΑΝΟΓΛΟΥ Δημήτρης, ΠΑΥΛΟΥ Μίλτος (επιμ.) *Μετανάστες στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2001, σ.127-162.
- ΠΕΤΡΙΝΙΩΤΗ Ξανθή. *Η μετανάστευση προς την Ελλάδα. Μία πρώτη καταγραφή, ταξινόμηση και ανάλυση*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- ΠΕΤΡΟΝΩΤΗ Μαρίνα. Το πορτρέτο μιας διαπολιτισμικής σχέσης. Κρυσταλλώσεις, ρήγματα, ανασκευές. Αθήνα: Πλέθρον, 1997.
- ΡΩΜΑΝΙΔΟΥ Νάντια-Ελπίς. *Οι αλλοδαποί πρόσφυγες και μετανάστες ως θύματα*. Εγκληματίες και Θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα./ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ Ηρώ, ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Παναγιώτα, ΤΣΑΜΠΑΡΛΗ Δήμητρα, ΤΣΙΓΚΑΝΟΥ Ιωάννα, ΦΡΟΝΙΜΟΥ Εμμο (επιμ.). Αθήνα: ΕΚΚΕ, 2000.
- ΤΣΙΓΚΑΝΟΥ Ιωάννα. Το κοινωνικό μειονέκτημα της παραβατικότητας. *Μορφές κοινωνικού αποκλεισμού και μηχανισμοί παραγωγής του*./ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Σωτήρης (επιμ.). Αθήνα: Ίδεοκίνηση, 1997, σ.23-42.
- ΤΣΟΥΚΑΛΑ Αναστασία. *Μετανάστευση και Εγκληματικότητα στην Ευρώπη*. Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2001.
- ΨΗΜΜΕΝΟΣ Ιορδάνης. Νέα εργασία και ανεπίσημοι μετανάστες στη μητροπολιτική Αθήνα. *Μετανάστες στην Ελλάδα*/ ΜΑΡΒΑΚΗΣ Αθανάσιος, ΠΑΡΣΑΝΟΓΛΟΥ Δημήτρης, ΠΑΥΛΟΥ Μίλτος (επιμ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2001, σ.95-126.

2. Βιβλιογραφία για θέματα ατζέντας και πλαισίωσης

- BAUMGARTNER Frank R., JONES Bryan D.. *Agendas and Instability in American Politics*. Chicago: University of Chicago Press, 1993.
- CEFAI Daniel. La construction des problèmes publics. Définitions des situations dans des arènes publiques. *Réseaux*, 1996, n° 75, p. 45-60.

- ΔΕΜΕΡΤΖΗΣ Νίκος. Πολιτική Επικοινωνία: Διακινδύνευση, Δημοσιότητα, Διαδίκτυο. εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2002.
- ENTMAN Robert. Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, φθινόπωρο 1993, vol. 43, n° 4, p. 51-58.
- FAVRE Pierre. Introduction. L'émergence des problèmes dans le champ politique. *Sida et politique: les premiers affrontements (1981-1987)*/ ed. par Pierre FAVRE. Paris : L'Harmattan, 1992, p. 5-36.
- GAMSON William. Media discourse as framing resource. *The Psychology of Political Communication*/Grigler A.N. (ed.). Ann Arbor, The Michigan University Press, 1989.
- GAMSON William. *Talking Politics*. New York: Cambridge University Press, 1993.
- GARRAUD Philippe. Politiques Nationales : Elaboration de l'agenda. *Année Sociologique*, 1990, vol. 40, p. 17-41.
- GERSTLE Jacques. *La communication politique*. Paris : Dalloz, Armand Colin, 2004.
- GOFFMAN Erving: *Frame Analysis*: New York: Free Press, 1974.
- HALL Stuart. *Policing the Crisis Mugging, the State and Law and Order*. London MacMillan, 1978.
- HILGARTNER Stephen, BOSK Charles L.. The Rise and Fall of social problems: a public arenas model. *American Journal of Sociology*, Ιούλιος 1988, vol. 94, n° 1, p. 53-78.
- IYENGAR Shanto. *Is anyone responsible? How TV frames political issues*. Chicago: University of Chicago Press, 1991.
- KOUNTOURI Fani. *L'agenda politique au quotidien : La construction des problèmes publics en Grèce*. Thèse de Doctorat en Science Politique. Paris Panthéon-Sorbonne, Paris : 2006.
- McNAIR Brian. *Εισαγωγή στην Πολιτική Επικοινωνία*, Αθήνα: Κατάρτι, 2005.
- ROCHEFORT David A., COBB Roger W (dir) *The politics of problem definition: Shaping the policy agenda*. Kansas: University Presse of Kansans, 1994.
- SCHEUFELE Dietram A. Framing as a theory of media effects. *Journal of Communication*, χειμώνας 1999, vol.49, n°1, p. 103-122.
- SEMETKO H.A. et VALKENBURG P.M. Framing European Politics: A content analysis of Press and Television News, *Journal of Communication*, Άνοιξη 2000, no 50 (2).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

1. Η φόρμα ταξινόμησης των δημοσιευμάτων

Φόρμα Ταξινόμησης**1. Γενικά Στοιχεία****Τίτλος Ρεπορτάζ:****Εφημερίδα:****Ημερομηνία:****2. Ιεράρχηση****Σελίδα:****Είδος ρεπορτάζ:** Μονόστηλο, Δίστηλο, Μισή σελίδα, Ολόκληρη σελίδα, Πολύ μικρή αναφορά**Φωτογραφία :** Ναι/ Όχι**Μορφολογικά στοιχεία:** Έντονα γράμματα, πλαίσιο**3. Πηγές****Ρουμπρίκα** (όπως την δηλώνει η ίδια η εφημερίδα):**Πηγή ρεπορτάζ** (όπως προκύπτει από το άρθρο):**Τύπος ρεπορτάζ :**

Συνέντευξη, Γεγονός, Έρευνα, Στατιστικά δεδομένα, Πολιτική απόφαση

4. Κατηγοριοποίηση**Γενικές κατηγορίες:** Δημόσια τάξη, Μεταναστευτική Πολιτική, Λαθρομετανάστευση, Πολιτική, Εργασία, Γενικά Θέματα Μετανάστευσης, Ελληνική Μετανάστευση**Ειδικές κατηγορίες:** Συνέπειες της μετανάστευσης (οικονομικές, πολιτικές), Συγκρούσεις, Προσωπογραφίες, Τρόπος ζωής (έθιμα, κατοικία), Αντιλήψεις (για τους μετανάστες π.χ. δημοσκοπήσεις), Περιπέτειες μεταναστών (ναυάγια, γραφειοκρατία), Παραβατικότητα (ληστείες, έγκλημα), Προβλήματα μεταναστών (φτώχεια, ανεργία, επαιτεία), Πολιτικές παρεμβάσεις (νομοσχέδια, ομιλίες)**Προσδιορισμοί:** Αλλοδαπός, ξένος εργάτης, μετανάστης, πρόσφυγας, φυλετικός προσδιορισμός (μαύρος), εθνοτικός- εθνικός προσδιορισμός (Ινδός, Πακιστανός)**5. Άλλες παρατηρήσεις**

2. Πίνακες ποσοτικής κατανομής των θεματικών κατηγοριών

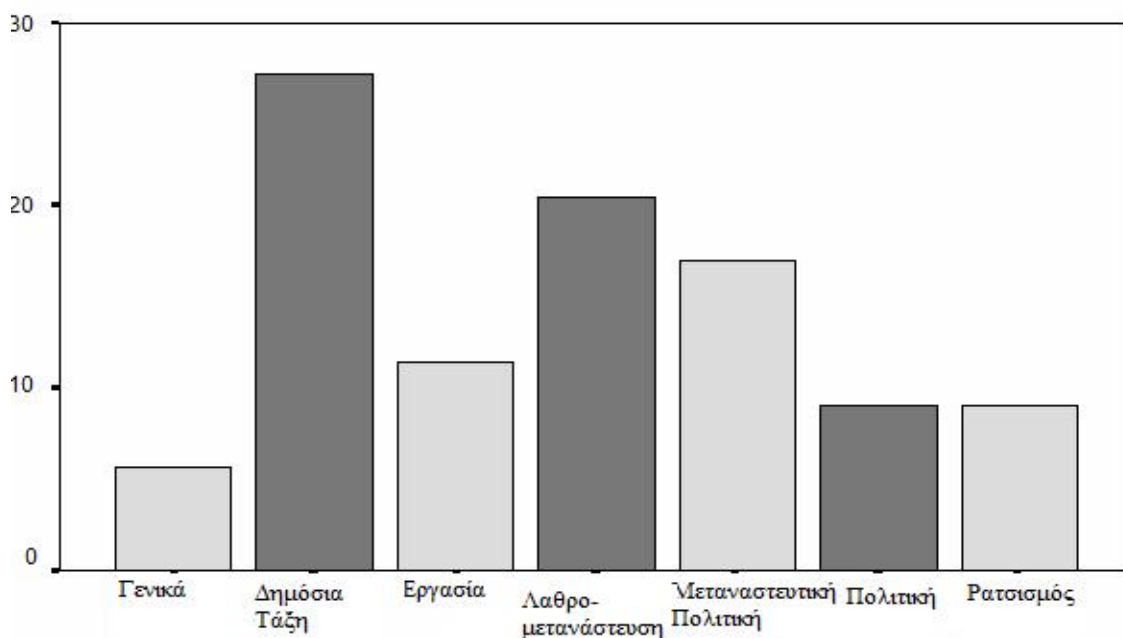
Πίνακας 16: Ο συνολικός ποσοτικός καταμερισμός των κατηγοριών της αλλοδαπής μετανάστευσης

ΈΤΟΣ		Γενικά	Δημόσια Τάξη	Εργασία	Λαθρομεταν άστευση	Μεταναστε υτική Πολιτική	Πολιτική	Ρατσισμός	Σύνολο
1950	N		1			1			2
	% στο Έτος		50,0%			50,0%			100,0%
	% ανά κατηγορία		4,2%			6,7%			2,3%
	% επί του συνόλου		1,1%			1,1%			2,3%
1955	N						1		1
	% στο Έτος						100,0%		100,0%
	% ανά κατηγορία						12,5%		1,1%
	% επί του συνόλου						1,1%		1,1%
1960	N		1						1
	% στο Έτος		100,0%						100,0%
	% ανά κατηγορία		4,2%						1,1%
	% επί του συνόλου		1,1%						1,1%
1980	N	1	4	3		2			10
	% στο Έτος	10,0%	40,0%	30,0%		20,0%			100,0%
	% ανά κατηγορία	20,0%	16,7%	30,0%		13,3%			11,4%
	% επί του συνόλου	1,1%	4,5%	3,4%		2,3%			11,4%
1985	N			1					1
	% στο Έτος			100,0%					100,0%
	% ανά κατηγορία			10,0%					1,1%
	% επί του συνόλου			1,1%					1,1%
1990	N		4		10		6		20
	% στο Έτος		20,0%		50,0%		30,0%		100,0%
	% ανά κατηγορία		16,7%		55,6%		75,0%		22,7%
	% επί του συνόλου		4,5%		11,4%		6,8%		22,7%
1995	N	2	2	1	5	3		3	16
	% στο Έτος	12,5%	12,5%	6,3%	31,3%	18,8%		18,8%	100,0%
	% ανά κατηγορία	40,0%	8,3%	10,0%	27,8%	20,0%		37,5%	18,2%
	% επί του συνόλου	2,3%	2,3%	1,1%	5,7%	3,4%		3,4%	18,2%
2000	N	2	11		3	5	1		4
	% στο Έτος	7,7%	42,3%		11,5%	19,2%	3,8%		15,4%
	% ανά κατηγορία	40,0%	45,8%		16,7%	33,3%	12,5%		50,0%
	% επί του συνόλου	2,3%	12,5%		3,4%	5,7%	1,1%		4,5%
2005	N		1	5		4			1
	% στο Έτος		9,1%	45,5%		36,4%			9,1%
	% ανά κατηγορία		4,2%	50,0%		26,7%			12,5%
	% επί του συνόλου		1,1%	5,7%		4,5%			1,1%
Σύνολο	N	5	24	10	18	15	8	8	88
	% στο Έτος	5,7%	27,3%	11,4%	20,5%	17,0%	9,1%	9,1%	100,0%
	% ανά κατηγορία	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	% επί του συνόλου	5,7%	27,3%	11,4%	20,5%	17,0%	9,1%	9,1%	100,0%

3. Γραφήματα ποσοτικής κατανομής των κατηγοριών αλλοδαπής μετανάστευσης

Πίνακας 17: Η ποσοτική κατανομή των θεματικών κατηγοριών της αλλοδαπής μετανάστευσης (%)

Πίνακας 18: Η διαχρονική εξέλιξη των κατηγοριών: Λαθρομετανάστευση, Δημόσια Τάξη, Μεταναστευτική πολιτική, Εργασία.

